

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Aron Klingberg

Nyanser i revisorns rapportering om fortsatt drift och särskilt betydelsefulla områden

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Per Samuelsson

Termin för examen: Period 1 HT 2016

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
INLEDNING	8
1.1 Bakgrund	8
1.2 Syfte och avgränsningar	11
1.3 Metod	11
1.4 Material och forskningsläge	13
1.5 Disposition	14
1.6 Terminologi	15
NORMBILDNINGEN	16
2.1 Inledning	16
2.2 Normer på författningsnivå	16
2.2.1 Svensk lagstiftning	16
2.2.2 EU-rättslig lagstiftning	16
2.2.3 International Standards on Auditing	17
2.3 Normer genom Revisorsnämndens praxis	20
2.4 Normer utvecklade av revisionsbranschen	20
VÄSENTLIGA OSÄKERHETSFAKTORER	22
3.1 Revisionsberättelsens syfte och form	22
3.2 Mottagaren av ekonomisk information	22
3.3 Utvecklingen i siffror	24
3.4 Mottagare av information avseende fortsatt drift	25
3.4.1 Uttalande till bolagsstämman	25
3.4.1.1 Begreppet väsentlig osäkerhetsfaktorer	25
3.4.1.2 En ”oren” revisionsberättelse	27
3.4.2 Rapport till revisionsutskottet	29
3.4.2.1 Fortsatt drift och fortsatt verksamhet	30

3.4.2.2	Betydande tvivel och betydande osäkerhet	31
3.4.2.3	Bolagets förmåga, kapacitet samt drift	32
3.4.3	Rapport till Finansinspektionen	32
3.4.3.1	Väsentligt hot och betydande tvivel	32
3.4.3.2	Förhållande till rapporteringskrav enligt andra direktiv	34
3.4.3.2.1	Solvens II-direktivet	34
3.4.3.2.2	Kapitaltäckningsdirektivet	35
3.4.3.2.3	Direktiv om marknad för finansiella instrument (MiFID)	35
3.4.3.2.4	UCITS IV-direktivet	36
3.4.3.2.5	Direktiv om betaltjänster på den inre marknaden	37
3.4.3.2.6	Nya e-penningdirektivet	38
3.4.3.2.7	Påverkansrekvisitet	38
3.4.3.2.8	Driftsrekvisitet	39
3.5	Professionell skepticism	40
3.5.1.1	Definitionerna enligt ändringsdirektivet respektive ISA	41
3.5.1.2	Områden där professionell skepticism särskilt ska upprätthållas	42
3.5.1.3	Oegentligheter och kassaflöden	42
3.6	Försäkringar om bolaget	44
3.6.1	Relationen mellan ändringsdirektivet och ISA	44
3.6.2	Förhållandet till 9 kap. 31 a § ABL	46
3.6.3	Förhållandet till förvaltningsrevisionen	47
3.7	Beröringspunkter med ABL:s likvidationsregler	50
SÄRSKILT BETYDELSEFULLA OMRÅDEN		51
4.1	Inledning	51
4.2	Fastställande av SBO	52
4.2.1	Rekvisitet ”betydelsefulla”	53
4.2.2	Rekvisitet ”professionella bedömning”	55
4.3	Kommunikation av SBO	55
4.3.1	Förhållande mellan SBO och revisorsförordningen	56
4.3.1.1	Bedömda risker	56
4.3.1.2	Pedagogik	57
4.4	När ska revisorn inte kommunicera SBO?	58
4.4.1	Revisorns tystnads- och upplysningsplikt	58
4.4.2	Yrkesetiska bestämmelser	61
4.4.2.1	Etikkoden	61
4.4.2.2	FAR:s uttalanden om tystnadsplikt	62
4.4.3	Potentiell normkonflikt mellan ISA 701 och revisorsförordningen?	64
4.4.4	Styrelsens möjlighet att kommunicera	65
4.5	Vaga formuleringar	66
4.5.1	Revisorsnämndens disciplinavgörande D 29/96	66
4.5.2	Revisorsnämndens disciplinavgörande D 46/08	67
SAMMANFATTANDE SLUTSATSER		69

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	71
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	79

Summary

As a result of the financial crisis of 2007-2010 several projects began to revise the standards and legislation regulating the independent auditor's report. The two main legislative projects were the European Unions *Reform of the Audit Market*, containing a directive (2014/56/EU) and a regulation (537/2014/EU), and the International Audit and Assurance Standards Boards (IAASB) revisiting of several *International Standards on Auditing* (ISA). The IAASB revised several of the ISA's and created a standard, the ISA 701 *Communicationg key audit matters in the independent auditor's report*.

The purpose of this study is to examine how the applicable EU legislation and ISA regulates how the independent auditor communicates *material uncertainty regarding going concern warnings* and *key audit matters*. The Swedish Association of Certified Public Accountants (Föreningen auktoriserade revisorer) has made the assessment that key audit matters in material regard is equivalent to the duty of the auditor to describe to most significant assessed risks.

The result of the analysis is that neither the EU legislation nor Swedish legislation provides a systematic entity on the same level as the ISA. For example the directive only regulates the duty *to* report going concern but not the underlying considerations the auditor must make in order to decide how to report. This relationship between the different standards and legislation make it difficult to produce a *de lege lata* analysis where there are different systematic solutions provided by either the ISA or EU legislation. Thus it is only possible to identify legal questions and, in some cases, different alternatives of interpretation.

Sammanfattning

Efter finanskrisen 2007-2010 påbörjades flera lagstiftningsprojekt för att revidera lagstiftningen som reglerade revisionsberättelsen till form och innehåll. De två mest framträdande lagstiftningsprocesserna var EU:s revisorspaket bestående av *ändringsdirektivet (2014/56/EU)* och *revisorsförordningen (537/2014/EU)*. Den internationella branschorganisationen International Audit and Assurance Standards Boards (IAASB) reviderade flera standarder i standardserien *International Standards on Auditing (ISA)* och instiftade en ny standard: *ISA 701 Kommunikation av särskilt betydelsefulla områden i rapport från oberoende revisor*.

Syftet med den här studien är att undersöka hur den EU-rättsliga lagstiftningen och tillämpliga ISA reglerar *väsentliga osäkerhetsfaktorer för fortsatt drift* och *särskilt betydelsefulla områden*. Föreningen auktoriserade revisorer (FAR) har gjort bedömningen att särskilt betydelsefulla områden motsvarar en beskrivning av de viktigaste bedömda riskerna för väsentliga felaktigheter i revisionen.

Analysens slutsats är att varken revisorspaketet eller svensk nationell lagstiftning reglerar revisorns uppdrag som en systematisk helhet på samma nivå som ISA. Exempelvis har revisorn enligt revisorspaketet en skyldighet att göra ett uttalande *att* det föreligger väsentliga osäkerhetsfaktorer för fortsatt drift. Revisorspaketet ger lite vägledning för revisorn hur ett sådant uttalande ska utformas och med vilka bakomliggande bedömningar. Förhållandet mellan revisorsdirektivet och ISA medför att det är problematiskt att göra en analys för att fastställa av gällande rätt. Det är särskilt problematiskt när tolkningsargumenten är av en systematisk karaktär och systematiken mellan revisorspaketet och ISA inte överensstämmer på denna punkt. Därför är det endast möjligt att identifiera relevanta tolkningsfrågor och belysa potentiella argument.

Förord

Med denna uppsats sätter jag punkt för min tid vid juristprogrammet vid Lunds universitet. Inte mycket blev som jag hade tänkt mig men det har uteslutande varit till det bättre. Det som förgyllt denna period är de fantastiska människorna som jag träffat, studerat med och umgått med. Det vore hopplöst att försöka tacka alla som förtjänas att tacka så jag tar tillfället i akt att ge ett kollektivt tack. Med det sagt är det några jag särskilt vill lyfta fram:

Jag vill inleda med att rikta ett stort tack till alla lärarna på juristprogrammet. Anledningen till att det här har varit bra år är till stor del er förtjänst. Ett extra tack till min handledare Per Samuelsson.

Jag vill rikta ett tack till Akademiska Föreningen som tagit stor del av min fritid i anspråk. Ett extra tack förtjänar Stiftelsen AF Bostäder och AF Borgen AB för allt de gör för Lund och de möjligheterna de har gett mig.

Avslutningsvis vill jag ge ett särskilt tack till Saga Jonsson.

Malmö den 30 december 2016

Aron Klingberg

Förkortningar

ABL	Aktiebolagslag (2005:559)
ABL 75	Aktiebolagslag (1975:1385)
BFL	Bokföringslag (1999:1078)
BFRL	Lag (2004:297) om bank- och försäkringsrörelse
Etikkoden	IESBA Handbook on the Code of Ethics for Professional Accountants, utgåva 2014
EtikR	FAR:s etikregler.
EtikU	FAR:s etikuttalanden.
EtikU 2	Tystnadsplikt och upplysningsskyldighet
EtikU 9	Revisorns kommunikation med andra bolagsorgan
FAR	Föreningen auktoriserade revisorer
Fjärde bolagsdirektivet	Rådets fjärde direktiv av den 25 juli 1978 om årsbokslut i vissa typer av bolag (78/660/EEG).
FRL	Försäkringsrörelselag (2010:2043).
IASB	International Accounting Standards Board
IAASB	[IFAC:s organ] International Auditing and Assurance Board
IAS Standard	International Accounting
IAS-förordningen	Europaparlamentet och rådets förordning (EG) nr 1606/2002 av den 19 juli 2002 om tillämpning av internationella redovisningsstandarder
IESBA	[IFAC:s organ] International Ethics Standard Board for Accountants
IFAC	International Federation of Accountants
ISA	International Standard on
Auditing	
ISA 200	Den oberoende revisorns övergripande mål samt

	utförande av en revision enligt International Standards on Auditing (tillämplig vid revision för det räkenskapsår som slutar den 15 december 2009 eller senare)
ISA 320	Väsentlighet vid planeringen och utförande av revision (tillämplig vid revision för det räkenskapsår som slutar den 15 december 2009 eller senare)
ISA 450	Utvärdering av felaktigheter som identifierats under revisionen (tillämplig vid revision för det räkenskapsår som slutar den 15 december 2009 eller senare)
ISA 700	Bilda sig en uppfattning och uttala sig om finansiella rapporter (tillämplig vid revision för det räkenskapsår som slutar den 15 december 2016 eller senare)
ISA 701	Kommunikation om särskilt betydelsefulla områden i rapport från oberoende revisor (tillämplig vid revision för det räkenskapsår som slutar den 15 december 2016 eller senare)
ISA 705	Modifierat uttalande i rapport från oberoende revisor (tillämplig vid revision för det räkenskapsår som slutar den 15 december 2016 eller senare)
KA Kapitaltäckningsdirektivet	Key Audit Areas Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/36/EU av den 26 juni 2013 om behörighet att utöva verksamhet i kreditinstitut och om tillsyn av kreditinstitut och värdepappersföretag, om ändring av direktiv 2002/87/EG och om upphävande av direktiv 2006/48/EG och 2006/49/EG.
KAM	Key Audit Matters

LVPF	Lag (2004:46) om värdepappersfonder
MiFID	Europa Parlamentets och Rådets direktiv 2004/39/EG av den 21 april 2004 om marknader för finansiella instrument och om ändring av rådets direktiv 85/611/EEG och 93/6/EEG och Europaparlamentets och rådets direktiv 2000/12/EG samt upphävande av rådets direktiv 93/22/EEG.
PIE	Public interest entity
Prop.	Proposition
RevR	[FAR:s] Rekommendation i revisionsfrågor
RevU	[FAR:s] Uttalande i revisionsfrågor
RevR 10	Revisorns granskning av förvaltningsberättelsen
RevR 100	Revision av finansiella företag
RevR 209	Revision av styrelsens och verkställande direktörs förvaltning
RevR 700	Revisionsberättelsens utformning
RevR 701	Kompletterande vägledning för revisionsberättelsens utformning och andra rapporteringskrav för företag av allmänt intresse
RevR 705	Modifierade uttalanden, upplysningar och anmärkningar i revisionsberättelsen
RevR 709	Revisionsberättelsens standardsutformning
Revisorsdirektivet	Europaparlamentets och rådets direktiv 2006/43/EG av den 17 maj 2006 om lagstadgad revision av årsbokslut och sammanställd redovisning och

Revisionsförordningen	om ändring av direktiv 78/660/EEG och 83/349/EEG samt om upphävande av rådets direktiv 84/253/EEG. Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 537/2014 om särskilda krav avseende lagstadgad revision av företag av allmänt intresse och om upphävande av kommissionens beslut 2005/909/EG.
RN	Revisorsnämnden
RS	Revisionsstandard i Sverige
RS 570	Fortsatt drift
RS 709	Revisionsberättelsens utformning i aktiebolag och andra företag
Solvens II	Europaparlamentet och rådets direktiv 2009/138/EG av den 27 november 2009 om upptagande och utövande av försäkrings- och återförsäkringsverksamhet.
SOU	Statens offentliga utredningar
VpmL	Lag (2007:528) om värdepappersmarknaden
ÅRL	Årsredovisningslag (1995:1554)
Åttonde bolagsdirektivet	Rådets åttonde direktiv av den 10 april 1984 om godkännande av personer som har ansvar för lagstadgad revision av räkenskaper (84/253/EEG)
Ändringsdirektivet	Europaparlamentets och rådets direktiv 2014/56/EU om ändring av direktiv 2006/43/EG om lagstadgad revision av årsbokslut och sammanställd redovisning

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Den som vill bilda sig en rättshistorisk uppfattning om revisorsinstitutets utveckling i svensk rätt inser snart att den stora drivkraften i rättsutvecklingen har varit förtroende- och finanskriser.¹ Finanskrisen 2007-2010 var inget undantag och oktober 2010 initierade Michel Barnier, EU:s kommissionär för den inre marknaden, en lagstiftningsprocess att reformera EU:s reglering avseende revision.

Barniers ambition var inte endast att revidera 2006 års revisorsdirektiv² utan ta ledningen på en internationell nivå för att forma en enhetlig diskussion om framtidens lagstiftning.³ Revisionsdirektivet instiftades med bakgrund av förtroendekriserna som ägde rum i bl.a. Enron och Parmalat i början av 2000-talet⁴ och var alltså en förhållandevis ny lagstiftningsprodukt.⁵ Startskottet för lagstiftningsprocessen var Grönboken *Revisionspolitik: lärdomar från krisen*⁶ från 2010 som identifierade ett flertal områden där kommissionen ansåg att lagstiftning var nödvändig. Ett av de identifierade områdena var behovet av en utvecklad revisionsberättelse som är mer inriktad till innehållet än formen. Ett av de största problemen ansågs vara att en modifierad revisionsberättelse som avviker från standardutformningen (en s.k. ören revisionsberättelse) uppfattades som något synnerligen negativt.

EU var inte den enda organisationen såg ett behov av en revisorsreform. Den Internationella organisationen för värdepapperstillsyn⁷ (IOSCO) och International Federation of Accountants (IFAC) initierade egna normbildningsprojekt med avsikt att förbättra revisionsberättelsens kvalitet. IFAC:s oberoende normbildande organ International Assurance and Auditing Standards Board (IAASB) publicerar den internationella standarden *International Standards on Auditing* (ISA) som enligt revisorsdirektivet ska tillämpas av EU:s medlemsstater.

---

¹ För en översiktlig presentation av finanskriser sedan första aktiebolagslagens instiftande och vilka förändringar i lagstiftning som dessa kriser medfört, se Diamant, Adam (2004): *Revisorns oberoende*, s. 33-41 (se särskilt s. 36f.) och Moberg, Krister (2006): *Bolagsrevision*, 3:e uppl., s. 21f.

² Europaparlamentets och rådets direktiv 2006/43/EG av den 17 maj 2006 om lagstadgad revision av årsbokslut och sammanställd redovisning och om ändring av rådets direktiv 78/660/EEG och 83/349/EEG samt upphävande av rådets direktiv 84/253/EEG.

³ Grönbok: *Revisionspolitik: lärdomar från krisen*, KOM(2010)561 s. 3.

⁴ För en ingående presentation av förtroendekriserna i början av 2000-talet se Trolle, Astrid (2004): *Skandalbolagen Enron, Parmalat och Skandia – revisorernas ansvar*, Ny juridik 4:04 s. 35-53.

⁵ SOU 2015:49 s. 141.

⁶ Grönbok: *Revisionspolitik: lärdomar från krisen*, KOM(2010)561.

⁷ Finansinspektionen representerar Sverige i IOSCO.

Sverige har valt den lagtekniska konstruktionen att det följer av den rättsliga standarden god revisionsred att ISA ska tillämpas.

Efter en lång och bitvis mycket kontroversiell lagstiftningsprocess⁸ fastställdes i april 2014 det s.k. revisionspaketet⁹ bestående av ett direktiv (*ändringsdirektivet*)¹⁰ som reviderar 2006 års revisorsdirektiv och en förordning tillämplig för företag av allmänt intresse (*revisorsförordningen*).¹¹ Behovet av en utvecklad revisionsberättelse var inte en av de mest kontroversiella frågorna,¹² och av FAR mottogs den reformerade revisionsberättelsen positivt.¹³ Parallellt utvecklade IAASB en ny standard, ISA 701,¹⁴ avseende revisionsberättelsen för företag av allmänt intresse samtidigt som ett stort antal standarder omarbetades. Revisorspaketet (inklusive ändringarna i svensk rätt) blev i huvudsak tillämpliga den 17 juni 2016 medan ändringarna i ISA samt nya ISA 701 blev tillämpliga det räkenskapsår som först inleds efter den 16 december 2016.

Genom revisionspaketet har skillnaden mellan revisionsberättelsen för företag av allmänt intresse (*public interest entity*) enligt 2 § 9 p. revisorslag¹⁵ (RevL) och övriga bolag ökat.¹⁶ Den primära nyheten är att revisionsberättelsen ska innehålla en beskrivning av de viktigaste bedömda riskerna för väsentliga felaktigheter för företag av allmänt intresse samtidigt som ISA 701 föreskriver att revisorn ska redovisa för revisionen *särskilt betydelsefulla områden* (SBO).¹⁷ Beskrivningar och bedömningar enligt såväl ISA¹⁸ som revisionspaketet¹⁹ ska vara bolagsspecifika och ska inte formuleras enligt en standardiserad mall vilket tidigare varit branschpraxis.

---

⁸ Se bl.a. Balans nr 1 2012 s. 12f; Balans nr 2 2012 s. 9; Balans nr 5 2012 s. 9; Balans nr 8 2013 s. 12f; Balans nr 9 2013 s. 12f; Balans nr 4 2014 s. 12f.

⁹ Prop. 2015/16:162 s. 86.

¹⁰ Europaparlamentets och rådets direktiv 2014/56/EU av den 17 april 2014 om ändring av direktiv 2006/43/EG om lagstadgad revision av årsbokslut och sammanställd redovisning.

¹¹ Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 537/2014 av den 16 april 2014 om särskild krav avseende lagstadgad revision av företag av allmänt intresse och upphävande av kommissionens beslut 2005/909/EG.

¹² De mest kontroversiella frågorna var byrårotation, myndigheters tillsyn av revisionsbolagen samt tillhandahållande av andra tjänster (Balans nr 9 2013 s. 12).

¹³ FAR:s generalsekreterare Dan Brännström publicerade ett brev 2016-05-19 där han uttryckte sin förväntan (<http://danbrannstrom.se/sa-implementeras-eus-revisionspaket>).

¹⁴ ISA 701 *Kommunikation av särskilt betydelsefulla områden i rapport från oberoende revisor*.

¹⁵ SFS 2001:883.

¹⁶ Ett företag av allmänt intresse behöver inte vara ett aktiebolag.

¹⁷ Från engelskans *Key Audit Matters* (förkortat KAM).

¹⁸ ISA 701 punkt A31.

¹⁹ Kommissionens Questions & Answers (Q&A) on the Audit Reform publicerad 2014-09-03 s. 7f. (http://ec.europa.eu/finance/auditing/docs/reform/140903-questions-answers_en.pdf).

Utöver kraven för företag av allmänt intresse införlivas i 9 kap. 31 a § ABL ett krav på att revisorn ska göra ett uttalande om det finns väsentliga osäkerhetsfaktorer när det gäller händelser eller förhållanden som kan medföra betydande tvivel om bolagets förmåga till *fortsatt drift*.²⁰ Ett motsvarande krav har varit en del av god revisionsred i Sverige sedan tidigare.²¹ Detta krav har utvidgats med att revisorerna i vissa fall har fått en rapporteringsskyldighet till Finansinspektionen.

Lagrådet anförde i sitt uttalande att en revisionsberättelse med ett uttalande om väsentliga osäkerhetsfaktorer medför svårigheter för bolaget och indirekt kan leda till konkurs.²² Eftersom kravet på redovisning av SBO följer av revisorsdirektivet och ISA 701 är detta krav inte inkorporerat i svensk rätt utan är direkt tillämpligt. Kravet på SBO är redan börjat tillämpas i vissa länder, bl.a. Storbritannien där revisionsberättelsen för Rolls-Royce vann pris för hur SBO har integrerats.²³

Genom den nya regleringen finns det inte längre en standardiserad revisionsberättelse för företag av allmänt intresse som revisorer kan eller ska tillämpa. Revisorns ökade rapporteringskrav i olika sammanhang har stimulerat en diskussion i ekonomiska kretsar om hur upplysningar i revisionsberättelser,²⁴ men även årsredovisningar,²⁵ ska formuleras. Med tanke på de ökade rapporteringskraven för revisorerna och efterfrågan av nyanser i revisorns rapportering är det ett diskussionsområde som sannolikt kommer öka de kommande åren.

---

²⁰ *Going concern warning* (förkortat GCW).

²¹ Först genom standarden RS 570 och efter 2011 genom ISA 570.

²² Prop. 2015/16:162 s. 589 (jfr s. 121).

²³ Se Rolls-Royce Holdings plc revisionsberättelse 2014 s. 154-159 (http://ar.rolls-royce.com/2014/assets/pdf/RR_Full_Annual_Report.pdf).

²⁴ Se bl.a. Sundgren, Stefan och Svanström, Tobias (2014): *Det var inte mitt fel*, Balans fördjupning nr 3 2014 s. 25-27.

²⁵ Se bl.a. Sandell, Niklas och Svensson, Peter (2014): *En studie av revisorers rapportering av fortsatt drift*, Balans fördjupning nr 3 2014 s. 25-27.

1.2 Syfte och avgränsningar

Det övergripande syftet med denna studie är att undersöka förhållandet mellan EU:s revisorspaket och ISA avseende regleringen om kommunikation av fortsatt drift och särskilt betydelsefulla områden för revisionen.

För att uppnå syftet ska följande frågeställningar besvaras:

- (1) Hur ska fortsatt drift kommuniceras?
- (2) Hur ska SBO och de viktigaste bedömda riskerna kommuniceras?

Utgångspunkten är att studien omfattar *företag av allmänt intresse* enligt 2 § 9 p. RevL. Revisorspaketet och ISA är inte bara tillämpliga på aktiebolag – exempelvis kan en ekonomisk förening vara ett företag av allmänt intresse. Denna studie är på grund av dess omfång avgränsad till aktiebolag. Studien omfattar inte heller formregler hur revisionsberättelsen ska struktureras.

Om inte annat anges har rättsläget till och med den 16 december 2016 beaktats.

1.3 Metod

En studie utgår från ett syfte och ett antal frågeställningar som ska besvaras. Metodvalet behöver samspela med syftet och avgör därför vilken rättsvetenskaplig metod som ska användas.²⁶ Annorlunda uttryckt: syftet med studien är det enskilt viktigaste metodvalskriteriet.

Rättsvetenskapen innefattar ett antal metoder, såsom rättsekonomi, rättssociologi, rättshistoria och rättsdogmatik. Det finns ingen enhetligt erkänd indelning för vilka underkategorier som finns inom rättsvetenskapen eller på vilka kriterier som en disciplin kan klassificeras som rättsvetenskap.²⁷ Metodavsnittet syftar till att förklara *hur* källmaterialet tillämpas och därför berörs materialet endast sparsamt i detta avsnitt.

Syftet med studien är att systematisera och analysera för att nå fram till en tolkning av gällande rätt. Eftersom studien fokuserar på ett

---

²⁶ Jfr bl.a. Peczenik, Aleksander (2005): *Juridikens allmänna läror*, SvJT 2005 s. 249 på s. 249f; Hellner, Jan (2001): *Metodproblem i rättsvetenskapen*, s. 23ff; Lambertz, Göran (2002): *Nyttig och onyttig rättsvetenskap*, SvJT 2002 s. 261-278 på s. 264.

²⁷ Se bl.a. Hellner, Jan (2001): *Metodproblem inom rättsvetenskapen*, s. 22ff; Lambertz, Göran (2002): *Nyttig och onyttig rättsvetenskap*, SvJT 2002 s. 261-278 på s. 264f; Leijonhufvud, Madeleine (2002): *I vilket syfte och till vilken nytta skrivs rättsvetenskapliga arbeten?* SvJT 2002 s. 279-281; Olsen, Lena (2004): *Rättsvetenskapliga perspektiv*, SvJT 2004 s. 105-145 på s. 106f; Peczenik, Aleksander (2005): *Juridikens allmänna läror*, SvJT 2005 s. 249-272 på s. 250.

regelkomplex som i huvudsak kommer börja tillämpas under 2017 (med vissa delar som tillämpas först räkenskapsåret därefter) kommer det inte vara möjligt att fastställa gällande rätt utan fokus kommer ligga på rättsfrågor och bedömningar som kommer vara avgörande för fastställande av gällande rätt i framtiden. Utgångspunkten är därför den rättsdogmatiska metoden. Enkelt uttryckt går rättsdogmatiken ut på att utifrån rättskällorna beskriva, systematisera och analysera gällande rätt.²⁸ För att närmare förstå tillämpningen av rättsdogmatik finns det alltså ett behov av att närmare betrakta dessa element. Det går dock inte att ge ett entydigt svar på hur rättsdogmatik ska tillämpas eller om det ens finns en enhetlig form av rättsdogmatisk metod.²⁹

Den första frågan som behöver besvaras är förhållandet till rättskällorna. För en studie som bl.a. omfattar nationella och internationella standarder samt Revisorsnämndens praxis blir begreppet ”rättskälla” problematiskt eftersom det inte kan tillämpas i dess klassiska betydelse – det finns en särskild rättskällestruktur avseende revision. Denna systematik och tolkningsfrågorna som den medför behandlas i närmare detalj i kapitel 2.

Det som särskiljer rättsdogmatik från andra rättsvetenskapliga metoder är inte urvalet av rättskällor – olika metoder kan tillämpas utifrån samma rättskällor. Rättsdogmatisk metod är *dogmatisk* i den bemärkelsen att metoden utgår från rättsnormer och konventioner. Dessa rättsnormer utvärderas eller kritiseras inte utifrån andra kriterier.³⁰ Rättsdogmatisk metod har därför inte som syfte att utvärdera rättsreglernas effekt i en viss kontext. Det hindrar däremot inte att rättskällorna kritiseras och utvärderas från systeminterna kriterier så som systematik. Rättsdogmatiken kan således beskrivas som en inåtblickande metod. Rättsdogmatisk metod kan visserligen besvara normativa frågor (hur en rättsfråga *bör* besvaras) förutsatt att det baseras på ett rättsligt legitimt värde.³¹ Ett värde är rättsligt legitimt om en rättsregel pekar ut det värdet för beaktande.

Vid tillämpande av en juridisk metod intar lagtexten naturligt rollen som den primära rättskällan. Praxis, förarbeten och juridisk doktrin kan inte ge något bindande svar på innehållet i gällande rätt. Vid rättsvetenskapliga studier i civilrättens sfär är kärnan i metoden bedömning av tvister.³² En vanlig förenklad karaktärisering av rättsdogmatisk metod är att lagen ska tillämpas så som den skulle tillämpas av en domstol. Denna karaktärisering är inte utan problem. En

---

²⁸ Denna karaktärisering är dock en förenkling.

²⁹ Lambertz, Göran (2002): *Nyttig och onyttig rättsvetenskap*, SvJT 2002 s. 261-278 på s. 264f.

³⁰ Korling, Fredric och Zamboni, Marco (red.) (2013): *Juridisk metodlära*, s. 26; jfr Adestam, Johan (2014): *Den dokumentvillkorade garantin*, s. 16f.

³¹ Jfr Adestam, Johan (2014): *Den dokumentvillkorade garantin*, s. 16f.

³² Hellner, Jan (2001): *Metodproblem i rättsvetenskapen*, s. 191; Olsen, Lena (2004): *Rättsvetenskapliga perspektiv*, SvJT 2004 s. 105 på s. 113; jfr Friedlinger, David: *Det affärsjuridiska hantverket – arbetet innanför avtalsfrihetens gränser*, s. 291ff.

domstols uppgift är att göra en bedömning i det enskilda fallet.³³ Rättsvetenskapen däremot utgår från ett *generellt perspektiv* och bedömningen av enskilda konkreta tvistefrågor är därför underordnad.³⁴ Det medför även att domstolars och Revisorsnämndens praxis intar en särställning i förhållande till de andra rättskällorna. Syftet med praxis är att dra generella slutsatser från ett enskilt fall till skillnad från lagtext där generella regler ska appliceras på ett enskilt fall. En analys av ett rättsfall behöver därför ske på andra metodologiska grunder än andra rättskällor.³⁵

Målet med rättsdogmatik är att komma fram till innehållet i gällande rätt. Vad som faktiskt menas med detta begrepp är inte klart.³⁶ Begreppet gällande rätt kan framstå som objektivt. Även om ambitionen är att rätten ska kunna förstås objektivt utgörs dess tillämpning alltid en aktiv tolkning som genomförs av olika rättssubjekt. Eftersom ett fastställande av gällande rätt alltid medför en tolkning av rätten blir det särskilt viktigt att öppet redovisa på vilken metod och med vilket material som tolkningen har gjorts med. Frågan blir om det inte är mer rättvisande att tala om *de lege interpretata* (rätten som den har tolkats) än *de lege lata* (rätten som den är).³⁷ Det sammanfaller med studiens syfte vilken är att tolka och analysera till skillnad från att fastställa. Men det faktum att syftet är att tolka hur rättsnormerna ska tolkas medför en hög bundenhet till rättskällorna. Syftet behöver alltså särskiljas från en kritisk studie som syftar till att analysera hur rättsnormerna bör tolkas och där förhållandet till rättskällorna därför blir friare.

1.4 Material och forskningsläge

På *revisionsrättens* område finns det ett begränsat antal avgöranden av prejudicerande karaktär. Förarbetena är omfångsrika men behandlar revisionsberättelsens materiella utformning och de bakomliggande övervägandena mycket begränsat.³⁸ Tolkningsfrågor avseende inkorporering av direktiv behandlas sparsamt eftersom det finns en risk att ange tolkningsanvisningar som sedan underkänns av EU-domstolen.³⁹ Doktrinen på området är i huvudsak av

---

³³ För metodreflektion utifrån ett partiperspektiv se; Friedlinger, David (2012): *Det affärsjuridiska hantverket – arbetet innanför avtalsfrihetens gränser*.

³⁴ Hellner, Jan (2001): *Metodproblem i rättsvetenskapen* s. 191; Peczenik (2005) s. 250f; Adestam, Johan (2014): *Den dokumentvillkorade garantin*, s. 16f.

³⁵ Mellqvist, Mikael (2016): *Ett hundra år*, SvJT 2016 s. 561-582 på s. 568.

³⁶ Jfr Hellner, Jan (2001): *Metodproblem i rättsvetenskapen*, s. 23f.

³⁷ Jfr Svensson, Eva-Maria (2014): *De lege interpretata – om behovet av metodologisk reflektion*, Juridisk publikation Jubileumsnummer 2014 s. 210-226 på s. 213ff; Lindskog, Stefan (2014): *Kvittning*, 3:e uppl., s. 30.

³⁸ SOU 2015:49 s. 269ff., 296ff. och 308ff;

³⁹ Se bl.a. SOU 2015:49 s. 150.

introduktionskaraktär⁴⁰ från före revisionspaketets införlivande i svensk rätt.

De mest namnkunniga på det rättsvetenskapliga området är Adam Diamant och Sten Andersson. Adam Diamant disputerade med en rättsdogmatisk avhandling om revisorns oberoende 2004, vilken utgör den senaste rättsvetenskapliga avhandlingen på revisionsområdet, och tjänstgör idag som ställföreträdande myndighetschef samt chefsjurist för Revisorsnämnden. Sten Andersson är sedan 2016 justitieråd i Högsta domstolen med det parallella uppdraget som ordförande i Revisorsnämndens tillsynsnämnd. Han har också varit särskild utredare med bakgrund av revisionspaketet,⁴¹ expert i den tidigare redovisningskommittén⁴² samt författare till bl.a. Karnovs kommentar till RevL.

På *redovisningsrättens* område finns det ett stort antal avgöranden från Högsta förvaltningsdomstolen (HFD) av *in casu*-karaktär och antalet prejudicerande avgöranden är få. Sammantaget har därför praxis en liten betydelse på området.⁴³ Förarbetena till lagstiftningen är kortfattad och bygger i stora delar på sekundärlagstiftning från EU. Även omfattningen på den juridiska doktrinen är begränsad.

1.5 Disposition

Första kapitlet presenterar studiens syfte och frågeställningar samt metod.

Andra kapitlet introducerar läsaren till normbildningen för revisorer och den tillhörande begreppsbildningen. Syftet med det andra kapitlet är huvudsakligen deskriptivt men även systematiskt för att illustrera beröringspunkterna mellan normsystem som belyses senare i studien.

Tredje kapitlet fokuserar på kommunikation av väsentliga osäkerhetsfaktorer. Kapitlet innehåller deskriptiva som analytiska delar.

Fjärde kapitlet fokuserar på särskilt betydelsefulla områden (SBO). Kapitlet innehåller deskriptiva som analytiska delar.

Femte kapitlet är den avslutande diskussionen.

---

⁴⁰ Se särskilt Moberg, Krister, Valentin, Niklas och Åkersten, Peter (2014): *Bolagsrevision*, 4:e uppl., som är rekommenderad läsning för en snabb överblick.

⁴¹ SOU 2014:22; SOU 2015:8.

⁴² Ju1991:07.

⁴³ Knutsson, Margit, Norberg, Claes och Thorell, Per (2012): *Redovisningsfrågor i skattepraxis*, uppl. 3, s. 40.

1.6 Terminologi

För att minska behovet av att löpande precisera innebörden av begrepp följer här en redogörelse:

- Med *revisor* avses en auktoriserad eller godkänd⁴⁴ revisor⁴⁵ enligt 2 § RevL.
- Med *revision* avses en lagstadgad revision enligt 9 kap. 1 § ABL som innefattar en räkenskapsrevision och en förvaltningsrevision.⁴⁶
- Med *bolag* avses ett aktiebolag generellt. Jfr 1 kap. 2 § bokföringslag⁴⁷ (BFL) där begreppet *företag* definieras som en juridisk person som är bokföringsskyldig enligt BFL.
- Med *finansiella rapporter* avses årsbokslutet.
- Med *årsbokslutet* avses resultat- och balansräkning⁴⁸ med noter.
- Med *årsredovisning* avses resultat- och balansräkning med noter samt förvaltningsberättelsen enligt 2 kap. 1 § ÅRL.
- Med *styrelsen* avses enligt RevR 701 punkt 25 ”de som har ansvaret för företagets styrning” enligt ISA 260 punkt 10(a)
- Med *bolagsledningen*⁴⁹ avses VD enligt ISA 260 punkt 10(b).
- Med *revisionsutskott* avses det organ som är obligatoriskt för företag av allmänt intresse enligt 8 kap. 49 a § ABL.
- Med *företag av allmänt intresse* avses ett bolag som faller in under legaldefinitionen i 2 § 9 p. RevL.

---

⁴⁴ Sedan den 1 juni 2013 kan man endast erhålla auktorisation, inte godkännande, enligt 18 § RevL (prop. 2012/13:61 s. 41.).

⁴⁵ Jag skriver revisor i singular även om det i praktiken är en grupp revisorer som genomför revisionen. ISA utgår från ett uppdragsteam som leds av en ansvarig revisor.

⁴⁶ Begreppet *lagstadgad revision* framgår varken av ABL eller 2 § 8 p. RevL utan härstammar från förarbetena (prop. 2000/01:146 s. 40f.).

⁴⁷ SFS 1999:1078.

⁴⁸ Balansräkningen benämns enligt IFRS terminologi för ”Rapport över finansiell ställning”.

⁴⁹ Ofta benämnt ”Those charged with governance” (TCWG).

2 Normbildningen

2.1 Inledning

Normbildningen för revisorer kan enkelt uttryckt kategoriseras i tre plan: (1) normer på författningsnivå, (2) normer genom tillsynsmyndigheters praxis och (3) normer utvecklade av revisionsbranschen. Det går alltså att säga att det finns en särskild rättskällestruktur för revisorer som medför särskilda tolkningsproblem.⁵⁰ Syftet med detta kapitel är att belysa denna rättsliga struktur och identifiera relevanta tolkningsfrågor.

2.2 Normer på författningsnivå

2.2.1 Svensk lagstiftning

Den lagstiftning som reglerar såväl formen som det materiella innehållet av revisionsberättelsen är 9 kap. 28-37 §§ ABL. RevL reglerar inte revisionsberättelsen utan bl.a. Revisorsnämndens verksamhet, revisorns yrkesetiska plikter och auktorisation m.m.

Den rättsliga standard⁵¹ som går som en röd tråd genom den svenska lagstiftningen är *god revisionsred*. Det är god revisionsred som bestämmer (1) inriktningen och (2) omfattningen på granskningen.⁵² Standarden följer av 9 kap. 3 § 2 men. ABL. Revisorns skyldighet att följa god revisionsred följer av 19 § RevL och skyldigheten att följa den yrkesetiska standarden god revisorsred. För det materiella innehållet i standarden ger varken ABL eller RevL någon direkt vägledning utan har karaktären av ramlagar. Motivet till att inte närmare reglera det materiella innehållet i god revisionsred är huvudsakligen att det kan riskera att avgränsa revisorns granskning på oförutsägbara sätt och möjliggöra e contrario-tolknings. God revisionsreds status som en rättslig standard medför att formerna för standardens utveckling avgörs inom rättskallesystematiken på området.

2.2.2 EU-rättslig lagstiftning

EU-rättsliga instrument delas in i primärrättsliga och sekundärrättsliga instrument. Till primärrätten hör de grundläggande EU-fördragen och till sekundärrätten hör direktiv och förordningar. Direktiv är lagstiftning som ska inkorporeras i nationell lagstiftning medan förordningar är

---

⁵⁰ Jfr Diamant, Adam (2004): *Revisorns oberoende*, s. 72f.

⁵¹ Jfr Diamant, Adam (2004): *Revisorns oberoende*, s. 71.

⁵² FAR samlingsvolym 2016 s. 7.

direkt tillämpliga utan att de behöver inkorporeras i svensk lag. Avseende EU-rätten är doktrinen om *effet utile* tillämplig – d.v.s. intresset av att EU-rätten ska uppnå sin ändamålsenliga verkan.⁵³ EU-domstolen har i rättsfallet *Adeneler* utvecklat denna doktrin genom att konstatera att den nationella rättstillämparen är skyldig att analysera hela den nationella rättsordningen i ljuset av hela direktivet och inte endast de regler som antagits för att genomföra direktivet i nationell rätt.⁵⁴

Det s.k. revisionspaketet består av två rättsakter: (1) ändringsdirektivet och (2) revisorsförordningen. *Ändringsdirektivet* reviderar 2006 års revisorsdirektiv och är tillämpligt för samtliga aktiebolag och är huvudsakligen införlivat i ABL och RevL. Revisorsdirektivet ersatte det fjärde⁵⁵ och det sjunde⁵⁶ bolagsdirektiven.

Revisorsförordningen reglerar uteslutande företag av allmänt intresse enligt artikel 1(a). Begreppet införlivades ursprungligen i svensk rätt i samband med revisorsdirektivet och utvecklades i samband med ändringsdirektivet till dess nuvarande lydelse enligt legaldefinitionen artikel 2(13). Legaldefinitionen är införlivad i svensk rätt genom 2 § 9 p. RevL.⁵⁷

Artikel 10 revisorsförordningen utvecklar bestämmelserna avseende revisionsberättelsen i artikel 28 ändringsdirektivet. Detta krav på revisionsberättelsen är kopplat till nya rapporteringskrav till bolagets revisionsutskott enligt artikel 11 och till Finansinspektionen⁵⁸ enligt artikel 12. Finansinspektionens behörighet som tillsynsmyndighet fastställs genom 3 § lag om tillsyn över företag av allmänt intresse⁵⁹ i fråga om revision.

2.2.3 International Standards on Auditing

Sverige ska som medlemsstat i EU enligt artikel 26(1) ändringsdirektivet kräva att revisorer tillämpar de internationella revisionsstandarder som kommissionen beslutat. Den internationella standard som är tillämplig för svenska aktiebolag vid revision av årsredovisningen är *International Standards on Auditing* (ISA). ISA är således det normsystem som revisorn ska ange i revisionsberättelsen

---

⁵³ Korling, Fredric och Zamboni, Mauro (2013): *Juridisk metodlära*, s. 116, 119, 125.

⁵⁴ C-212/04.

⁵⁵ Rådets fjärde direktiv 78/660/EEG av den 25 juli 1978 grundat på artikel 54.3 g i fördraget om årsbokslut i vissa typer av bolag.

⁵⁶ Rådets sjunde direktiv 83/349/EEG av den 13 juni 1983 grundat på artikel 54.3 g i fördraget om sammanställd redovisning.

⁵⁷ Se även RevR 701 *Kompletterande vägledning för revisionsberättelsens utformning och andra rapporteringskrav för företag av allmänt intresse* punkt 23.

⁵⁸ Finansinspektionen är behörig myndighet enligt artikel 20 revisorsförordningen. Notera att definitionen av ”behörig myndighet” skiljer sig mellan ändringsdirektivet artikel 2(10) och artikel 20 revisorsförordningen.

⁵⁹ SFS 2016:429.

enligt 9 kap. 30 § ABL.⁶⁰ En uttrycklig hänvisning är inte införlivad i svensk rätt utan lagstiftaren har ansett det tillräckligt att det följer av god revisionsred att följa ISA.⁶¹

En förutsättning enligt 26(2) för att kommissionen ska ha möjlighet att anta en internationell standard är att standarden bidrar med att ge det underlag som ska granskas en hög trovärdighet och kvalitet genom principen om en rättvisande bild enligt artikel 2(3) fjärde bolagsdirektivet och artikel 16(3) sjunde bolagsdirektivet. Artikel 26(2) fastställer alltså inte att en internationell standard ska tolkas i ljuset av principen om en rättvisande bild. Det är en förutsättning att standarden *bidrar* med att ge en rättvisande bild av årsredovisningen för att den ska antas. Revisorns skyldighet att uttala om årsredovisningen ger en sann och rättvisande bild framgår av artikel 28(2)(c) ändringsdirektivet som är införlivat i 9 kap. 31 § 1 p. ABL.

Det närmare förhållandet mellan ISA och revisorspaketet regleras i artikel 26(3)(d) ändringsdirektivet och artikel 9 revisorsförordningen.⁶² Normadressaten för båda bestämmelserna är kommissionen och inte den enskilde revisorn eller den nationelle lagstiftaren. Kommissionen får inte anta en ISA som ändrar eller kompletterar revisorsförordningen med undantag för tre artiklar⁶³ förutsatt att det inte strider mot artikel 26(3)(a)-(c). Kraven på kommissionen enligt artikel 26(3)(d) ändringsdirektivet är alltså inte tillämpliga på förhållandet mellan ISA och revisorsförordningen. Enligt artikel 26(3)(d) ändringsdirektivet får kommissionen inte anta en ISA som innebär någon ändring av ändringsdirektivet eller något tillägg av krav bortsett från artikel 21-25 (d.v.s. kapitel IV), 27 och 28. Detta förhållande medför indirekt:

(1) Huvudregel ändringsdirektivet

En ISA *kan* komplettera samtliga ändringsdirektivets regler omfattande samtliga bolag förutsatt att de inte medför en ändring eller tillägg av ett eller flera krav.⁶⁴

---

⁶⁰ Kravet följer av artikel 28(2)(b) ändringsdirektivet och artikel 35 Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/34/EU av den 26 juni 2013 om årsbokslut, koncernredovisning och rapporter i vissa typer av företag, om ändring av Europaparlamentets och rådets direktiv 2006/43/EG och om upphävande av rådets direktiv 78/660/EEG och 83/349/EEG.

⁶¹ SOU 2015:49 s. 288.

⁶² För ett annat perspektiv på tolkningsfrågorna avseende artikel 26: Nordiska revisorsförbunden tog 2015 fram ett förslag på en nordisk revisionsstandard för mindre bolag och dess förenlighet med möjligheten att införa en nationell standard enligt artikel 26(1). Se särskilt Advokatsamfundets (R-2015/084) och Revisorsnämndens yttranden (RN dnr 2015-773).

⁶³ (1) artikel 7 om oegentligheter, (2) artikel 8 om kvalitetskontroller på revisionsuppdraget och (3) överlämning av handlingar mellan revisorer.

⁶⁴ Notera skillnaden i hur artikel 28(3)(d) ändringsdirektivet och artikel 9 revisorsförordningen är formulerade.

(2) Undantag ändringsdirektivet

En ISA *kan* medföra tillägg av krav till artikel 21-25, 27 och 28 ändringsdirektivet (men inte ändra ändringsdirektivets krav) omfattande samtliga bolag. Det medför fram för allt att:

- ISA 200⁶⁵ kan medföra ett tillägg av krav till artikel 21 som inför principen om professionell skepticism i EU-rätten samt utgör den grundläggande yrkesetiska bestämmelsen i revisorspaketet.
- ISA 570 (bland flera ISA) kan medföra ett tillägg av krav till artikel 28 ändringsdirektivet om revisionsberättelsens omfattning och särskilt artikel 28(2)(f) om kravet på fortsatt drift.

(3) Huvudregel revisorsförordningen

En ISA *inte kan* ändra eller komplettera revisorsförordningens bestämmelser omfattande företag av allmänt intresse.

(4) Undantag revisorsförordningen

En ISA *kan* komplettera men inte ändra krav i revisorsförordningen avseende artikel 7, 9 och 18. Det medför bl.a. att:

- ISA 240⁶⁶ kan komplettera artikel 7 revisorsförordningen om oegentligheter.
- ISA i 600-serien kan komplettera artikel 18 revisorsförordningen om överlämning av handlingar mellan revisorer.

Denna konstruktion medför ställningstagande vid tolkning. En ISA kan hypotetiskt komplettera eller ändra en regel i någon av rättsakterna i revisorspaketet trots att det inte är en regel som ska kunna kompletteras eller ändras. I vissa fall är det enkelt att avgöra att om ISA medför exempelvis ett tillägg av krav till EU-rätten medan i vissa fall är det inte lika klart. Det är ytterst upp till EU-domstolen att avgöra detta förhållande.

Det som faller utanför ISA:s tillämpningsområde är *bestyrkandeuppdrag*.⁶⁷ Bestyrkandeuppdrag är ett uppdrag där revisionen inte redovisas i form av en revisionsberättelse. Ett exempel på bestyrkandeuppdrag är att revisorn vid stiftande av ett aktiebolag eller vid nyemission ska granska apportegendom ska betala aktierna enligt 2 kap. 19 § respektive 13 kap. 8 § ABL.⁶⁸ Vid en sådan granskning är det den internationella standarden International Standards

---

⁶⁵ ISA 200 *Den oberoende revisorns övergripande mål samt utförandet av en revision enligt International Standards on Auditing.*

⁶⁶ ISA 240 *Revisors ansvar avseende oegentligheter i en revision av finansiella rapporter.*

⁶⁷ Moberg, Krister m.fl. (2014): *Bolagsrevisorn*, 4:e uppl., s. 48f.

⁶⁸ Jfr RevR 9 *Revisorns övriga yttranden enligt aktiebolagslagen och aktiebolagsförordningen* punkt 2.1-2.2.

on Review Engagements (ISRE) som är tillämplig. Bestyrkandeuppdrag faller utanför området med den här studien.

Till varje ISA finns det en tolkningskommentar numrerade *A n*. Revisorsnämnden hänvisar till tolkningskommentarerna som en auktoritativ rättskälla för att precisera betydelsen av en ISA.⁶⁹

2.3 Normer genom Revisorsnämndens praxis

Det är den statliga myndigheten Revisorsnämnden (RN) som enligt 3 § 4 p. RevL har som ansvar att utveckla god revisionssed och god revisorssed på ett ändamålsenligt sätt. Detta ansvar benämndes tidigare för ”utveckla och främja” men lagstiftare ändrade formuleringen med motiveringen att den var oklar.⁷⁰ Syftet med ändringen var dock inte att ändra rättsläget. Syftet är att revisorsorganisationerna (idag endast FAR) genom bl.a. rekommendationer och utlåtanden ska utveckla god revisionssed och revisorssed medan Revisorsnämndens ansvar är att genom föreskrifter, uttalanden och beslut i enskilda ärenden ansvara för att *normeringen* ska utvecklas på ett lämpligt sätt. Genom denna konstruktion är lagstiftarens avsikt att Revisorsnämnden ska ge tolkningsföretråde om innehållet i god revisionssed och god revisorssed.⁷¹ Denna tolkning innebär att Revisorsnämnden även tolkar stadganden i ABL samt årsredovisningslagen⁷² (ÅRL).

Ytterst är det förvaltningsdomstolarna som fastställer innehållet i god revisionssed. Sådana avgöranden är däremot sällsynta medan Revisorsnämnden fattar ett stort antal beslut som rör aktuella rättsfrågor. Eftersom lagstiftaren uttryckligen ett ansvar för normeringen är det i min mening rättvisande att tala om Revisorsnämndens praxis som en rättskälla på området.

2.4 Normer utvecklade av revisionsbranschen

Föreningen auktoriserade revisorer (FAR) utvecklar en nationell standard av privaträttslig karaktär. Denna nationella standard består av rekommendationer (RevR) och uttalanden (RevU). FAR är en ideell förening med två syften:⁷³ (1) att tillvarata medlemmarnas allmänna yrkesintressen och (2) att leda *utvecklingen* av professionella och

---

⁶⁹ Se bl.a. RN dnr 2015-707 s. 6.

⁷⁰ Prop. 2000/01:146 *Oberoende, ägande och tillsyn i revisionsverksamhet*, s. 87f.

⁷¹ Göta hovrätt T 3459-15 (meddelad 2016-09-21) på s. 16.

⁷² SFS 1995:1554.

⁷³ FAR stadga 1 § 2 st. antagen 2012-12-05.

regulatoriska frågor i syfte att bidra till den egna branschens affärsmässiga förutsättningar och skapa värde och förtroende inom näringsliv och samhälle. FAR är medlem i IFAC. Vad framgår av IFAC:s konstitution artikel 4.1 så handlar IFAC i allmänhetens intresse. Det är alltså rättvisande att tala om att IFAC och FAR båda har en uttalad ambition att utveckla innebörden av god redovisningssed.⁷⁴

Genom att de nationella branschstandarderna utgör en privaträttslig precision och utveckling av lagstiftning och internationella standarder är det i min mening rättvisande att tala om RevR och RevU som *intresseföreningen* FAR:s lagkommentarer och lagtolkningar som är normerande till sin karaktär.⁷⁵ Det medför att det finns rekommendationer som inte framgår av lagtexten. Det är en aktuell fråga om lämpligheten i att reglera revisionsfrågor genom denna normbildning. För att ta ett exempel: sommaren 2016 publicerades det i tidskriften Balans två artiklar av Carl Svernlöf och Helena Adrian, båda namnkunniga på området, om RevR 10⁷⁶ punkt 3.26.⁷⁷ Vid granskning av en värdeöverföring under det gångna räkenskapsåret föreligger det inget krav enligt 18 kap. ABL för styrelsen att formulera ett yttrande som motiverar värdeöverföringen till försiktighetsregeln i 17 kap. 3 § ABL. Trots detta fastställer RevR 10 punkt 3.26 ett krav på att revisorn *bör* inhämta ett motiverat yttrande med information som motsvarar 18 kap. 4 § ABL. Styrelsen har enligt 8 kap. 24 § ABL en skyldighet att protokollföra beslut vilket inkluderar beslut om värdeöverföringar. En förutsättning för att värdeöverföringen ska kunna bokföras är att det uppfyller kraven på en verifikation i enlighet med 5 kap. 6 § bokföringslag. Detta stadgande föreskriver alltså en *formrekommendation* (till skillnad från ett formkrav) som ABL inte uppställer och som indirekt omfattar även styrelsen. Svernlöf anser att denna ordning är olycklig eftersom revisorsbranschen indirekt inför formkrav utöver lagstiftningen.⁷⁸ Adrian anser att regleringsmodellen är nödvändig eftersom knäckfrågan är hur värdeöverföringen ska redovisas och att lagstiftningen indirekt ställer ett formkrav för att den ska kunna redovisas.⁷⁹

Frågan om lämpligheten med denna regleringsmodell lämnar jag okommenterad, såväl generellt som i sakfrågan avseende RevR 10 punkt 3.26, men det är en fråga läsaren bör känna till. Regleringsmodellen öppnar för tolkningsfrågor om hur en rekommendation i en branschstandard förhåller sig till lagstiftning.

---

⁷⁴ Jfr Moberg, Krister, Valentin, Niklas och Åkersten, Peter (2014): *Bolagsrevision*, 4:e uppl., s. 114 fotnot 9.

⁷⁵ Jfr Nilsson, Stellan (2014): *Redovisningens normer och normbildare*, s. 81.

⁷⁶ RevR 10 *Revisorns granskning av förvaltningsberättelsen*.

⁷⁷ RevR 10 punkt 3.26 nämns inte uttryckligen men det är det enda punkten som överensstämmer med de rekvisit som framgår av debatten.

⁷⁸ Balans nr 6 2016 s. 28f.

⁷⁹ Balans nr 7 2016 s. 40ff.

3 Väsentliga osäkerhetsfaktorer

3.1 Revisionsberättelsens syfte och form

Syftet med en *revision* utförd enligt ISA är att *öka* (d.v.s. höja) förtroendet för årsbokslutet, se ISA 200 punkt 3. Det framgår av punkt 2 mening 1 att ISA inte är direkt tillämplig på förvaltningsrevisionen⁸⁰ – syftet är granskning av räkenskaperna som upprättats vid en viss balansdag. Definitionen av vad som ska granskas framgår av ISA 200 punkt 13(g).

Syftet med *revisionsberättelsen* enligt ISA 200 punkt 5 är att revisorn ska göra ett uttalande om räkenskaperna i alla väsentliga avseenden har upprättats enligt ett tillämpligt regelverk. För att kunna göra ett sådant uttalande krävs att revisorn uppnår rimlig säkerhet och har inhämtat tillräckliga och ändamålsenliga revisionsbevis. För att revisorn ska skriva en omodifierad revisionsberättelse (en s.k. ren revisionsberättelse) krävs alltså att räkenskaperna i sin *helhet* inte innehåller väsentliga felaktigheter från vare sig oegentligheter eller oaktsamhet.

Som ett exempel på en generell norm som ofta är tillämplig ges i ISA 200 punkt 3 mening 2 principen om en rättvisande bild. Principen om en rättvisande bild är inkorporerad i svensk lagstiftning som en grundläggande redovisningsprincip i 2 kap. 3 § ÅRL. Principen består av två element: att årsbokslutet ska upprättas som en *helhet* och ger en rättvisande bild över bolagets verksamhet och resultat.

3.2 Mottagaren av ekonomisk information

Revisionsberättelsen ska enligt ISA 700 punkt 22 ställas till bolagets intressenter. Bolagets intressenter presumeras enligt ISA 701 punkt A2 stycke 2 vara densamma som mottagaren av årsredovisningen. En närmare precision av vilka dessa intressenter är framgår inte av ISA. Formuleringen ”bolagets intressenter” fastställer att bolagsstämman inte

---

⁸⁰ Jfr RevR 705 *Modifierade uttalanden, upplysningar och anmärkningar i revisionsberättelsen*, punkt 32.

är den exklusiva mottagaren.⁸¹ I sammanhanget bedöms styrelse och bolagsledningen inte vara intressenter vars intressen ska skyddas av årsredovisningen.⁸² Frågan om revisionsberättelsens intressenter har diskuterats fylligt i både doktrin och förarbeten med olika förslag på hur intressenterna kan preciseras.⁸³

En icke-uttömmande lista med exempel på bolagets intressenter framgår av International Accounting Standards Boards (IASB)⁸⁴ föreställningsram punkt 9.⁸⁵ Föreställningsramen utgör inte ett bindande regelverk utan utgör ett *tolkningsverktyg* enligt punkt 1(a)-(g). Utgångspunkten för IAS är enligt punkt 8, punkt 9 mening 2 och punkt 13 att intressenterna ska använda årsredovisningen som det huvudsakliga beslutsunderlaget. Årsredovisningen behöver därför tillföra tillräckligt med information för att denna funktion ska uppnås. Men det medför också att funktionen med årsredovisningen inte är att leverera all relevant information till intressenterna.

Revisorn ska beakta intressekollektivets intressen och får enligt ISA 320 punkt 2 led 3 inte beakta den potentiella effekten för en enskild intressent med hänsyn till revisionsrisken – d.v.s. effekten för en intressent eller en intressentgrupp för risken att revisorn gör ett felaktigt uttalande. Det finns dock situationer då det tillämpliga regelverket för redovisning medför att en grupp inom intressekollektivet ska särbehandlas framför andra grupper. Enligt IASB:s föreställningsram punkt 10 är informationsbehovet för investerare (som tillgodoser bolagets behov av riskkapital) en sådan grupp eftersom deras informationsbehov indirekt påverkar även de andra intressenterna. Sinnebilderna är att om bolaget inte attraherar riskkapital på grund av utformningen av den redovisade informationen påverkar detta även borgenärerna, de anställda m.fl. negativt. Ett av syftena med SBO är att investerare och andra intressenter bättre ska förstå bolaget och årsredovisningen.⁸⁶ Anledningen till att IAASB omarbetat ISA 570 var att investerare och andra intressenter efterfrågat en tidigare varning om väsentliga osäkerhetsfaktorer.⁸⁷ IAASB ansåg att behovet var särskilt påtagligt för de s.k. ”nära ögat-situationerna” (*close call-situations*) – när styrelsen gör en korrekt antagande om fortsatt drift men det föreligger en eller väsentliga osäkerhetsfaktorer.

---

⁸¹ En invändning mot denna tolkning är 9 kap. 5 § 1 men. ABL som fastställer att revisionsberättelsen ska lämnas till bolagsstämman. Bolagsstämman är revisorns uppdragsgivare men den syftar till att höja årsredovisningens trovärdighet.

⁸² Diamant, Adam (2005): *Revisorns oberoende*, s. 118; jfr NJA 2014 s. 272 på p. 19; Göta hovrätts dom T 519-16 (meddelad 2016-12-09) på s. 33.

⁸³ Prop. 1975:103 s. 242; Prop. 1997/98:99 s. 132; Diamant, Adam (2005): *Revisorns oberoende*, s. 100ff. (se särskilt s. 109).

⁸⁴ Notera att IASB och IAASB är olika organ. IASB fastställer International Accounting Standards (IAS) medan IFAC:s organ IAASB fastställer ISA.

⁸⁵ Jfr SOU 1995:44 s. 15 och 214.

⁸⁶ IAASB: Auditor Reporting – Illustrative Key Audit Matters.

⁸⁷ IAASB: Auditor Reporting Toolkit – Going Concern s. 3.

3.3 Utvecklingen i siffror

Antagandet om fortsatt drift blev en del av god revisionsred i Sverige genom standarden RS 570⁸⁸ som blev tillämplig 2004. RS 570 ersattes av ISA 570 det första räkenskapsår som började den 15 december 2009 eller senare.⁸⁹ För de allra flesta svenska bolag blev alltså ISA 570 tillämplig räkenskapsåret som började den 1 januari 2010 eller senare. ISA 570 omarbetades och är i nuvarande form tillämplig på det räkenskapsår som börjar den 15 december 2016 eller senare. Revisorsnämnden var för perioden 2004-2008 avvaktande till att ge vägledning avseende fortsatt drift och meddelade bara ett avgörande i ett disciplinärende. Perioden 2009-2012 avhandlades 30 avgöranden och perioden 2012-2016 ca 50 avgöranden.⁹⁰ En trend är att Revisorsnämnden publicerar ett antal avgöranden samtidigt som behandlar samma fråga.⁹¹

Stefan Sundgren och Tobias Svanström vid Umeå universitet genomförde 2014 en studie omfattande 3993 små- och medelstora företag⁹² som gått i konkurs mellan 2004, året då RS 570 blev tillämplig, och 2011. Perioden 2004/05 hade revisorn uttalat en avvikande mening gällande fortsatt drift i 11,19 % av fallen.⁹³ Perioden 2010/11 uppgick antalet anmärkningar till 16,52 % på de bolag som senare försattes i konkurs. De bolag som fortsattes i konkurs men som reviderats av en av ”the big four”⁹⁴ var motsvarande antal 11,73 % avseende 2004/05 och 21,29 % avseende 2010/11. Samma studie genomförde ett slumpmässigt urval av 11 038 svenska bolag som inte försatt i konkurs och granskade om revisorn gjort en anmärkning om fortsatt drift. Av 11 038 bolag hade 82 bolag, motsvarande 0,74 %, mottagit en anmärkning i revisionsberättelsen avseende fortsatt drift. Avgränsas urvalet till bolag som redovisat en förlust blir resultatet 1,77 %.

I ett skandinaviskt perspektiv har Sverige varit det land som infört ett krav på fortsatt drift sist. Danmark införde ett krav 1981 (med tillämpning av ISA 570 sedan 1997) och Norge 1987.⁹⁵ Jämfört med Danmark och Norge gör revisorn i Sverige få anmärkningar om fortsatt drift avseende bolag som senare går i konkurs. I Danmark mottog 48 %

---

⁸⁸ Revisionsstandard i Sverige 570 *Fortsatt drift*.

⁸⁹ ISA 570 (äldre).

⁹⁰ Sundgren, Stefan och Svanström, Tobias (2014): *En studie av revisions rapportering av fortsatt drift*, Balans fördjupning nr 3 2104 s. 9-13 på s. 9ff.

⁹¹ Den 1 april 2016 avgjordes exempelvis fem disciplinärenden gällande om revisorn inhämtat ett yttrande från bolagsledningen enligt ISA 580: se dnr 2014-1508, dnr 2015-932, dnr 2014-1187, nr 2015-340 och dnr 2015-732.

⁹² Jfr 1 kap. 3 § 5 p. ÅRL för legaldefinitionen av ”mindre företag”.

⁹³ Sundgren, Stefan och Svanström, Tobias (2014): *En studie av revisions rapportering av fortsatt drift*, Balans fördjupning nr 3 2104 s. 9-13 på s. 9f.

⁹⁴ D.v.s. revisionsbolagen PwC, EY, KPMG och Deloitte.

⁹⁵ Sundgren, Stefan och Svanström, Tobias (2014): *En studie av revisions rapportering av fortsatt drift*, Balans fördjupning nr 3 2104 s. 9-13 på s. 12.

och i Norge 25 % av bolagen som senare kom att gå i konkurs en anmärkning om fortsatt drift.

Det går inte att dra några direkta slutsatser till varför rapporteringen av väsentliga osäkerhetsfaktorer utvecklats. Det faktum att Revisorsnämnden i ett antal disciplinärenden *dels* skapat incitament att följa reglerna *dels* preciserat innebörden av begreppet torde dock ha betydelse.

3.4 Mottagare av information avseende fortsatt drift

Revisorspaketet fastställer tre former av fortsatt drift-rapporter:

- (1) till bolagsstämman genom revisionsberättelsen enligt artikel 28 ändringsdirektivet,
- (2) till bolagets revisionsutskott enligt artikel 11 revisorsförordningen, och
- (3) till Finansinspektionen enligt artikel 12 revisorsförordningen.

Däriigenom skiljer sig revisorpaketet sig i sin konstruktion från ISA 570 som uteslutande tar sikte på rapport om fortsatt drift genom revisionsberättelsen. För att närmare precisera innebörden av en rapport om fortsatt drift är det nödvändigt att närmare undersöka vilka krav som ställs på respektive rapport.

3.4.1 Uttalande till bolagsstämman

Revisionsberättelsen ska enligt 9 kap. 5 § 1 meningen ämnas till bolagsstämman. Av artikel 28(2) ändringsdirektivet framgår att kravkatalogen är en minimibestämmelse. Det samma gäller artikel 10 revisorsförordningen (kompletterande krav på revisionsberättelse), artikel 11 revisorsförordningen avseende rapporten till revisionsutskottet och artikel 12 revisorsförordningen avseende rapporten till Finansinspektionen.

3.4.1.1 Begreppet väsentlig osäkerhetsfaktorer

Artikel 28(2)(f) ändringsdirektivet fastställer en skyldighet för revisorn att uttala sig om alla eventuella väsentliga osäkerhetsfaktorer som avser händelser eller förhållanden som kan medföra betydande tvivel rörande bolagets kapacitet till fortsatt drift. Artikel 28(1) mening 2 ändringsdirektivet hänvisar till artikel 26 ändringsdirektivet och fastställer att revisionsberättelsen ska utformas enligt ISA. Kravet på väsentliga osäkerhetsfaktorer är inkorporerat i svensk rätt genom 9 kap. 31 a § ABL. Lydelsen av 9 kap. 31 a § ABL är i princip kopierad från ISA 570 punkt 9(b) med två mindre semantiska avvikelser.⁹⁶

---

⁹⁶ Skillnaden är att ”huruvida” och ”medföra” bytts ut mot ”om” respektive ”leda”.

Kristina Ståhl, justitieråd vid Högsta förvaltningsdomstolen och särskild utredare för inkorporeringen av revisorspaketet i svensk rätt,⁹⁷ uttalade i en artikel i Skattenytt från 2015 att utredningens författningsförslag har utformats för att nära överensstämma med den ursprungliga ordalydelsen i EU-bestämmelserna.⁹⁸ Ett särdrag med att inkorporera revisorspaketets bestämmelser är att flera bestämmelser är hämtade från bl.a. ISA med resultatet att det blir en form av *dubbelreglering* – d.v.s. bestämmelser i båda svensk författning och genom god revisionssed i ISA. Ståhl uttalade sig generellt och inte om en enskild bestämmelse varför det inte är möjligt att dra några slutsatser i förhållande till 9 kap. 31 a § ABL. Däremot medför hennes uttalande att det är potentiellt möjligt att 9 kap. 31 a § utformades utifrån ISA 570 punkt 9(b) för att undvika tolkningsproblem vid dubbelreglering.

9 kap. 31 a § ABL⁹⁹ fastställer att revisorn ska ta med ett uttalande om fortsatt drift vid vissa situationer men fastställer inte närmare *hur* revisorn ska gå tillväga för att bedöma fortsatt drift eller väsentliga osäkerhetsfaktorer. Denna bedömning faller i huvudsak utanför studiens syfte och frågeställning. Hur en fortsatt drift-bedömning ska göras omfattar en stor mängd praxis från Revisorsnämnden och skulle i sig bli en omfattande studie. Men för att läsaren ska få en bättre förståelse för förhållandet mellan revisionen och revisorns rapportering behövs en översiktlig presentation av revisorns arbetsmetod enligt ISA.

För att förstå bedömningarna som är en del av revisorns arbetsmetod är det hjälpsamt att se till de två bedömningarna revisorn ska göra enligt ISA 570 punkt 9(b): (1) bedömningen om det finns *väsentliga osäkerhetsfaktorer* som avser händelser eller förhållanden och (2) bedömningen om det kan leda till *betydande tvivel* bolagets förmåga att fortsätta verksamheten. Begreppet väsentlig osäkerhetsfaktor utvecklas i ISA 570 punkt A22. Väsentlighetsbedömningen tar sikte på *storleken* på den möjliga påverkan och osäkerhetsfaktors-bedömningen tar sikte på *sannolikheten* för den möjliga påverkan. Det är ett ackumulativt förhållande och det krävs att storleken och sannolikheten tillsammans medför att det krävs en upplysning i årsredovisningen för att årsredovisningen ska ge en *rättvisande bild*. Kravet enligt 9 kap. 30 § 1 men. ABL på att revisorn ska göra ett uttalande om årsredovisningen ger en rättvisande bild medför därför *indirekt* ett krav att ange väsentliga osäkerhetsfaktorer. ISA 570 punkt A3 ger ett antal exempel på faktorer som *kan* bedömas vara väsentliga osäkerhetsfaktorer. Listan är inte uttömmande och det kan också vara så att flera enskilda händelser och förhållanden som ackumuleras för att tillsammans bli en väsentlig osäkerhetsfaktor. Bedömningen ska alltså göras utifrån faktiska omständigheter.

---

⁹⁷ SOU 2015:49 s. 3.

⁹⁸ Ståhl, Kristina (2015): *Nya regler för revisorer och revision*, Skattenytt 2015 s. 628-640 på s. 630f.

⁹⁹ Eller för den delen artikel 28(2)(f) ändringsdirektivet.

Principen om fortsatt drift är inte ny i svensk rätt utan utgör enligt 2 kap. 4 § 1 st. 1 p. ÅRL en av sju andra grundläggande redovisningsprinciper som kompletterar den rättsliga standarden god redovisningssed och principen om en rättvisande bild. För bolag som tillämpar IAS är den s.k. fortlevnadsprincipen en av de grundläggande principerna enligt IAS 1 punkt 25-26. Både lag om årsredovisning i försäkringsbolag¹⁰⁰ (ÅRFL) och lag om årsredovisning i kreditinstitut och värdepappersbolag¹⁰¹ (ÅRKL) hänvisar till ÅRL:s avseende fortsatt drift, se 2 kap. 2 § ÅRFL och 2 kap. 2 § ÅRKL.¹⁰² Antagandet om fortsatt drift omfattar enligt ISA 570 punkt 13 en överskådlig framtid om *minst* 12 månader– d.v.s. motsvarande ett räkenskapsår. Det finns alltså ingen bortre gräns för vilken tidsperiod som bedömningen ska avse. Definitionen av tidsperioden som ISA 570 punkt 13 avser är konsekvent med tidsperioden enligt IAS 1 punkt 25 för vilken fortsatt drift-bedömningar ska göras av styrelsen. Revisorsnämnden har klargjort att bedömningen normalt ska göras från balansdagen, d.v.s. den sista dagen på räkenskapsåret.¹⁰³ För ett bolag med ett räkenskapsår som korresponderar mot kalenderåret är balansdagen den 31 december. Revisorsnämnden klargörande torde stämma överens med ÅRL:s systematik. Enligt 3 kap. 9 § 1 st. ÅRL ska det redovisande bolaget redovisa sådana förpliktelser som avsättningar som på balansdagen är säkra eller sannolika till sin förekomst men ovissa till belopp eller tidpunkt förpliktelsen ska infrias.¹⁰⁴

Det innebär att skulder och tillgångar enligt balansräkningen ska redovisas med *antagandet* att bolaget kan realisera sina tillgångar och betala sina skulder inom ramen för den normala affärsverksamheten. Bakgrunden till principen är att värdering av tillgångar ska baseras på att verksamheten fungerar och att tillgångarna vid behov kan realiseras till ett marknadsmässigt värde.¹⁰⁵ Behöver tillgångarna realiseras utan dröjsmål medför det att tillgångarna ska värderas annorlunda (till ett lägre värde).

3.4.1.2 En ”oren” revisionsberättelse

Den oegentliga benämningen ”oren” revisionsberättelse avser när revisorn lämnat ett modifierat uttalande enligt ISA 705¹⁰⁶ punkt 5(b). Ett omodifierat uttalande är när revisorn föreslår att bolagsstämman ska fastställa den presenterade årsredovisningen (en ”ren”

---

¹⁰⁰ SFS 1995:1560.

¹⁰¹ SFS 1995:1559.

¹⁰² Bestämmelserna i ÅRFL och ÅRKL hänvisar till 2 kap. 4 § ÅRL.

Försäkringsbolag, värdepappersbolag och kreditinstitut är typexempel på bolag som utgör företag av allmänt intresse.

¹⁰³ RN dnr 2012-1558 (meddelad 2014-06-18).

¹⁰⁴ Jfr RN dnr 2012-1558 (meddelad 2014-06-18) på p. 2.1.

¹⁰⁵ Marton, Jan (2013): *Redovisning*, s. 193.

¹⁰⁶ ISA 705 Modifierat uttalande i rapport från oberoende revisor (omarbetad).

revisionsberättelse). Det finns tre former av modifierade uttalanden enligt ISA 705 punkt 2:¹⁰⁷

- (1) uttalande med *reservation*
- (2) uttalande med *avvikande mening*
- (3) att revisorn *avstår från att uttala sig*

Revisorn ska enligt ISA 705 punkt 7 *uttala sig med reservation* om revisorn drar slutsatsen att finns felaktigheter i årsredovisningen som tillsammans eller enskilt är väsentliga men inte är av avgörande betydelse. Revisorn ska även uttala sig med reservation om denne inte kunnat inhämta tillräckliga och ändamålsenliga revisionsbevis som grund för uttalandet men drar slutsatsen att effekten av de potentiella oupptäckta felaktigheterna inte är av avgörande betydelse. Revisorn ska uttala sig med reservation enligt ISA 570 punkt 23 om det inte finns tillräckliga upplysningar om en väsentlig osäkerhetsfaktor inte lämnats i årsredovisningen och revisorn gör bedömningen att den väsentliga osäkerhetsfaktor är en sådan felaktighet som ISA 705 punkt 7 tar sikte på.

Revisorn ska enligt ISA 705 punkt 8 *uttala en avvikande mening* om revisorn, efter att ha inhämtat tillräckliga och ändamålsenliga revisionsbevis, drar slutsatsen att det finns felaktigheter i årsredovisningen som tillsammans eller enskilda är både väsentliga och av avgörande betydelse för årsredovisningen. Revisorn ska enligt ISA 570 uttala en avvikande mening vid två situationer avseende fortsatt drift: (1) enligt ISA 570 punkt 21 uttala en avvikande mening om styrelsen har upprättat redovisningen utifrån antagandet om fortsatt drift men revisorn gör bedömningen att detta inte är korrekt och (2) enligt ISA 570 punkt 23 om utelämnandet av en väsentlig osäkerhetsfaktor i årsredovisningen är av både väsentlig och avgörande betydelse för årsredovisningen.

Revisorn ska enligt ISA 705 punkt 9 *avstå från att uttala sig* om revisorn inte kunnat inhämta tillräckliga och ändamålsenliga revisionsbevis som grund för uttalandet och drar slutsatsen att de potentiella oupptäckta felaktigheterna kan vara både väsentliga och av avgörande betydelse för årsredovisningen. Denna form av modifierat uttalande är alltså mer ingripande än ett uttalande med reservation till följd av brist på revisionsbevis.

Revisorn ska även avstå från att uttala sig *i ytterst sällsynta fall* enligt ISA 705 punkt 10 om denne har tillräckliga och ändamålsenliga revisionsbevis för att det finns flera osäkerhetsfaktorer som gör att det inte är möjligt att uttala sig om årsredovisningen med hänsyn till hur osäkerhetsfaktorerna potentiellt samspelar med varandra. Det följer av ISA 570 punkt A33 att revisorn kan bedöma att det är lämpligt att avstå

---

¹⁰⁷ Modifierade uttalanden definieras med samma materiella innebörd i ISA 705 punkt 5(b).

från att yttra sig om det finns flera väsentliga osäkerhetsfaktorer som är betydelsefulla för årsredovisningen i sin helhet.

Formerna av modifierade uttalanden enligt ISA 705 är identiskt med artikel 28(2)(c) ändringsdirektivet. Ändringsdirektivet ger dock ingen vägledning när de olika formerna av modifierade uttalande ska tillämpas avseende fortsatt drift. ISA 705 kompletterar på denna punkt därför artikel 28(2)(f) ändringsdirektivet (jfr 2.2.3 punkt 2, ovan).

Det finns möjligheten för revisorn att skriva en omodifierad revisionsberättelse om årsredovisningen lämnar tillräckliga upplysningar om att det finns väsentliga osäkerhetsfaktorer enligt ISA 570 punkt 22. Revisorn ska då i en not i revisionsberättelsen hänvisa till den aktuella upplysningen under den rubrik som framgår av punkt 22. Till sin karaktär utgör ISA 570 punkt 22 en *minimibestämmelse*.¹⁰⁸ Mindre information än den punkt 22 tar sikte på medför att revisorn inte utformat revisionsberättelsen enligt god revisionssed. ISA 570 punkt A30 presenterar förslag på information som det kan vara nödvändigt att revisorn tar med för att upplysningen i årsredovisningen medför att årsredovisningen i sin helhet ger en rättvisande bild.

Eftersom ISA 570 punkt är en minimibestämmelse medför tillämpningen två följdfrågor: vilken information *bör* revisorn ta med utöver minimibestämmelsen och vilken information får revisorn inte ta med? Dessa frågor kommer jag att återkoppla till i kapitel 3.5, nedan.

3.4.2 Rapport till revisionsutskottet

Artikel 11(2)(i) revisorsförordningen fastställer revisorns rapporteringskrav till bolagets revisionsutskott. Syftet med detta rapporteringskrav är inte att ställa ytterligare krav på revisorns granskning och därigenom utvidga revisionens omfattning eller inriktning.¹⁰⁹ Syftet är istället att reglera det materiella innehållet i rapporten.

Revisorn ska rapportera om och skriftligen förklara bedömningar avseende händelser och förhållanden som identifierats under uppdraget som *kan* kasta (*cast*) betydande osäkerhet över det granskade bolagets förmåga att fortsätta verksamheten *och* huruvida de utgör en väsentlig osäkerhetsfaktor *samt* en sammanfattning av alla garantier, stödbrev, offentliga ingripanden och andra stödåtgärder som beaktats i bedömningen av fortsatt drift.

---

¹⁰⁸ Jfr ISA 570 punkt A30.

¹⁰⁹ Prop. 2015/16:162 s. 123. Detta stadgande är konsekvent med ISA 260 punkt A51 mening 1.

3.4.2.1 Fortsatt drift och fortsatt verksamhet

Rapporteringskravet avseende fortsatt drift till revisionsutskottet är alltså mer omfattande än rapporteringskravet enligt artikel 28(2)(f) ändringsdirektivet avseende revisionsberättelsen. Den *första* skillnaden är att artikel 11(2)(i) revisorsförordningen tar sikte på händelser och förhållanden som kan kasta betydande osäkerhet över det granskade bolagets förmåga att fortsätta verksamheten och (2) huruvida dessa händelser och förhållanden utgör väsentliga osäkerhetsfaktorer. Detta stadgande utgör den enda hänvisningen till väsentliga osäkerhetsfaktorer i revisorsförordningen.

ISA 570 punkt 25 fastställer en skyldighet för revisorn att kommunicera med *styrelsen* i sin helhet¹¹⁰ avseende händelser eller förhållanden som kan medföra betydande tvivel över bolagets förmåga att fortsätta verksamheten. Denna kommunikation ska enligt ISA 260 punkt 21 ske utan onödigt dröjsmål.¹¹¹ Skrivningen medför att det däremot kan föreligga erforderliga dröjsmål.

Artikel 11(2)(i) revisorsförordningen hänvisar vidare till fortsatt *verksamhet* och inte till fortsatt *drift*. Enligt propositionen är begreppen synonyma vid tillämpning avseende ändringsdirektivet.¹¹² Propositionen berör alltså inte begreppet i revisorsförordningen. Det framstår dock som anmärkningsvärt att lagstiftaren tillämpar begreppet fortsatt drift avseende rapport till bolagsstämman och Finansinspektionen enligt artikel 12(b) (jfr 4.5.3, nedan) men tillämpar begreppet fortsatt verksamhet avseende rapporten till revisionsutskottet utan avsikten att begreppen ska ha olika innebörd. Utgångspunkten bör vara att olika begrepp har olika innebörd inom samma begreppsapparat.

Antagandet om fortsatt drift ska inte tillämpas enligt ISA 570 punkt 2 om styrelsen antingen har för avsikt att avveckla verksamheten eller saknar realistiska alternativ till att upphöra med verksamheten. IAS 1 punkt 25 mening 2 skiljer mellan ett avvecklande av verksamheten och ett avvecklande av bolaget. Artikel 12(a) revisorsförordningen berör verksamhet som är särskilt reglerad, exempelvis bankverksamhet. Övriga bestämmelser i revisorsförordningen bortsett från artikel 11 använder begreppet verksamhet med syftning på revisorernas verksamhet och inte det granskade bolagets verksamhet. Systematiskt bör det därför vara möjligt att ta vägledning till vad som avses med verksamhet i artikel 11(2) revisorsförordningen från artikel 12(a) revisorsförordningen förutsatt att begreppet verksamhet inte används inkonsekvent.¹¹³ En alternativ tolkning av artikel 11(2)(i) revisorsförordningen, som inte är förenlig med uttalandet i

---

¹¹⁰ ISA 260 *Kommunikation med dem som har ansvar för företagets styrning (omarbetad)*, punkt 13.

¹¹¹ Jfr ISA 260 punkt A49-50.

¹¹² Prop. 2015/16:162 s. 121.

¹¹³ Begreppet verksamhet används frekvent i ingressen till ändringsdirektivet (se särskilt punkt 2 mening 1).

propositionen,¹¹⁴ är att artikel 11(2)(i) revisorsförordningen tar sikte på ett marginellt snävare förhållande än artikel 28(2)(f) ändringsdirektivet eftersom uttrycket ”fortsatt verksamhet” inte tar hänsyn till styrelsens avsikt likt fortsatt drift. Den praktiska skillnaden i, och behovet av, en eventuell nyans mellan (1) avvecklande av verksamheten och (2) avvecklande av bolaget kan däremot ifrågasättas.

3.4.2.2 Betydande tvivel och betydande osäkerhet

Den *andra* skillnaden är att artikel 28(2)(f) ändringsdirektivet uppställer ett krav på ett uttalande om väsentliga osäkerhetsfaktorer där artikel 11(2)(i) revisorsförordningen uppställer ett krav på rapport och skriftlig förklaring händelser och förhållanden som kan kasta betydande osäkerhet avseende fortsatt verksamhet och *om* förhållandet eller händelsen utgör en väsentlig osäkerhetsfaktor. Rapporterna enligt 28(2)(f) ändringsdirektivet och artikel 11(2)(i) revisorsförordningen syftar alltså inte på identiska faktorer.

Rapport till:

<i>Bolagsstämman</i> Betydande tvivel
--

<i>Revisionsutskottet</i> Betydande osäkerhet
--

Det framgår av rubriken och ordalydelsen att rapporten till revisionsutskottet är ett *komplement* till artikel 10 revisorsförordningen. Artikel 10 revisorsförordningen är enligt artikel 10(2) mening 1 revisorsförordningen närmast ett komplement och en utveckling av artikel 28 ändringsdirektivet. Rapporteringskravet om fortsatt drift enligt artikel 28(2)(f) ändringsdirektivet står alltså i medelbar relation till artikel 11(2)(i) revisorsförordningen. Kravet på rapport och skriftlig förklaring enligt artikel 11(2)(i) revisorsförordningen ska alltså vara ett komplement till informationen i revisionsberättelsen.

Artikel 28(2)(f) ändringsdirektivet tar sikte på *alla* eventuella väsentliga osäkerhetsfaktorer¹¹⁵ som avser händelser eller förhållanden som *kan* medföra betydande tvivel avseende kapaciteten till fortsatt drift.

Artikel 11(2)(i) revisorsförordningen tar sikte på betydande osäkerhet över förmåga till fortsatt verksamhet till följd av händelser eller förhållanden och en bedömning *om* de utgör en väsentlig osäkerhetsfaktor.

Det är alltså endast en osäkerhetsfaktor som är väsentlig som kan leda till betydande tvivel. Alternativt uttryckt: en osäkerhetsfaktor som inte är väsentlig kan per definition inte leda till betydande tvivel. Revisorn

---

¹¹⁴ Prop. 2015/16:162 s. 121.

¹¹⁵ ”Väsentliga osäkerhetsfaktorer” står inte som ett fristående begrepp i ISA:s terminologi. Det finns med andra ord inga väsentliga osäkerhetsfaktorer som inte leder till betydande tvivel.

ska enligt artikel 11(2)(i) revisorsförordningen ange *om* betydande osäkerhet utgör en väsentlig osäkerhetsfaktor. Det kan alltså finnas en händelse eller ett förhållande som medför betydande osäkerhet men inte utgör en väsentlig osäkerhetsfaktor och därmed inte kan medföra betydande tvivel för fortsatt drift. Tolkningen överensstämmer med att fortsatt drift och fortsatt verksamhet inte nödvändigtvis är synonyma begrepp enligt revisorspaketets systematik.

3.4.2.3 Bolagets förmåga, kapacitet samt drift

Den *tredje* skillnaden är att rapporteringskravet till revisionsutskottet utgår från händelser och förhållanden som kan kasta betydande osäkerhet avseende bolagets *förmåga* medan artikel 28(2)(f) ändringsdirektivet utgår från bolagets *kapacitet* och artikel 12(b) revisorsförordningen utgår från bolagets *drift*. Genom att den svenska lagstiftaren sannolikt baserat formuleringen av 9 kap. 31 a § ABL på ISA 570 9(b) (jfr 4.1, ovan) har begreppet kapacitet bytts ut mot begreppet verksamhet. Begreppet kapacitet används i artikel 21(2) stycke 2 ändringsdirektivet avseende de fyra förhållanden som är relevanta för bolagets kapacitet till fortsatt drift. Att utgångspunkten är bolagets kapacitet är alltså konsekvent för ändringsdirektivet. Däremot används det inte alls i revisorsförordningen förutom fyra punkter i ingressen som tar sikte på revisorns verksamhet.¹¹⁶

Vid inkorporeringen av ett direktiv i nationell rätt finns det ingen skyldighet att införliva bestämmelsen ordagrant utan en bedömning behöver göras i varje enskilt fall.¹¹⁷ Artikel 28(2) ändringsdirektivet fastställer att revisionsberättelsen ska utformas utifrån ISA. Rapporteringskravet till revisionsutskottet faller alltså utanför denna tolkningshänvisning. Den möjlighet som rättskällorna ger för att tolka rapporteringskravet till revisionsutskottet kommer alltså från den medelbara relationen mellan artikel 28(2) ändringsdirektivet och artikel 11 revisorsförordningen (jfr 3.4.2.1, ovan). En tolkning enligt ISA 570 medför att begreppen förmåga drift är synonyma. Drift används synonymt med verksamhet i punkt 2 respektive 9. Begreppet kapacitet används inte i begreppsapparaten för ISA 570.

3.4.3 Rapport till Finansinspektionen

3.4.3.1 Väsentligt hot och betydande tvivel

Enligt artikel 12(b) revisorsförordningen har revisorn en anmälningskyldighet till Finansinspektionen om information som eventuellt kan leda till ett väsentligt hot (*material threat*) eller tvivel beträffande fortsatta drift för företaget av allmänt intresse. Till sin

¹¹⁶ Revisorsförordningen ingress punkt 20-22 och 30.

¹¹⁷ C-478/99.

utformning är artikel 12(b) revisorsförordningen inte helt överensstämmande med artikel 28(2)(f) ändringsdirektivet som tar sikte på betydande tvivel för fortsatt drift.

Rapport till:

Bolagsstämman
Betydande tvivel

Revisionsutskottet
Betydande osäkerhet

Finansinspektionen
Väsentligt hot/tvivel

Användningen av begreppet ”hot” i revisorsförordningen tar sikte på situationer som rör revisorns oberoende och opartiskhet.¹¹⁸ Denna systematik går igen i ändringsdirektivet.¹¹⁹ Inte heller ISA ger någon vägledning hur begreppet ”hot” kan tolkas utan tar sikte på situationer som kan hota revisorns personliga säkerhet.¹²⁰

Frågan är om lagstiftaren med denna konstruktion (väsentligt hot eller tvivel) har som syfte att fler fall än de som inbegrips av artikel 28(2)(f) ändringsdirektivet (betydande tvivel) och artikel 11(2) revisorsförordningen (betydande osäkerhet) ska falla in under tillämpningsområdet för artikel 12(b) revisorsförordningen. Som konstaterats är en betydande osäkerhet inte per definition en väsentlig osäkerhetsfaktor och därmed inte medför betydande tvivel för fortsatt drift.

Det som talar *mot* en sådan tolkning är att revisorn har en skyldighet att ”omgående” göra en anmälan till Finansinspektionen. Formuleringen tyder på att anmälan ska göras när revisorn inhämtat tillräckliga och ändamålsenliga revisionsbevis för att göra en självständig bedömning i enlighet med god revisionssed (”fastställa”) och inte när revisionsberättelsen överlämnas till bolagsstämman enligt 9 kap. 28 § ABL. RevR 100 punkt 4.10 mening 4 fastställer att rapporten till Finansinspektionen senast ska ske så snart de utretts men senast när de rapporteras till antingen styrelsen, revisionsutskottet m.fl. Det som även talar för en sådan tolkning är att det ska röra sig om information som eventuellt kan få den konsekvens som fastställs i artikel 12(b) revisorsförordningen.

Det som talar *för* en tolkning att artikel 12(b) revisorsförordningen omfattar fler situationer än artikel 28(2)(f) ändringsdirektivet är dels väsentlighetsrekvisitet, dels att det omfattar såväl tvivel som hot. Ordet hot är till sin semantiska betydelse ett ord som tar sikte på något som kommer utifrån, en yttre faktor.¹²¹ En sådan tolkning medför att revisorn särskilt ska beakta yttre faktorer som kan påverka företag av

¹¹⁸ Se artikel 4(3), 5(2), 6(2) och 13(2) revisorsförordningen.

¹¹⁹ Se artikel 22 och 22 b ändringsdirektivet.

¹²⁰ ISA 700 punkt 46.

¹²¹ Se Svenska akademins ordlista.

allmänt intresse. RevR 100 punkt 3.36-3.37 behandlar särskilda områden avseende fortsatt drift som revisorn ska undersöka vid revision av finansiella bolag samt försäkringsbolag. Dessa bolagstyper är inte synonyma med företag av allmänt intresse enligt 2 § 9 p. RevL men företag av allmänt intresse faller typiskt sett in under en av de kategorierna; i synnerhet 2 § 9 p. led b-d.

RevR 100 punkt 3.36 fastställer att revisorn särskilt ska granska riskexponering mot vissa särskilda marknader samt aggressiva handlarpositioner, kundbeteenden,¹²² rykten på marknaden samt kreditvärdering (kreditrating). RevR 100 punkt 4.13 fastställer att revisorn ska beakta att den finansiella sektorn är en förtroendebransch. Ställningen av RevR 100 som en privaträttslig standard tillämplig endast i Sverige gör att dess värde som tolkningsverktyg av en EU-förordning är svag. Det som RevR 100 däremot tar sikte på är att det finns yttre faktorer som revisorer enligt god revisionssed särskilt ska beakta för vissa kategorier av bolag. Omvänt talar revisorsförordningen för att revisorn behöver vara extra uppmärksam på faktorer enligt RevR 100 och att fler granskningsåtgärder kan vara nödvändiga. Punkt 15 i ingressen till revisorsförordningen talar för en sådan tolkning. I syfte att underlätta samarbetet mellan Finansinspektionen som nationell tillsynsmyndighet och revisorerna för kreditinstitut och försäkringsbolag ska det finnas en ömsesidig skyldighet att inrätta en effektiv dialog.

3.4.3.2 Förhållande till rapporteringskrav enligt andra direktiv

Tillämpningen av artikel 12 ska enligt 12(1) inte påverka revisorns rapporteringskrav till Finansinspektionen enligt sex andra direktiv som avser olika kategorier av finansiella¹²³ företag av allmänt intresse.

3.4.3.2.1 Solvens II-direktivet¹²⁴

Ett försäkrings- eller återförsäkringsbolag är tillståndspliktig verksamhet enligt 2 kap. 4 § försäkringsrörelselagen¹²⁵ (FRL) och utgör enligt 2 § 9 p. led d RevL ett företag av allmänt intresse. Revisorn har enligt artikel 72(1)(b) en skyldighet att omgående rapportera till Finansinspektionen¹²⁶ alla uppgifter eller beslut som kan få konsekvensen *negativ påverkan* på försäkrings- eller

---

¹²² Det mest extrema exemplet på kundbeteende är en s.k. *bank run* där kunderna tar ut samtliga besparingar i banken.

¹²³ Notera att jag inte använder termen finansiella företag enligt betydelsen RevR 100 punkt 1 som inte innefattar bl.a. försäkringsbolag.

¹²⁴ Europaparlamentet och rådets direktiv 2009/138/EG av den 27 november 2009 om upptagande och utövande av försäkrings- och återförsäkringsverksamhet.

¹²⁵ SFS 2010:2043.

¹²⁶ 17 kap. 2 § FRL.

återförsäkringsbolagets *fortsatta drift*. Regeln är införlivad i 17 kap. 12 § 2 p. FRL efter artikelns ordalydelse.

Lämnar revisorn ut uppgifter till Finansinspektionen enligt artikel 72(1) i *god tro* omfattas de inte av tystnadsplikt enligt avtal eller annan författning enligt artikel 72(2).

3.4.3.2.2 Kapitäläckningsdirektivet¹²⁷

Ett kreditinstituts verksamhet är tillståndspliktig enligt 2 kap. 1 § lag om bank- och finansieringsrörelse¹²⁸ (BFRL).¹²⁹ Ett kreditinstitut¹³⁰ är alltså ett företag av allmänt intresse enligt 2 § 9 p. led b RevL.¹³¹ Revisorn har enligt artikel 63(1)(b) en skyldighet att omgående rapportera till Finansinspektionen alla uppgifter eller beslut som *kan påverka* kreditinstitutets *löpande drift* (*ongoing functioning*). Kravet är införlivat i 13 kap. 10 § BFRL där ”löpande drift” ersatts av ”fortsatt drift” och ”kan påverka” har ersatts av ”negativ påverkan”. Kravet enligt 13 kap. 10 § 2 p. BFRL är alltså identiskt med 17 kap. 12 § 2 p. FRL.

Lämnar revisorn ut uppgifter till Finansinspektionen enligt artikel 63(1) i *god tro* omfattas de inte av tystnadsplikt enligt avtal eller annan författning enligt artikel 63(2).

3.4.3.2.3 Direktiv om marknad för finansiella instrument (MiFID)¹³²

Ett värdepappersbolag är ett bolag som fått tillstånd att bedriva verksamhet av Finansinspektionen enligt 2 kap. 1 § lag om värdepappersmarknaden¹³³ (VpmL) och som inte är ett bankaktiebolag enligt 1 kap. § 3 p. BFRL eller kreditmarknadsbolag enligt 1 kap. 5 § 12 p. BFRL. Ett värdepappersbolag är ett företag av allmänt intresse enligt 2 § 9 p. led c RevL. Ett värdepappersbolag faller inom tillämpningsområdet för RevR 100 enligt punkt 1. RevR 100 punkt 3.37 stycke 2 tar sikte på tvivel för fortsatt drift för revisorns rapporteringskrav till Finansinspektionen.

---

¹²⁷ Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/36/EU av den 26 juni 2013 om behörighet att utöva verksamhet i kreditinstitut och om tillsyn av kreditinstitut och värdepappersföretag, om ändring av direktiv 2002/87/EG och om upphävande av direktiv 2006/48/EG och 2006/49/EG.

¹²⁸ SFS 2004:297.

¹²⁹ Wendelby, Björn (2008): *Ny lag om värdepappersmarknaden*, Ny juridik 2:08 s. 34-54 på s. 43.

¹³⁰ 1 kap. 5 § 10 p. BFRL.

¹³¹ Prop. 2015/16:162 s. 90f.

¹³² Europa Parlamentets och Rådets direktiv 2004/39/EG av den 21 april 2004 om marknader för finansiella instrument och om ändring av rådets direktiv 85/611/EEG och 93/6/EEG och Europaparlamentets och rådets direktiv 2000/12/EG samt upphävande av rådets direktiv 93/22/EEG.

¹³³ SFS 2007:528.

Revisorn har enligt artikel 55(1)(b) en skyldighet att omgående underrätta Finansinspektionen om alla uppgifter eller beslut som *kan påverka* värdepappersbolagets *fortsatta verksamhet*. Kravet är införlivat i 23 kap. 8 § 2 p. LVPF och är liktydigt med 17 kap. 12 § FRL och 13 kap. 10 § BFRL. Ett liknande krav infördes i svensk rätt 1996 genom det s.k. BCCI-direktivet¹³⁴ artikel 5(1)(a) led 3.

Författningskommentaren¹³⁵ i propositionen för LVPF hänvisar till propositionen som införlivade BCCI-direktivet. Artikel 5(1)(a) led 3 BCCI tar sikte på uppgifter eller beslut som är ägnade åt att påverka det finansiella företags fortsatta drift. FAR och dåvarande Svenska revisorssamfunden (SRS) anförde att revisorns rapporteringsskyldighet till Finansinspektionen endast bör omfatta information som typiskt sett innefattas vid revision av finansiella bolag. Stadshypotek förbundet föreslog att den införlivade texten skulle utgå från uttrycket ”ägnade åt att påverka” för att betona allvaret i den potentiella situationen.¹³⁶ Lagstiftaren motiverade formuleringen av inkorporeringen av artikel 5(1)(a) led 3 med att den ska läsas tillsammans med punkt 15 i ingressen till BCCI. Enligt punkt 15 omfattar rapporteringsskyldigheten till Finansinspektionen:

[...] förhållanden som riskerar att allvarligt påverka ett finansiellt företags finansiella ställning eller dess organisation av administration och redovisning.

Lagstiftaren gjorde tolkningen att hela det citerade stycket av punkt 15, ovan, var vägledande vid tolkningen av artikel 5(1)(a) led 3.¹³⁷

Lämnar revisorn ut uppgifter till Finansinspektionen enligt artikel 55(1) i god tro omfattas de inte av tystnadsplikt enligt avtal eller annan författning enligt artikel 55(2) och revisorn får inte ställas till något som helst ansvar.

3.4.3.2.4 UCITS IV-direktivet¹³⁸

Ett fondbolag är ett bolag som fått tillstånd av Finansinspektionen att bedriva verksamhet enligt 1 kap. 4 § lag om värdepappersfonder¹³⁹

---

¹³⁴ Europaparlamentets och rådets direktiv 95/26/EG av den 29 juni 1995 om ändring av direktiv 77/780/EEG och 89/646/EEG om kreditinstitut, direktiv 73/239/EEG och 92/49/EEG om andra direkta försäkringar än livförsäkringar, direktiv 79/267/EEG och 92/96/EEG om direkta livförsäkringar, direktiv 93/22/EEG om tjänster inom värdepappersområdet och direktiv 85/611/EEG om företag för kollektiva investeringar i överlåtbara värdepapper (fondföretag) i syfte att stärka tillsynen på dessa områden.

¹³⁵ Se författningskommentar till 23 8-9 §§ LVPF (prop. 2006/07:115 s. 632).

¹³⁶ Prop. 1995/96:173 s. 110.

¹³⁷ Prop. 1995/96:72 s. 112.

¹³⁸ Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/65/EG av den 13 juli 2009 om samordning av lagar och andra författningar som avser företag för kollektiva investeringar i överlåtbara värdepapper (fondföretag)

¹³⁹ SFS 2004:46.

(LVPF).¹⁴⁰ Eftersom ett fondbolag är en form av publikt aktiebolag är det ett företag av allmänt intresse enligt 2 § 9 p. led a RevL. Revisorn har enligt artikel 106(1)(b) en skyldighet att omgående rapportera till Finansinspektionen alla uppgifter och beslut som *kan medföra störningar* i den *löpande verksamheten* för fondbolaget eller bolag som medverkar i fondbolagets verksamhet. Ett fortsatt drift-rapporteringskrav införlivades i LVPF 2008¹⁴¹ och inkorporerades alltså inte med UCITS IV-direktivet vars ändringar blev tillämpliga i svensk rätt den 1 augusti 2011.¹⁴² Utredningen behandlade inte närmare betydelsen av artikel 106(1)(b) eller i kravet i 10 kap. 8 § 2 p. LVPF motsvarade kravet i direktivet.¹⁴³ Kravet är liktydigt det enligt 17 kap. 12 § FRL, 13 kap. 10 § BFRL och 23 kap. 8 § LVPF.

Lämnar revisorn ut uppgifter till Finansinspektionen enligt artikel 106(1) i god tro omfattas de inte av tystnadsplikt enligt avtal eller annan författning enligt artikel 106(2).

3.4.3.2.5 Direktiv om betaltjänster på den inre marknaden¹⁴⁴

Ett betalningsinstitut, enligt legaldefinitionen artikel 16, är ett bolag som fått tillstånd av Finansinspektionen att bedriva verksamhet enligt 2 kap. 1 § lag om betaltjänster¹⁴⁵ (LBT), såvida det betalningsinstitutet enligt 2 kap. 2 § LBT inte har tillstånd att bedriva verksamhet som ett bank- eller kreditmarknadsaktiebolag enligt BFRL (jfr 3.4.3.2.3, ovan). Ett betalningsinstitut kan alltså vara ett företag av allmänt intresse antingen genom 2 § 9 p. led c eller led a RevL. Kravet är införlivat i svensk rätt genom 8 kap. 6 § 2 p. LBT.

Artikel 15(4) hänvisar till artikel 53 direktivet om rätten att starta och driva verksamhet i kreditinstitut (omarbetad). Artikel 53(1)(b) föreskriver att revisorn omgående ska rapportera till Finansinspektionen alla uppgifter eller beslut som är *ägnade att påverka* betalningsinstitutets *fortsatta drift*.¹⁴⁶ Kravet är införlivat i 8 kap. 6 § 2 p. LBT med en skrivelse som till ordalydelsen är i princip liktydig med artikel 72(1)(b) Solvens II (jfr 1, ovan). Lagstiftaren valde medvetet en skrivelse liktydig med 13 kap. 10 § BFRL för att det skulle råda ett enhetligt rapporteringskrav för revisorerna avseende finansiella bolag.¹⁴⁷ Propositionen hänvisar särskilt till Revisorsnämndens yttrande

---

¹⁴⁰ Jfr 1 kap. 1 § 8 p. LVPF.

¹⁴¹ SFS 2008:282.

¹⁴² Prop. 2010/11:135 s. 1.

¹⁴³ Jfr SOU 2010:78 s. 181.

¹⁴⁴ Europaparlamentets och rådets direktiv 2007/64/EG av den 13 november 2007 om betaltjänster på den inre marknaden och om ändring av direktiven 97/7/EG, 2002/65/EG, 2005/60/EG och 2006/48/EG samt upphävande av direktiv 97/5/EG.

¹⁴⁵ SFS 2010:751.

¹⁴⁶ Propositionen talar om ”drift” och ”verksamhet” synonymt (prop. 2009/10:220 s. 291.).

¹⁴⁷ Prop. 2009/10:220 s. 290f.

som avser explicit 8 kap. 6 § 1 p. LBT.¹⁴⁸ Revisorsnämnden ansåg att skillnader mellan 13 kap. 10 § BFRL och 8 kap. 6 § LBT skulle motiveras i förarbetena.

Artikel 53(2) fastställer att det inte utgör en överträdelse av tystnadsplikten om revisorn lämnar ut information till Finansinspektionen med *god avsikt*.

3.4.3.2.6 Nya e-penningdirektivet¹⁴⁹

Artikel 3(1) nya e-penningdirektivet hänvisar till att artikel 5, 10-15, 17(7) samt 18-25 direktivet om betaltjänster på den inre marknaden (jfr 3.4.3.2.5, ovan) ska i tillämpliga delar tillämpas för institut för elektroniska pengar. Kravet är inorporerat i svensk rätt genom 5 kap. 6 § lag om elektroniska pengar¹⁵⁰ (LEP). Jan Lombach anger i kommentaren till LEP att 5 kap. 6 § ska ha samma betydelse som 13 kap. 10 § BFRL, 23 kap. 8 § LVpM och 7 kap. 6 § LBT.¹⁵¹ Samtliga bestämmelser har formulerats identiskt i svensk rätt.

Frågan är alltså om revisorsförordningens krav på rapportering om information som *eventuellt kan få konsekvensen att det utgör ett väsentligt hot mot eller tvivel beträffande fortsatt drift* förhåller sig till dessa sex direktiv. Systematiskt handlar det om att direktivsbestämmelserna avviker från varandra på två punkter: (1) den jag benämner påverkansrekvisitet och (2) den jag benämner för driftsrekvisitet.

3.4.3.3 Påverkansrekvisitet

Bestämmelserna avseende finansiella företag av allmänt intresse tar sikte på bestämmelserna som antingen: (1) negativt påverkar, (2) kan påverka, (3) kan medföra eller (4) är ägnade att påverka. Den formulering som lagstiftaren valt vid inorporeringen av direktivsbestämmelserna är *negativ påverkan*.

Revisorförordningens bestämmelse tar sikte på att den kan få konsekvensen att förhållandet utgör ett väsentligt hot eller tvivel. Direktivsbestämmelserna anknyter alltså inte till samma begreppsapparat som revisorsförordningen på denna punkt. Eftersom artikel 12(1) revisorsförordningen fastställer att artikel 12 revisorsförordningen inte ska ändra direktivsbestämmelserna ska betydelsen inte heller ändras. Med det sagt framstår det som att olika

---

¹⁴⁸ RN yttrande dnr 2008-1324.

¹⁴⁹ Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/110/EG av den 16 september 2009 om rätten att starta och driva affärsverksamhet i institut för elektroniska pengar samt om tillsyn av sådan verksamhet, om ändring av direktiven 2005/60/EG och 2006/48/EG och om upphävande av direktiv 2000/46/EG.

¹⁵⁰ SFS 2011:755.

¹⁵¹ Lombach, Jan: kommentar till 5 kap. 6 § lag om elektroniska pengar, Karnov hämtat 2016-12-05.

grader av påverkan är ett lägre krav än väsentligt hot eller tvivel. Artikel 12 revisorsförordningen intar därför karaktären av en *minimibestämmelse* avseende revisorns rapporteringskrav till Finansinspektionen.

3.4.3.4 Driftsrekvisitet

Det finns två kategorier av drifts-rekvisit: (1) de som tar sikte på *fortsatt* drift eller verksamhet och (2) de som tar sikte på *löpande* drift eller verksamhet. Någon motsvarighet till begreppet ”löpande drift” finns inte i revisorsförordningen, ISA 570, ÅRL eller IAS 1. Kapitaltäckningsdirektivet använder regelbundet begreppen ”löpande” eller ”fortlöpande” avseende kommunikationen mellan företaget av allmänt intresse och Finansinspektionen samt vissa rutiner.¹⁵² Det framstår som att begreppet i kapitaltäckningsdirektivet används synonymt med hur det används i samordningsdirektivet.¹⁵³ Utifrån hur begreppen används i båda dessa direktiv framstår det som att användningen av ordet ”löpande” medför att begreppet löpande drift tar sikte på ett snävare förhållande än fortsatt drift. Det är exempelvis möjligt att ha ett tillfälligt likviditetsproblem som påverkar den löpande driften men utan att vara på obestånd (insolvent) vilket påverkar den fortsatta driften.

Det tolkningsstöd som ingressen till revisorsförordningen ger är i punkt 15 att revisorer redan till Finansinspektionen lämnar uppgifter om att: ”[...] det granskade företagens verksamhet inte längre fungerar tillfredställande”. Det finns en inte obetydlig semantisk skillnad mellan att om bolaget har förmåga att fortsätta verksamheten eller inte och om bolagets har förmågan att fortsätta verksamheten *tillfredställande*. Punkt 15 hänvisar inte till något rapporteringskrav men artikel 12 utgör den enda hänvisningen till denna kategori av rapporteringskrav. Detta kan tolkas som en implicit hänvisning till direktivsbestämmelserna. Punkt 15 i ingressen till revisorsförordningen överensstämmer dessutom nära i ordalydelsen till punkt 15 i ingressen till OCCI.

Det som talar *för* en tolkning att fortsatt drift och löpande drift är identiska begrepp är att den svenska lagstiftaren har valt att införliva artikel 63(1)(b) kapitaltäckningsdirektivet i svensk rätt genom 13 kap. 10 § BFRL med begreppet. Den svenska lagstiftaren har valt samma metod för 10 kap. 8 § 2 p. LBT. I svensk rätt inkorporerad från direktiv behandlas alltså löpande drift och fortsatt drift som synonyma begrepp. Enligt förarbetena har systematiken i svensk rätt valt för att det ska råda enhetliga rapporteringskrav för finansiella företag av allmänt intresse.¹⁵⁴ Detta stadgande behöver dock läsas för den tidsperiod då det skrevs; det fanns inte något rapporteringskrav för *icke-finansiella* företag av

¹⁵² Se bl.a. artikel 14(3) stycke 3, artikel 73 stycke 1 och artikel 79(c) kapitaltäckningsdirektivet.

¹⁵³ Se bl.a. artikel 7(2) stycke 3, artikel 23(2) och artikel 33 samordningsdirektivet. Jfr ingressen punkt 41.

¹⁵⁴ Prop. 2009/10:220 s. 290f.

allmänt intresse till Finansinspektionen före instiftandet i artikel 12 revisorsförordningen. Centrala remissinstanser som exempelvis Revisorsnämnden har påpekat att en skillnad i rapporteringskrav mellan olika typer av företag av allmänt intresse bör motiveras i förarbetena för att ge revisorerna och domstolarna närmare vägledning. Det är ett legitimt argument. En skillnad i rapporteringskrav mellan olika kategorier av företag av allmänt intresse är svårt att tillämpa utan kunskap om *varför* en sådan åtskillnad är nödvändig. Däremot blir ett sådant stadgande svårtolkat eftersom det i min mening är en rimlig utgångspunkt att olika begrepp betyder olika saker.

3.5 Professionell skepticism

Kravet på en professionellt skeptisk inställning hos revisorn har införts i EU-rätten genom artikel 21 ändringsdirektivet och är införlivat i svensk rätt genom två bestämmelser: 5 § RevL och 9 kap. 3 § 1 st. 2 men. ABL.¹⁵⁵ Begreppet professionell skepticism är nytt för EU-rätten men har utgjort en del av god revisionssed i Sverige sedan tidigare till följd av tillämpningen av ISA 200 punkt 15 med kravet om en ”professionell skeptisk inställning”.¹⁵⁶ Före ISA 200 framgick kravet av RS 200¹⁵⁷ punkt 39. Eftersom professionell skepticism faller inom ramen för god revisionssed faller ansvaret på Revisorsnämnden att enligt 3 § RevL utveckla den materiella innebörden.¹⁵⁸

Artikel 21(2) stycke 3 ändringsdirektivet definierar den legala innebörden av professionell skepticism och har sin motsvarighet i ISA 200 punkt 15.¹⁵⁹ Enligt de svenska förarbetena överensstämmer ändringsdirektivets definition i hög grad med definitionen enligt ISA.¹⁶⁰ Det framstår alltså inte som att syftet med ändringsdirektivet är att etablera ett nytt begrepp parallellt med ISA. Ingressen punkt 5 till ändringsdirektivet fastställer även att den professionella skepticismen ska *stärkas*. Detta stadgande talar för att syftet med ändringsdirektivet är att stärka ett redan etablerat begrepp och inte att införa en ny begreppsapparat – det är knappast möjligt att stärka något som inte existerar sedan tidigare utan precis har instiftats. Med det konstaterat är det nödvändigt att undersöka hur artikel 21 ändringsdirektivet och ISA 200 punkt 15 förhåller sig till varandra.

Enligt artikel 26(3)(d) ändringsdirektivet kan ISA tillföra krav till artikel 21 ändringsdirektivet (jfr 2.2.3, ovan). Artikel 21(2) är

---

¹⁵⁵ Prop. 2015/16:162 s. 259f.

¹⁵⁶ Revisorsnämnden använder ”professionell skepticism” framför ”professionell skeptisk inställning” (se bl.a. D 15/11 (dnr 2011-499)).

¹⁵⁷ Revisionsstandard i Sverige 200 Mål och generella principer för revision, punkt 41-42.

¹⁵⁸ Prop. 2015/16:162 s. 114.

¹⁵⁹ Se även ISA 200 punkt 13(i).

¹⁶⁰ Prop. 2015/16:162 s. 113; SOU 2015:49 s. 214.

disponerad i tre stycken: artikel 21(2) stycke 3 ändringsdirektivet är legaldefinitionen av begreppet. Artikel 21(2) stycke 2 ändringsdirektivet preciserar därefter fyra förhållanden där revisorn särskilt ska *upprätthålla* professionell skepticism. Avslutningsvis enligt artikel 21(2) stycke 1 ändringsdirektivet fastställs att det är medlemstaterna som dels har en *positiv* skyldighet att se till att revisorerna agerar utifrån professionellt skepticism, dels att se till att revisorerna ska vara medveten om att det kan förekomma väsentliga felaktigheter till följd av oegentligheter. Normadressaten för artikel 21(2) stycke 1 ändringsdirektivet är den nationelle lagstiftaren och normadressaten för artikel 21(2) stycke 2 ändringsdirektivet är den enskilde revisorn.¹⁶¹

3.5.1 Definitionerna enligt ändringsdirektivet respektive ISA

Artikel 21(2) stycke 3 ändringsdirektivet delar upp professionell skepticism i tre led: (1) en ifrågasättande inställning, (2) uppmärksamhet på förhållanden som kan tyda på fel eller felaktigheter till följd av fel eller bedrägeri samt (3) en kritisk bedömning av revisionsbevis.

ISA 200 punkt 15 delar upp professionell skepticism i två led: (1) begreppet tar sikte på planering och genomförande av revision (granskning) samt (2) vara medveten om att det kan finnas omständigheter som gör att de finansiella rapporterna innehåller väsentliga felaktigheter. ISA 200 punkt 15 kompletteras av punkt 7 och punkt 13(i).

ISA 200 punkt 13(i) preciserar att även professionell skepticism enligt ISA tar sikte på *förhållanden* och inte förhållanden samt händelser. Detta är ett avsteg från revisorns bedömning av fortsatt drift som ska ske utifrån granskning av händelser och förhållanden enligt artikel 28(2)(f) ändringsdirektivet och artikel 11(2)(i) revisorsförordningen samt ISA 570. Däremot är det konsekvent med ISA 200 punkt 5 mening 4 som fastställer att revisionsbevis tar sikte på förhållanden.¹⁶² Artikel 21(2) stycke 3 ändringsdirektivet anknyter till begreppet revisionsbevis vilket är det enda sammanhanget i revisorspaketet där begreppet används. Läses artikel 21 ändringsdirektivet tillsammans med ISA 200 punkt 5 framstår det alltså som att en kritisk bedömning av revisionsbevis i praktiken innebär att en revisor ska göra en kritisk bedömning av revisionsbevis utifrån vilket förhållande de visar.

---

¹⁶¹ Artikel 21(2) stycke 3 har ingen direkt normadressat eftersom det är en legaldefinition.

¹⁶² Se även ISA 200 punkt A18 och A21.

3.5.2 Områden där professionell skepticism särskilt ska upprätthållas

Artikel 21(2) stycke 2 ändringsdirektivet fastställer att revisorn *särskilt* ska upprätthålla professionell skepticism i granskningen av bolagsledningens uppskattningar av (1) verkliga värden, (2) nedskrivningar av tillgångar, (3) avsättningar samt (4) framtida kassaflöden som är relevanta för bolagets kapacitet¹⁶³ till fortsatt drift. Valet av ordet ”upprätthållas” visar att det inte är tänkt en utvidgning av begreppet. ISA 200 har valt en liknande konstruktion där punkt 7 led 1-3 fastställer tre områden som *bland annat* kräver att revisorn förhåller sig professionellt skeptiskt: (1) vid identifikation och bedömning av risker för väsentliga felaktigheter, (2) vid inhämtning av ändamålsenliga revisionsbevis och (3) när revisorn ska bilda en uppfattning om de finansiella rapporterna.

3.5.3 Oegentligheter och kassaflöden

Utöver den aktsamhet som är nödvändig till följd av professionell skepticism ska revisorn enligt artikel 21(2) stycke 1 mening 1 ändringsdirektivet vara medveten om att det kan förekomma väsentliga felaktigheter beroende på fakta eller beteende som *visar på* oegentligheter (inklusive fel eller bedrägeri). Professionell skepticism definieras enligt artikel 21(2) stycke 3 ändringsdirektivet som att revisorn bl.a. ska vara uppmärksam på förhållanden som *eventuellt kan tyda* på felaktigheter till följd av fel eller bedrägeri. Punkt 13 i ingressen till revisorsförordningen fastställer att revisorn utöver kraven i artikel 28 *bör* ta med särskilda upplysningar om hur revisionen ansågs vara i stånd att upptäcka oegentligheter. Detta förhållande utvecklas i kapitel 4.

Artikel 21(2) stycke 1 mening 1 ändringsdirektivet tar alltså sikte på *väsentliga felaktigheter* medan legaldefinitionen i artikel 21(2) stycke 3 ändringsdirektivet tar sikte på *felaktigheter*. Det är fakta eller beteenden som visar på oegentligheter till skillnad från förhållanden. Det framstår som inkonsekvent att stycke 1 utvecklar det underlag som revisorn ska agera utifrån enligt stycke 3 varför fakta och beteende i min mening bör klassificeras som förhållanden.

Begreppet oegentligheter definieras i ISA 240 punkt 11(a) som en avsiktlig bedräglig handling med syfte att uppnå obehöriga eller olagliga fördelar (jfr förhållandet mellan ISA 240 och revisorsförordningen, 2.3.3, ovan). Begreppet utvecklas i ISA 240

---

¹⁶³ Kapacitet används alltså synonymt i artikel 21(2) stycke 2 och artikel 28(2)(f) ändringsdirektivet.

punkt 3 genom att det tar sikte på oegentligheter som medför väsentliga felaktigheter. En oaktsam handling kan alltså inte vara en oegentlig handling och ska därför enligt punkt 2 bedömas som ett fel. Fel i årsredovisningen uppstår antingen genom oegentligheter eller fel och det finns ingen tredje kategori enligt ISA. Formuleringen av punkt 11(a) öppnar upp för möjligheten att underlåtenhet ska bedömas som fel. En sådan tolkning framstår inte som möjlig av två skäl: dels förutsätter all redovisning aktiv handling, dels kan felaktigheter i årsredovisningen inte uppstå enligt ISA 240 punkt 2 genom något annat än handling.¹⁶⁴

De vanligaste sätten att påverka bolagets resultat är genom oegentligheter vid periodisering och oegentlig påverkan av kassaflödet.¹⁶⁵ Påverkan på *framtida* kassaflöden faller inom det område enligt artikel 21(2) ändringsdirektivet där revisorn ska upprätthålla professionell skepticism. Forskningen har traditionellt sett fokuserat på hur periodiseringar kan påverka resultatet medan nyare forskning har kommit att fokusera mer på bolagets kassaflöde.¹⁶⁶ Eftersom periodiseringar till sin karaktär bygger på uppskattningar och bedömningar av framtiden är de förhållandevis enkla att påverka. Genom att överskatta livslängden eller värdeminskningen så påverkas bolagets resultat indirekt. Ekonomisk forskning har visat att denna form av påverkan på resultatet har minskat, sannolikt för att oegentligheter vid periodisering är något som tenderar att granskas närmare.

En oegentlig påverkan på kassaflödet har, till skillnad från oegentlighet vid periodisering, en direkt påverkan på bolagets resultat. Kassaflödespåverkan definieras som handlingar som förändrar struktur av verksamheten eller val av tidpunkt för investeringar eller finansieringar med syfte att påverka det redovisade resultatet.¹⁶⁷ Ett exempel på en oegentlig kassaflödespåverkan i *dåtid* är att manipulera vinster per aktie genom återköp av aktier. Ett annat exempel är att bolaget sänker priset på varor till ett pris under marknadsvärdet för att på detta sätt kortsiktigt höja resultatet och därmed aktiepriset på grund av framtida förväntade resultat.

Oegentligheter avseende periodiseringar och kassaflödesanalys har karaktären av att de skjuter problemen på framtiden. Vid ett återköp av bolagets egna aktier skickar bolagsledningen signaler att aktien är undervärderad eller att det finns en brist av investeringsmöjligheter för bolaget. Vid en oegentlig påverkan av försäljningen skapar bolagsledningen en förväntan på en aktiekurs som

---

¹⁶⁴ Enligt ISA 240 punkt 1 utgör ISA 240 den *uttömmande* regleringen hur ISA 315 och ISA 330 ska tillämpas avseende risker för väsentliga felaktigheter som beror på oegentligheter.

¹⁶⁵ Weihagen, Erik och Bjurman, Albin (2014): *Hur pålitligt är det redovisade resultatet?* Balans fördjupning nr 3 2014, s. 17-21 på s. 17ff.

¹⁶⁶ Weihagen, Erik och Bjurman, Albin (2014): *Hur pålitligt är det redovisade resultatet?* Balans fördjupning nr 3 2014, s. 17-21 på s. 17.

¹⁶⁷ Weihagen, Erik och Bjurman, Albin (2014): *Hur pålitligt är det redovisade resultatet?* Balans fördjupning nr 3 2014, s. 17-21 på s. 18.

omöjliga kan upprätthållas vilket i sin tur kan tolkas särskilt negativt av marknaden.¹⁶⁸

En prognos över *framtida* kassaflöden och styrelsens analys av denna prognos är enligt ISA 570 punkt 16(c) ett av de obligatoriska områden som revisorn ska undersöka närmare vid händelser eller förhållanden som kan leda till betydande tvivel om förmågan till fortsatt drift förutsatt att det är en betydelsefull faktor. Revisorns närmare undersökning ska (1) *utvärdera* tillförlitligheten i den data som tagits fram för att upprätta prognosen och (2) *bestämma* om det finns tillräckligt stöd för antaganden som prognosen vilar på. Eftersom ISA 570 punkt 16(c) endast tar sikte på situationer då styrelsen beaktar om det kan finnas tvivel avseende fortsatt drift är det en särskilt ingående granskning enligt ISA. Det är alltså inte några krav som ISA indirekt ställer på granskning av framtida kassaflöden enligt ändringsdirektivet. Osäkerhetsnivån vid en bedömning av framtiden beror enligt ISA 570 punkt 5 på när i framtiden bedömningen tar sikte på samt till vilken grad bolaget påverkas av yttre faktorer.

3.6 Försäkringar om bolaget

Som konstaterades i kapitel 3.4.1.2, ovan, intar ISA 570 punkt 22 karaktären av en minimibestämmelse. En av de frågor som det medför är vilken information revisorn *får* lämnas utöver minimikravet. Den allmänna begränsningen, utöver tystnadsplikten, för revisorn att uttala sig är 9 kap. 35 a § ABL som i all väsentlighet bygger på artikel 25 a ändringsdirektivet. Artikel 25 a har den något missvisande rubriken ”Den lagstadgade revisionens omfattning” (*Scope of the statutory audit*) när bestämmelsen tar sikte på revisionsberättelsens innehåll och rapporteringskraven till revisionsutskottet. Som följer av artikel 28(1) mening 1 ändringsdirektivet är det resultatet av revisionen som ska rapporteras i revisionsberättelsen.

3.6.1 Relationen mellan ändringsdirektivet och ISA

Artikel 25 a ändringsdirektivet fastställer ett förbud mot att revisorn i revisionsberättelsen inkluderar försäkringar (*assurance*) om det granskade bolagets framtida lönsamhet eller hur effektivt och ändamålsenligt företagets lednings- eller förvaltningsorgan har bedrivit eller kommer att bedriva företagets verksamhet. Artikel 25 a ändringsdirektivet får dock inte påverka artikel 28 ändringsdirektivet

---

¹⁶⁸ Weihagen, Erik och Bjurman, Albin (2014): *Hur pålitligt är det redovisade resultatet?* Balans fördjupning nr 3 2014, s. 17-21 på s. 17.

eller artikel 10 samt 11 revisorsförordningen.¹⁶⁹ Syftet med artikel 25 a ändringsdirektivet torde vara att förhindra att revisorn gör ett uttalande som kan uppfattas som att denne går i god för bolaget snarare än att revisorn inte i revisionsberättelsen får uttrycka en åsikt om bolagets framtida lönsamhet eller om hur effektivt och ändamålsenligt bolagsledningen bedrivit eller kommer bedriva verksamheten. Det ursprungliga inkorporeringsförslaget innebar ett förbud för revisorn att ”uttala sig” om bolagets framtida lönsamhet eller om hur effektivt och ändamålsenligt bolagsledningen bedrivit eller kommer bedriva verksamheten.¹⁷⁰ Göta hovrätt riktade i sitt remissvar kritik mot den lagtekniska lösningen som denna konstruktion innebar eftersom det enligt hovrätten medförde en betydelseglidning från betydelsen i ändringsdirektivet.¹⁷¹

ISA 570 punkt 7 mening 3 fastställer att revisionsberättelsen, genom att inte hänvisa till en väsentlig osäkerhetsfaktor, inte *kan* betraktas som en garanti för att bolaget kommer kunna fortsätta med verksamheten. Detta på grund av att svårigheten att upptäcka väsentliga felaktigheter avseende framtida händelser eller förhållanden. ISA 570 punkt 7 tar alltså sikte på frånvaron av information från revisorn. Därigenom skiljer punkten sig till sin konstruktion från 9 kap. 35 a § ABL som är en materiell bestämmelse som reglerar hur revisorn får formulera sig i revisionsberättelsen.

9 kap. 35 a § ABL föreskriver ett förbud mot försäkringar om framtida lönsamhet samt effektiv och ändamålsenlig förvaltning. ISA 570 punkt 7 tar alltså sikte på ett snävare faktum; närmare bestämt försäkringen om att bolaget inte kommer att gå i konkurs. Gör revisorn ett uttalande och garanterar att bolaget kommer kunna fortsätta driften är detta förvisso inte ett förbjudet uttalande *enligt ISA* – däremot garanterar då revisorn något som enligt ISA:s systematik inte kan garanteras. Den revisor som uttalar sig om framtida lönsamhet uttalar indirekt även ett omdöme om fortsatt drift.

Det som även talar för en sådan tolkning är förhållandet till revisionsrisken enligt ISA 330.¹⁷² Det finns ingen möjlighet för en revisor att i enlighet med god revisionssed kommunicera en bedömning med *absolut* säkerhet. Revisorn ska uttala sig med *rimlig* säkerhet.¹⁷³ Bedömningen av rimlig säkerhet ska bedömas utifrån om årsredovisningen till sin helhet innehåller väsentliga fel eller inte. Revisionsrisken utgör alltså en funktion av risken för väsentliga felaktigheter och risken för att revisorn faktiskt upptäcker de väsentliga

---

¹⁶⁹ Notera att revisorns rapport till Finansinspektionen artikel 12 revisorsförordningen inte är undantagen.

¹⁷⁰ SOU 2015:49 s. 78; Prop. 2015/16:162 s. 34f.

¹⁷¹ Dåvarande hovrättspresidenten, nuvarande justitierådet, Sten Andersson var med och formulerade remissvaret.

¹⁷² Jfr ISA 200 punkt 5 om den övergripande karaktären av riskbedömningen.

¹⁷³ För definition av begreppet ”revisionsrisk” se ISA 200 punkt 13(m).

felaktigheterna. Det är två av varandra ömsesidigt beroende variabler. Definitionen av revisionsrisk innefattar inte enligt ISA 200 punkt A33 risken för att revisorn gör ett uttalande om att det föreligger väsentliga felaktigheter när så inte är fallet. Revisionsrisken avser inte heller den potentiella risken för skada med publicering av revisionsberättelsen för varken revisorn eller det granskade bolaget.¹⁷⁴

En sådan bedömning ska göras utifrån revisionsbevis. Revisionsbevis kan dock aldrig ge ett fullt bevis för att ett bolagets ekonomiska ställning de facto är på ett visst sätt. Möjligheten att uttala sig med absolut säkerhet finns alltså inte enligt ISA. Denna inneboende begränsning ska revisorn enligt god revisionssed beakta vid uttalanden med hänsyn till risken att revisorn gör ett oriktigt uttalande.¹⁷⁵ Med ”uttalande” tar Revisorsnämnden i detta avgörande sikte på uttalandet till formen och inte uttalandets materiella innehåll. Men som följer av ISA 700 punkt A25 kan det finnas situationer då uttalandets formulering antyder att uttalandet på något sätt är villkorat eller försvagat. Det är alltså inte lämpligt att antyda att uttalandet visserligen är omodifierat men att det är ett på något sätt svagare uttalande än normalfallet. Annorlunda uttryckt: det är en ren revisionsberättelse som tangerar gränsen mot en ören revisionsberättelse.

3.6.2 Förhållandet till 9 kap. 31 a § ABL

Förhållandet mellan 9 kap. 35 a § ABL och ISA 570 punkt 7 mening 3 har inte prövats av Revisorsnämnden. Vid en bedömning med bakgrund av god revisionssed är det nödvändigt att beakta vad som revisorn per definition inte kan uttala sig om. Enligt ordalydelsen till artikel 25 a ska tillämpningen inte påverka artikel 28 ändringsdirektivet. Detta har inkorporerats genom att 9 kap. 35 a § ABL inte får innehålla någon försäkran *utöver* vad som beskrivs 9 kap. 31 a och 33 §§ ABL. Följdfrågan är om det finns möjlighet för revisorn att uttala en försäkran enligt någon av dessa två lagrum.

9 kap. 31 a § stadgar inte hur frånvaron av fortsatt drift-varning ska tolkas. Vid en direktivkonform tolkning (jfr 2.2.2, ovan) ska hela den nationella lagstiftningen tolkas i ljuset av hela ändringsdirektivet. Det två centrala målen¹⁷⁶ är enligt punkt 32 i ingressen (1) kravet på tillämpning av en enda revisionsstandard och att det är investerarnas förtroende för att de granskade räkenskaperna ger en rättvisande bild som ska höjas. Det är endast om revisionsberättelsen inte rapporterar om väsentliga osäkerhetsfaktorer som det inte medför att årsredovisningen inte ger en rättvisande bild. Någon *skyldighet* eller *rättighet* för revisorn att göra försäkningar framgår inte.

¹⁷⁴ Jfr ISA 200 punkt A33.

¹⁷⁵ D 46/08 (dnr 2008-802) meddelad 2008-11-06 s. 3.

¹⁷⁶ Notera skillnaden mellan målen med ändringsdirektivet enligt ingressen punkt 32 och syftet med ändringsdirektivet enligt artikel 1.

Det är tveksamt om artikel 25 a ändringsdirektivet kan tolkas *e contrario* i den bemärkelsen att syftet är att revisorn ska kunna uttala försäkringar om det som inte explicit uppräknas.¹⁷⁷ Artikel 25 a tar sikte på möjlighet att formulera ett uttalande om (1) *framtida* lönsamhet och *framtida* effektiv och ändamålsenlig företagets verksamhet kommer bedrivnas och (2) hur effektivt och ändamålsenligt verksamheten har *bedrivits*. En sådan tolkning medför att revisorn får uttala försäkringar om bolagets faktiska lönsamhet under det granskade räkenskapsåret.

En alternativ tolkning av artikel 25 a ändringsdirektivet är att bestämmelsen inte tar sikte på revisorns *avsikt* att uttala en försäkring utan mottagarens *uppfattning* om graden av säkerhet revisorn uttalar sig med. Den miniminivå av kunskap som revisorn ska utgå från att mottagaren har framgår av ISA 320¹⁷⁸ punkt 4. Denna utgångspunkt kompletteras av ISA 700 punkt 39(b) som fastställer skyldigheten att i revisionsberättelsen kort presentera revisionen och dess begränsningar. Den som läser revisionsberättelsen med bakgrundskunskapen enligt ISA 320 punkt 4 och den närmare informationen i ISA 700 punkt 39(b) kan knappast göra bedömningen att revisorns uppdrag är att uttala försäkringar. Det framstår alltså inte som att artikel 25 a har ett implicit sekundärt syfte.

3.6.3 Förhållandet till förvaltningsrevisionen

Formuleringen i 9 kap. 35 a § ABL att revisorn inte får lämna försäkring om hur effektivt eller ändamålsenligt styrelsen eller VD drivit eller kommer bedriva verksamheten tangerar gränsen till revisorns uttalande avseende förvaltningsrevision. Syftet med förvaltningsrevisionen är enligt 9 kap. 33 § 2 st. att revisorn ska bedöma (1) om bolagsledningen genomfört åtgärd eller försummelse som kan föranleda ersättningsskyldighet gentemot bolaget¹⁷⁹ och (2) om bolagsledningen gjort sig skyldig till överträdelse av bolagsordning eller tillämplig lag. Revisionen ska resultera i ett yttrande enligt rimlig säkerhet och ställas till bolagsstämman förutsatt att det är underlag till ett beslut på bolagsstämman.

Granskningen gällande ersättningsskyldighet förutsätter enligt RevR 209¹⁸⁰ punkt 3.12 mening 1 att revisorn granskar väsentliga beslut, åtgärder och förhållanden i bolaget. Som ett led i denna granskning ska revisorn göra en bedömning om bolagsledningen utsatt bolaget för risker som *uppenbart* kan skada bolaget utan att ge motsvarande

---

¹⁷⁷ I sammanhanget bör det påminnas om att Grönboken ansåg att en omodifierad revisionsberättelse var en "garanti" för att ett bolags finansiella ställning överensstämmer med årsredovisningen ((KOM(2010)561 s. 3).

¹⁷⁸ ISA 320 *Väsentlighet vid planering och utförande av revision*.

¹⁷⁹ D.v.s. internt skadeståndsansvar enligt 29 kap. 2 § 1 st. ABL.

¹⁸⁰ RevR 209 *Revision av styrelsens och verkställande direktörens förvaltning*.

fördelar. Eftersom revisorn granskar bolagsledningens förvaltning i dåtid utvecklar RevR 209 punkt 3.12 mening 2 denna granskningsskyldighet till att omfatta om bolagsledningen under räkenskapsåret tagit risker som uppenbart kan skada bolaget även i *framtiden*.¹⁸¹ För att en skada ska prövas av revisorn förutsätts enligt RevR 209 punkt 4.14 att skadan är väsentlig. Denna väsentlighetsbedömning förutsätter inte att den potentiella skadan är kvantifierbar. En skada kan bedömas som väsentlig även om den inte är möjlig att fastställa till sin storlek.

Bedömningen om revisor ska rekommendera ansvarsfrihet sker på strängare grunder. Bedömningen gällande skadeståndsskyldighet och ansvarsfrihet är alltså inte likvärdiga. Enligt RevR 209 punkt 4.6 finns det ett antal obligatoriska faktorer som revisorn minst ska beakta. En av dessa faktorer är om det finns en risk för att bolaget lider ekonomisk skada. Denna bedömning innefattar inget uppenbarhetsrekvisit och förutsätter inte heller en avvägning mot de potentiella fördelarna. Förutsättningarna för att revisorn ska kunna rekommendera ansvarsfrihet är att risken för skada är oväsentlig enligt punkt 4.7. RevR 209 punkt 3.16 uppställer fyra kriterier som revisorn minst ska beakta vid bedömning om en skada har uppkommit: (a) lönsamhet, (b) ställning, (c) likviditet och (d) finansiering.

Revisorns skyldighet måste läsas i sammanhanget att revisorn ska göra ett uttalande i form av en *rekommendation* om ansvarsfrihet för bolagsledningen enligt 9 kap. 33 § 1 st.¹⁸² Ett beslut om ansvarsfrihet inte hindrar att tredje man väcker talan mot bolagsledningen.¹⁸³ Av revisorsnämndens praxis framkommer att sådan granskning exempelvis ska innefatta som bolagsledningen agerat i strid mot likhetsprincipen.¹⁸⁴ Revisorns rekommendation att föreslå ansvarsfrihet (tillstyrka) eller inte (avstyrka) behöver inte enligt något lagrum uttryckligen motiveras varken vid till- eller avstyrkande. Det som revisorn ska anmärka på är om bolagsledningen gjort sig skyldig till fel eller försummelse som kan föranleda ersättningsskyldighet eller om lag eller bolagsordning har överträtts.

RevR 209 punkt 4.8 fastställer att rekommendationen ska ge vägledning till bolagsstämman. Frågan är om väglednings-rekvisitet medför en utveckling av revisorns skyldighet att uttala en rekommendation. Erik Nerep, Johan Adelstam och Per Samuelsson har i sin kommentar till 9 kap. 33 § ABL uttalat att revisorn bör ange skäl för sitt uttalande.¹⁸⁵

---

¹⁸¹ Samma systematik tillämpas i RevR 209 punkt 4.6.

¹⁸² Det är en åsikt jag delar med FAR, se RevR 209 punkt 4.8 mening 1.

¹⁸³ D.v.s. externt skadeståndsansvar 29 kap. 1 § ABL.

¹⁸⁴ RN Dnr 2013-640 (se särskilt p. 3.0).

¹⁸⁵ Nerep, Erik, Adestam, Johan och Samuelsson, Per: kommentar till aktiebolagslag (2005:551) 9 kap. 3 §, Lexino 2016-08-19. Jfr Svernlöf, Carl (2007): *Ansvarsfrihet*, s. 211ff.

Revisorsnämnden har i ett avgörande¹⁸⁶ utvecklat vilka krav som ska ställas på uttalandet om ansvarsfrihet. Det aktuella avgörandet rörde revisorns skyldigheter vid förvaltningsrevision enligt 8 kap. 13 § lagen om ekonomiska föreningar.¹⁸⁷ Detta lagrum motsvarar 9 kap. 33 § ABL. Avgörandet rörde ett fall där styrelsen köpt projektledartjänster av ett bolag som till 75 % ägdes av ett antal styrelseledamöter. På grund av bristande revisionsbevis kunde revisorn varken av- eller tillstyrka ansvarsfrihet för styrelsen. Revisorns motiverade sitt ställningstagande med formella brister i styrelsens beslut snarare än en beskrivning beslutens materiella innehåll eller beslutens konsekvenser för föreningen. Även om Revisorsnämnden inte ifrågasatte revisorns formella bedömning konstaterade nämnden att revisionsberättelsen inte uppfyller de krav på *tydlighet*¹⁸⁸ gällande ärenden som kan antas ha stor betydelse för föreningens medlemmar. Denna brist på tydlighet medförde att revisionsberättelsen inte utgjorde ett fullgott beslutsunderlag.

För att uppfylla kravet på tydlighet skulle revisorn dels redogjort för beslutets bakgrund (för att kunna redogöra för transaktionens tillkomst) dels beskrivit sakförhållandet utifrån dess ekonomiska innebörd (*substance over form*-principen). Revisorsnämnden berörde inte det faktum att styrelsen i förvaltningsberättelsens ingress samt en not till årsbokslutet gjort medlemmarna särskilt uppmärksamma på transaktionen för att de självständigt skulle kunna dra slutsatsen att det rörde sig om en potentiell jävsituation.¹⁸⁹ Genom revisorns brist på tydlighet i uttalandet hade revisorn därigenom underlåtit att förtydliga information i årsredovisningen.

Eftersom Revisorsnämnden hänvisar till ”ärenden som kan antas ha stor betydelse för föreningens medlemmar” synes nämnden öppna upp för att tydlighetskravet kan appliceras på andra situationer. Vid en sådan tolkning begränsas dock omfånget av att betydelsen ska vara för föreningens medlemmar. En analogisk tolkning medför att medlemmar kan jämföras med aktieägare men knappast med andra intressenter. Mot denna bakgrund framstår det som att tydlighetskravet är ett särskilt precisionskrav avseende förvaltningsberättelsen. Eftersom frågan om ansvarsfrihet görs på andra strängare grunder än prövningen om ersättningsskyldighet medför det att det är inte säkert, om än sannolikt, att tydlighetskravet ska appliceras på ersättningsskyldigheten.

---

¹⁸⁶ RN D 29/10 (dnr 2009-1827).

¹⁸⁷ SFS 1987:677.

¹⁸⁸ RN D 29/10 (dnr 2009-1827) s. 3.

¹⁸⁹ Ulf Järlebro hade en skiljaktig mening från Revisorsnämndens majoritet. Han ansåg att styrelsens information i årsredovisningen var tillräcklig för att medlemmarna skulle kunna ställa frågor på föreningsstämman (motsvarande bolagsstämman) och därigenom få klarhet. Implicit behövde därför revisionsberättelsen inte förtydliga information i årsredovisningen för att revisionsberättelsen skulle kunna uppfylla sitt syfte som beslutsunderlag. Därigenom så ansåg Järlebro att Revisorsnämnden utvecklade revisorns upplysningsskyldighet på ett sätt som inte var förenlig med systematiken bakom god revisionsred.

En tidigare dom från länsrätten (nuvarande förvaltningsrätten) behandlade frågan om en revisionsberättelse i övrigt kan väga upp för att uttalandet om ansvarsfrihet inte är motiverat. Länsrätten ansåg att så var fallet med motiveringen att uttalandet inte skulle tillföra någon information som inte redan redovisats.¹⁹⁰

Eftersom revisorn har ett tydlighetskrav i förvaltningsrevisionen enligt Revisorsnämndens praxis framstår möjligheterna för revisorn att uttala försäkringar som små. På ett mer övergripande plan går det även att ifrågasätta om en rekommendation bör innefatta försäkringar eller garantier.

3.7 Beröringspunkter med ABL:s likvidationsregler

Eftersom utgångspunkten för antagandet om fortsatt drift är att bolaget kommer kunna realisera sina tillgångar till marknadsvärde och betala sina skulder berörs gränsdragningen mot ABL:s likvidationsregler. Obestånd definieras i 1 kap. 2 § 2 st. konkurslagen.¹⁹¹ Det ISA 570 tar sikte på är de fall då det föreligger betydande tvivel om antagandet om fortsatt drift nästkommande räkenskapsår. Det medför att antagandet om fortsatt drift även kan bli aktuell vid frivillig avveckling av bolaget eller tvångslikvidation enligt 25 kap. 11-13 §§ ABL.

Enligt 25 kap. 13 § ABL ska bolagets styrelse genast upprätta och låta bolagets revisor granska en kontrollbalansräkning om det finns skäl att anta att, bolagets kapital beräknat enligt 25 kap. 14 § ABL, understiger hälften av aktiekapitalet. Revisorn är skyldig att enligt 9 kap. 33 § 2 st. ABL i revisionsberättelsen uttala om styrelsen agerat i strid med ABL.

Revisorsnämnden har i flera avgöranden fastställt att ett uttalande om att rapportering om avvikelser från ABL avseende likvidationsplikten eller upprättande av en kontrollbalansräkning inte kan ersätta eller kompensera för att revisorn utelämnat ett uttalande om fortsatt drift.¹⁹²

---

¹⁹⁰ RN D 29/10 (dnr 2009-1827) s. 3

¹⁹¹ SFS 1987:672.

¹⁹² Se bl.a. RN dnr 2012-1389 och dnr 2011-492.

4 Särskilt betydelsefulla områden

4.1 Inledning

Det svenska begreppet särskilt betydelsefulla områden¹⁹³ (SBO) kommer från engelskans Key Audit Matters (KAM). Särskilt betydelsefulla områden definieras enligt ISA 701 punkt 8 mening 1 som:

De områden som enligt revisorns *professionella bedömning* var de mest *betydelsefulla* i revisionen av de finansiella rapporterna för den aktuella perioden. [mina kursiveringar].

Vid fastställandet av SBO ska revisorn alltså utifrån (1) sin professionella bedömning (2) välja ut de mest betydelsefulla områdena. SBO är avgränsade till de finansiella rapporterna vilket medför att revisorn inte kan välja ut SBO från styrelsens förvaltning.¹⁹⁴

ISA 701 punkt 2 mening 1 fastställer syftet med SBO: att öka kommunikationsvärdet i revisionsberättelsen. ISA 701 punkt 2 mening 2-3 fastställer vilka effekter SBO ska uppnå. Mening 2 fastställer att SBO ska ge årsredovisningens intressenter¹⁹⁵ ytterligare information som hjälper dem att *förstå* de viktigaste frågorna för revisionen. Mening 3 fastställer att kommunikation av SBO *också* kan hjälpa intressenterna att förstå bolaget och vilka frågor som krävt betydande bedömningar av styrelsen. ISA 701 punkt 3 fastställer ett ytterligare mål, nämligen att kommunikation av SBO kan hjälpa bolagets intressenter få ytterligare kontakt med styrelsen. Syftet med ISA 701 är alltså en utveckling av det övergripande syftet för samtliga ISA enligt ISA 200 punkt 3 (jfr 3.1, ovan).

FAR har enligt RevR 701 punkt 12 gjort bedömningen att ISA 701 i allt väsentligt motsvarar revisorsförordningen. Enligt punkt 13 i ingressen

---

¹⁹³ Ett tidigt diskussionsdokument identifierade *Key Audit Areas* (KAA) som en av utgångspunkterna för utformandet av ISA 701. Särskilt betydelsefulla områden framstår som en översättning av KAA även om jag inte funnit någon bekräftelse för detta (IAASB Main Agenda punkt 2A februari 2013 se bl.a. s. 1).

¹⁹⁴ En fråga *de lege ferenda* är om det vore lämpligt att utvidga SBO till att även omfatta förvaltningsrevisionen. Finansinspektionen har i sitt remissvar till RevR 701 lyft frågan om det för bank- och försäkringsbolag vore av intresse med SBO för att öka transparensen mot aktieägarna avseende bl.a. kapitaltäckningsregler. Det som inte framgår är hur Finansinspektionen ser på RevR 100 punkt 3.35 som fastställer att beaktande av kapitaltäckningsreglerna ska göras vid revisionen av årsbokslutet. (Finansinspektionen dnr 16-9818 s. 3f.). Möjligheten att utreda frågan ligger utanför syftet med denna studie.

¹⁹⁵ Benämnda ”avsedda användare” enligt ISA 701.

till revisorsförordningen syftar bestämmelserna i revisionsberättelsen för företag av allmänt intresse att öka intressenternas förtroende för bolagets årsredovisning. Revisionsberättelsen bör enligt punkt 13 mening 3 utöver bestämmelserna i artikel 28 ändringsdirektivet särskilt innehålla tillräckliga upplysningar om revisorns självständighet, opartiskhet och om revisionen ansåg i stånd att uträcka oegentligheter. Artikel 10(2)(c)(i) revisorsförordningen utvecklar detta resonemang med stadgandet att revisorn ska ge en *beskrivning* av de viktigaste bedömda riskerna för väsentliga felaktigheter.

Det finns alltså en inte obetydlig nyans mellan ISA och revisorsförordningen i syftet med SBO respektive de viktigaste frågorna för revisionen. IAASB som branschorganisation har valt revisionsberättelsens kommunikationsvärde som syftet. Det avspeglas i att målet med ISA 701 är att intressenterna i första hand ska ”förstå” revisionens utmaningar. EU har valt trovärdigheten för årsredovisningen som syftet vilket överensstämmer med det övergripande syftet enligt ISA 200 punkt 3. Varken ISA eller revisorsförordningen kopplar samman syftet med SBO till principen om en rättvisande bild även om en förutsättning för att ISA 701 ska antas är enligt artikel 26(2) ändringsdirektivet att den antagna standarden bidrar till att ge en rättvisande bild av årsbokslutet (jfr 2.2.3, ovan). På denna punkt skiljer sig alltså SBO från väsentliga osäkerhetsfaktorer eftersom ett uttalande enligt ISA 570¹⁹⁶ eller artikel 28(2)(f) ändringsdirektivet är en förutsättning för att årsbokslutet ska ge en rättvisande bild.

4.2 Fastställande av SBO

Enligt FAR överensstämmer ISA 701 och ISA 700, i tillämpliga delar, med revisorsförordningen, se RevR 701 punkt 12. Detta förhållande berörs närmare i RevR 701 punkt 39-41.

<i>Revisorsförordningen artikel 10</i>	<i>ISA 701 punkt 8</i>
Viktigaste bedömda riskerna för väsentliga felaktigheter	de mest betydelsefulla områdena i revisionen enligt revisorns professionella bedömning

Det första kriteriet för att ISA 700 ska vara tillämpligt är enligt punkt 3 mening 1 att det innebär en granskning av årsredovisningen i sin helhet. Vid bedömning av en begränsad del av årsredovisningen ska ISA 805 tillämpas enligt ISA 700 punkt 3 mening 3. För att särskilt betydelsefulla områden ska få kommuniceras genom revisionsberättelsen förutsätts enligt ISA 701 punkt 8 mening 2 att de först kommunicerats med styrelsen (*management letters*).

Enligt ISA 701 punkt 11 ska revisorn bilda sig en uppfattning baserat på tre stycken bedömningar: (1) revisorns bedömning om tillräckliga och

¹⁹⁶ Se särskilt ISA 570 punkt 18.

ändamålsenliga revisionsbevis inhämtats enligt ISA 330, (2) revisorns bedömning om icke-rättade felaktigheter i årsredovisningen är väsentliga och (3) utifrån de bedömningar revisorn ska göra enligt ISA 700 punkt 13-15. Det punkterna 12-15 tar sikte på är den materiella informationen som årsredovisningen ska förmedla.

ISA 701 punkt 15(1) fastställer att väsentliga osäkerhetsfaktorer för fortsatt drift enligt ISA 570 utgör *ett* särskilt betydelsefullt område. Punkt 4(c) fastställer att kommunikation av SBO inte är ersättning för en rapport om väsentliga osäkerhetsfaktorer enligt ISA 570. Enligt ISA 701 punkt 12 får revisorn inte infoga ett uttalande om ett enskilt SBO om det enskilda SBO:t medför att revisorn skriver en modifierad revisionsberättelse. Punkt A6 motiverar denna konstruktion med att informationen som annars skulle kommunicerats som ett SBO nu ska kommuniceras under särskild rubrik. Eftersom informationen istället placeras under en särskild rubrik framstår det inte som att det ställs några extra krav på formuleringen av en uttalande med reservation eller avvikande mening enligt ISA 705 punkt 7 respektive punkt 8. Det som betonar allvaret med det modifierade uttalandet är rubriken som informationen publiceras under. Denna lagtekniska konstruktion medför två tolkningsalternativ: (1) att fortsatt drift-bedömningar inte kan rapporteras som SBO eller (2) att revisorn får kommunicera fortsatt drift-bedömningar som SBO förutsatt att det inte är väsentliga osäkerhetsfaktorer. Med tolkningsalternativ nr 2 skulle revisorn därigenom ges möjligheten att rapportera information som rapporterats till revisionsutskottet eller Finansinspektionen.

4.2.1 Rekvisitet ”betydelsefulla”

Utgångspunkten för fastställandet av särskilt betydelsefulla områden är ISA 700¹⁹⁷ som kompletteras av ISA 701. ISA 700 preciseras i svenska förhållanden av RevR 700¹⁹⁸ och ISA 701 preciseras av RevR 701. Revisionsförordningen är tillämplig på företag av allmänt intresse enligt artikel 2 medan vissa regler i ISA 700 har ett snävare tillämpningsområde och omfattar endast börsnoterade företag av allmänt intresse.¹⁹⁹ Börsnoterade företag definieras enligt RevR 701 punkt 22 och överensstämmer med definitionen av ett publikt aktiebolag enligt 1 kap. 2 § 1 st. ABL.

ISA 700 är inte ett nytt regelverk utan blev tillämpligt det första räkenskapsår efter den 15 december 2009 men har omarbetats. Konceptet med SBO är inte helt nytt och före februari 2013 benämndes SBO för *Auditor Commentary* (AC).²⁰⁰ Mötesprotokollet från IAASB:s

---

¹⁹⁷ ISA 700 *Bilda sig en uppfattning och uttala sig om finansiella rapporter (omarbetad)*.

¹⁹⁸ RevR 700 *Revisionsberättelsens utformning*.

¹⁹⁹ Jfr 2 § 9 p. led a RevL.

²⁰⁰ IAASB Main Agenda punkt 2A februari 2013 s. 2.

möte i Bryssel 2013 ger vägledning för vilka systematiska grunder som SBO är baserat på. Det koncept som var utgångspunkten för diskussionen var ”viktiga frågor som uppkommit under revisionen.” IAASB konstaterade att betydelsen av detta begrepp inte var definierat men att flera ISA redan berörde en liknande typ av krav på att revisorn skulle sammanställa och redovisa olika kategorier av *betydelsefulla bedömningar*. De kraven som IAASB tog sikte på var fram för allt:

- (1) ISA 220 punkt 19(b) och A28 som fastställer ett krav att revisorn ska diskutera *betydelsefulla frågor* som uppstår under revisionsuppdraget med den utsedda särskilda kvalitetsgranskaren.²⁰¹
- (2) ISA 230 punkt 8(c) fastställer att revisorns dokumentation ska vara tillräckligt uttömmande för att en erfaren revisor ska kunna förstå vilka betydelsefulla områden som uppstått under revisionen, vilka slutsatser revisorn dragit av detta och *betydelsefulla professionella bedömningar* (se 5.2.1, nedan) som revisorn gjort utifrån slutsatserna. Detta krav utvecklas i ISA 580 punkt A25 avseende revisorns dokumentation om företagsledningens kompetens, etiska värderingar, omsorg för bolaget m.m.
- (3) ISA 550 punkt A50 ger exempel på betydande närståendefrågor.
- (4) ISA 260 punkt A13 fastställer att revisorns kommunikation med styrelsen *kan* behandla hur revisorn avser behandla betydande risker för väsentliga felaktigheter som identifierats.²⁰²
- (5) ISA 706²⁰³ punkt 8 fastställer rätt revisorn har möjlighet att infoga ett uttalande med upplysningar om *särskild betydelse* som inte medför att revisorn meddelar en modifiera revisionsberättelse enligt ISA 705.

Begreppet betydelsefulla används inte konsekvent i ISA utan behöver läsas utifrån sammanhanget i den enskilda bestämmelsen.²⁰⁴

Att använda begreppet viktiga frågor som uppkommit under revisionen framstod dock som mindre önskvärt eftersom det antydde att det inbegrep samtliga betydelsefulla risker och frågor. Betydelsen av *särskilda* (”key”) ska därför anspela på revisorns process att särskilja särskilt betydelsefulla områden från andra betydelsefulla områden.²⁰⁵

---

²⁰¹ Särskild kvalitetsgranskare definieras i ISA 220 punkt 7(c).

²⁰² Jfr IAASB Auditor Reporting: Frequently Asked Questions [avseende ISA 701] s. 5f.

²⁰³ ISA 706 *Stycken med upplysningar av särskild betydelse och stycken med övriga upplysningar i rapport från oberoende revisor* (tillämplig vid revision av räkenskapsår som slutar den 14 december 2016 eller tidigare).

²⁰⁴ IAASB Main Agenda punkt 2A februari 2013 s. 3.

²⁰⁵ IAASB Main Agenda punkt 2A februari 2013 s. 6.

4.2.2 Rekvisitet ”professionella bedömning”

Enligt ISA 701 punkt 8 ska revisorn identifiera SBO utifrån sin *professionella bedömning*.²⁰⁶ ISA 701 A34 mening 1 utvidgar denna bedömning till att även innefatta den principiella grunden för *kommunikationen* av SBO. Enligt ISA 200 punkt 7 ska revisorn som utgångspunkt vid tillämpning av samtliga ISA utgå från (1) en professionell bedömning, (2) professionell skepticism och (3) kraven i led 1-3. ISA 200 punkt 13(k) definierar professionell bedömning som tillämpningen av relevant kunskap, utbildning och erfarenhet när initierade beslut fattas om åtgärder som är ändamålsenliga med hänsyn till omständigheterna för uppdraget.

Ett motsvarande krav på professionell bedömning vid kommunikation enligt artikel 10 revisorsförordningen finns inte. Enligt IAASB:s dokumentation vid beredningen av ISA 701 är det revisorns professionella bedömning som är vägledande för detaljnivån i de redovisade SBO.²⁰⁷ Syftet med den lagtekniska konstruktionen är att möjliggöra för revisorn att vara så flexibel som möjligt i utformandet av SBO-rapporten för att undvika att rapporten blir standardiserad till sin karaktär. Som framgår av ISA 230 punkt 8(c) finns det betydelsefulla professionella bedömningar (*significant auditor judgement*). De finns alltså professionella bedömningar av en form av normalgrad samt professionella bedömningar av större betydelse. Det följer av ISA 230 punkt A10 led 4 att fastställandet av SBO är en betydelsefull professionell bedömning. Det framgår inte explicit vad som kategoriserar en betydelsefull professionell bedömning från en professionell bedömning.

4.3 Kommunikation av SBO

Revisorn ska bilda sig en självständig uppfattning om redovisningen baserad på en utvärdering av slutsatserna som dragits baserade på de inhämtade revisionsbevisen. Målet med ISA 700 är att revisorn tydligt ska uttrycka denna uppfattning skriftligen enligt ISA 700 punkt 6(b). Detta krav är inte avgränsat till kommunikation av SBO utan omfattar all kommunikation av slutsatser.²⁰⁸

Artikel 10(2) revisorsförordningen fastställer att revisionsberättelsen ska utformas med grund i artikel 28(2) ändringsdirektivet. Uttalandet enligt artikel 28(2)(c) har ett särskilt krav på tydlighet – ett *klarhetskrav* – vilket inte framgår av några andra krav i artikel 28 ändringsdirektivets kravkatalog. Artikel 10(3) revisorsförordningen fastställer att revisionsberättelsen, med ett undantag, inte får innehålla

²⁰⁶ Detta förhållande bekräftas explicit i ISA 701 punkt A30 och A32.

²⁰⁷ Auditor Reporting – Illustrativ Key Audit Matters s. 4.

²⁰⁸ Jfr 9 kap. 30 § ABL om vad revisorn *särskilt* ska ange i revisionsberättelsen.

korshänvisningar till revisorns rapport till revisionsutskottet. Detta stadgande kompletteras med, i artikel 10(3) mening 2 revisorsförordningen, att revisionsberättelsen ”ska vara formulerade i klara och entydiga ordalag”. Eftersom artikel 10(3) revisorsförordningen är placerad i revisorsförordningen och inte ändringsdirektivet framstår det som ett kompletterande krav på företag av allmänt intresse. Utifrån den semantiska lydelsen framstår det som ett krav på klarhet och tydlighet i språket och uttryckssättet. Lydelsen framstår inte som att den tar sikte på samma förhållande som artikel 28(2)(c) ändringsdirektivet; d.v.s. att revisorn ska kommunicera en klar uppfattning om två centrala bedömningar.

4.3.1 Förhållande mellan SBO och revisorsförordningen

4.3.1.1 Bedömda risker

ISA 701 punkt 9(a) fastställer att revisorn ska beakta områden med *högre* bedömda risker för väsentliga felaktigheter, eller betydande risker som identifierats enligt ISA 315. Artikel 10(2)(c)(i) revisorsförordningen fastställer kravet att revisionsberättelsen ska innehålla en beskrivning av de *viktigaste* bedömda riskerna för väsentliga felaktigheter, inklusive bedömda risker för väsentliga felaktigheter på grund av bedrägeri. Enligt ISA 701 punkt 11(a) ska revisor välja ut de mest betydelsefulla för kommunikation som SBO. Den väsentliga skillnaden är att ISA 701 punkt 9 led 1 tar sikte på områden med högre bedömd risk medan artikel 10(2)(c)(i) revisorsförordningen tar sikte på de viktigaste bedömda riskerna. Formuleringen av artikel 10(2)(c)(i) revisorsförordningen inbjuder till att revisorn kan göra ett urval och välja de viktigaste bedömda riskerna när alla bedömda risker potentiellt är viktiga. Annorlunda uttryckt med tillämpning av begreppsapparaten från ISA 701: alla bedömda risker är höga (högre) utifrån revisorns bedömningsgrunder enligt ISA 315 men revisorn kan välja att endast kommunicera de viktigaste. ISA 701 punkt 7 fastställer att samtliga SBO ska göras och inget urval ska ske efter en bedömning av deras relevans.

ISA 701 punkt 9(c) fastställer att revisorn ska beakta effekten på revisionen av betydelsefulla händelser eller transaktioner. Motsvarande krav framgår inte av artikel 10. FAR anser att anledningen till att detta är områden som revisor särskilt ska beakta är för att de medför en högre inneboende risk och därmed kan utgöra högre (enligt ISA 701 punkt 9(a)) eller viktiga (enligt artikel 10(2)(c)(i)) revisorsförordningen risker för väsentliga felaktigheter, se RevR 701 punkt 42. Enligt denna tolkning är alltså kravet enligt punkt 9(c) ett särskilt krav enligt 9(a) som alltid ska beaktas.

ISA 701 punkt 9(b) fastställer att revisorn ska beakta betydande bedömningar av revisorn avseende områden i de finansiella rapporterna som innefattade betydande bedömningar av företagsledningen, däribland uppskattningar i redovisningen som har identifierats som att de har en hög osäkerhet.

Artikel 10(2)(c)(ii) revisorsförordningen fastställer att revisorn ska ge en sammanfattning av sina åtgärder med bakgrund av kravet i artikel 10(2)(c)(i). Detta krav kompletteras i artikel 10(2)(c)(iii) med att revisorn *ska* redogöra för de viktigaste iakttagelserna. ISA 701 punkt A46 *kan* revisorn bl.a. redovisa de viktigaste observationerna (led 4) och en översikt av utförda åtgärder (led 2). Revisorsförordningen ställer på denna punkt alltså ytterligare krav på revisorns rapport än ISA 701 vilket medför att revisorn ska rapportera den information enligt punkt A46 som framgår av revisorsförordningen artikel 10(2)(c)(iii). Enligt RevR 701 punkt 43 gör FAR samma bedömning om förhållandet mellan de båda bestämmelserna.

4.3.1.2 Pedagogik

En ytterligare skillnad mellan syften är att ISA 701 utgår från kommunikation för att skapa förståelse medan revisorsförordningen utgår från beskrivning för att skapa förtroende. Frågan är om det finns en nyans av pedagogiskt ansvar för revisorn enligt ISA 701. En allmän begränsning av ISA 701 är att revisorn enligt punkt 12 inte får infoga ett uttalande om ett enskilt SBO om det enskilda SBO:t medför att revisorn skriver en modifierad revisionsberättelse. ISA 701 punkt A6 motiverar denna konstruktion med att informationen som annars skulle kommunicerats som ett SBO nu ska kommuniceras under särskild rubrik. Eftersom informationen istället placeras under en särskild rubrik framstår det inte som att det ställs några extra krav på formuleringen av en uttalande med reservation eller avvikande mening enligt ISA 705 punkt 7 respektive punkt 8. Det som betonar allvaret med det modifierade uttalandet är rubriken som informationen publiceras under. Enligt ISA 700 punkt A25 får revisorn inte använda ord som ger intrycket att uttalandet är försvagat eller villkorat (jfr 3.6.2, ovan). Någon motsvarande skyldighet att formulera ett uttalande extra starkt framgår inte av ISA i sin helhet eller revisorsförordningen. Artikel 10(2)(c) revisorsförordningen ger ingen vägledning om (1) de viktigaste bedömda riskerna *kan* medföra ett behov av modifierat uttalande och (2) i så fall hur de viktigast bedömda riskerna ska redovisas.

Artikel 28(2)(d) ändringsdirektivet fastställer en skyldighet för revisorn att hänvisa till ”varje annat förhållande” som revisorn fäster särskild uppmärksamhet på utan att det föranleder att revisionsberättelsen lämnas med reservation. Med förhållande avses det revisorn ska vara uppmärksam på enligt principen om professionell skepticism enligt artikel 21(2)(3) ändringsdirektivet. Till sin utformning skiljer sig artikel

28(2)(d) ändringsdirektivet från artikel 28(2)(f) ändringsdirektivet som tar sikte på förhållanden och händelser.

Varken ISA 701 eller revisorsförordningen ställer kravet att SBO ska redovisas i revisionsberättelsen men ställer inget krav på skriftlighet. Det torde medföra möjligheten för revisorn att illustrera SBO med diagram och andra illustrationer.

4.4 När ska revisorn inte kommunicera SBO?

Det finns enligt ISA 701 punkt 14 två situationer där revisorn är förhindrad att kommunicera särskilt betydelsefulla områden:

- (1) om det föreligger hinder enligt lag eller
- (2) i ytterst sällsynta fall, revisorn fastställer att frågan inte bör kommuniceras i revisors rapport eftersom de *negativa konsekvenserna* av att göra det rimligen skulle väntas vara större än allmänintresset för denna kommunikation.

Väsentliga osäkerhetsfaktorer enligt ISA 570 och modifierade uttalanden enligt ISA 705 är inte tillämpliga för detta undantag enligt ISA 701 punkt 15(1). För att närmare förstå den intresseavvägning som revisorn i ytterst sällsynta fall ska göra är det först nödvändigt att undersöka revisors tystnadsplikt och det etiska regelverket som omgärdar denna bestämmelse.

4.4.1 Revisorns tystnads- och upplysningsplikt

Revisorns tystnadsplikt framkommer av ABL, RevL och god revisionsred. Ändringsdirektivet fastställer i artikel 23(2) att revisorns tystnadsplikt inte får hindra genomförandet av revisorsförordningen eller ändringsdirektivet. Detta stadgande har inte medfört någon ändring av reglerna i ABL eller RevL.²⁰⁹

Tystnadsplikten begränsas av två stycken undantag: (1) upplysningsplikt och (2) upplysningsmöjlighet. Det finns alltså situationer där revisorns antingen har en *skyldighet* eller en *rättighet* att bortse från tystnadsplikten. Avvägningen behöver därför ske på olika grunder om tystnadsplikten ska brytas av en skyldighet eller en möjlighet. Avvägningen sker mellan olika intressen – t.ex. bolagets intresse att skydda vissa företagshemligheter och de externa intressenternas intresse av saklig information. Det är nödvändigt att

---

²⁰⁹ Prop. 2015:49 s. 254f.

närmare betrakta begreppet intressekonflikt för att undvika en betydelseglidning.²¹⁰

Revisorns skyldighet att följa god revisionssed följer av den yrkesetiska standarden god revisorssed som bygger på tre ben varav ett är tystnadsplikten. Tystnadsplikten regleras i 9 kap. 41 § ABL som fastställer att revisorn inte obehörigen får lämna upplysningar till enskild aktieägare eller annan utom stående²¹¹ om bolagets angelägenheter som revisorn får kännedom om i samband med fullgörande av uppdraget om det kan vara till skada för bolaget.

Tystnadsplikten konstrueras medför att tystnadsplikten bryts vid två situationer: (1) när revisorn lämnar informationen *behörigen* och (2) när revisorn lämnar informationen obehörigen men informationen medför *ingen skada* för bolaget.

Revisorsnämnden har uttalat att en revisor inte får avstå att i revisionsberättelse rapportera brister i det granskade underlaget med hänvisning till risken för skada för bolaget enligt 9 kap. 41 § ABL (dåvarande 10 kap. 10 § 3 st. ABL 75).²¹² Syftet med denna ordning är enligt Revisorsnämnden den lagstadgade revisionens syfte att tillgodose olika intressenters behov av information. Det är alltså möjligt med ett typfall där revisorn har en upplysningsskyldighet men ingen behörighet att ge en upplysning som är till skada för bolaget. Revisorn är i detta typfall inte skadeståndsskyldig enligt 29 kap. 2 § ABL.

9 kap. 41 § ABL kompletteras av 26 § RevL som omfattar auktoriserade revisorer. 26 § RevL bygger på två typfall av brott mot tystnadsplikten: (1) genom att revisor röjer information som denne fått inom ramen för yrkesutövningen och (2) använda information till fördel för sig själv eller till nytta eller fördel för annan. Tystnadsplikten enligt RevL är alltså mer omfattande än enligt ABL eftersom den inte förutsätter att bolaget lidit skada. En annan punkt där RevL skiljer sig från ABL är att ABL förutsätter ett ”uppdrag” medan RevL förutsätter att det skett inom ”yrkesutövning”.

Tystnadsplikten enligt 26 § RevL omfattar endast revisorer, med biträden, som är valda av bolagsstämman. En redovisningskonsult omfattas däremot inte av tystnadsplikten. Revisorsnämnden har klargjort att redovisningskonsulter har en tystnadsplikt genom god revisorssed enligt 19 § 1 st. RevL.²¹³ Vid en prövning avseende tystnadsplikt enligt god revisorssed ska bedömningen i huvudsak göras enligt 26 § RevL. Eftersom det berörda bolaget var ett försäkringsbolag

---

²¹⁰ Jfr Nord, Gunnar och Thorell, Per (red.)(2005): *Intressekonflikter och finansiella marknader* s. 18f.

²¹¹ Lagen är formulerad som ”utom stående” och inte ”utomstående”. Avseende tolkning av rekvisitet se Moberg, Krister m.fl. (2014): *Bolagsrevisorn*, s. 199.

²¹² RN D 3/00 (dnr 1996-561, 1998-714) meddelad 2000-02-03.

²¹³ D 40/04 (dnr 2004-740) meddelad 2004-11-03 på s. 2.

gjorde Revisorsnämnden även bedömningen utifrån tystnadsplikten enligt 10 kap. 14 § dåvarande försäkringsrörelselag²¹⁴ (GFRL). Revisorsnämnden gjord bedömningen utifrån behörighetsrekvisitet enligt 26 § RevL och skaderekvisitet (förfång) enligt 10 kap. 14 § GFRL.

Uppdelningen i två bestämmelser avseende tystnadsplikten – en i ABL och en i RevL – kritiserades av lagrådet för att lagrummen har olika utformning.²¹⁵ Lagstiftaren ansåg däremot att det var nödvändigt att särskilja syftet och rättsverkningarna mellan de båda lagrummen.

Sanktionen för revisors överträdelse av 9 kap. 41 § är skadestånd enligt 29 kap. 2 § ABL. Sanktionen för överträdelse av 26 § RevL är disciplinåtgärd av Revisorsnämnden enligt revisorsförordningen²¹⁶ (RevF). Skyddet enligt ABL syftar till att skydda bolagets intresse medan RevL:s bestämmelser är av näringsrättsligt och yrkesetiskt slag.²¹⁷ En överträdelse av tystnadsplikten enligt 26 § RevL eller god revisors sed medför inte i sig skadeståndsansvar.²¹⁸

Eftersom lagstiftaren motiverar uppdelningen av tystnadsplikten i två separata bestämmelser väcks den systematiska frågan om revisorn kan vara behörig enligt ABL men obehörig enligt RevL. Det faktum att ABL:s bestämmelse anknyter till uppdraget med RevL anknyter till yrkesutövning talar för en sådan möjlighet. Vid införlivandet av OCCI-direktivet 1996 konstaterade lagstiftaren att det är möjligt för revisorn att få information om det granskade bolaget på andra sätt än genom utförande av revisionsuppdraget, även om gränsdragningen om vad som faller inom respektive utanför revisionsuppdraget inte är klar.²¹⁹ Notera alltså att lagstiftaren inte uttalade sig om förhållandet mellan rekvisiten [revisors]uppdraget och revisorns yrkesutövning. Uttalandet tar sikte på hur uppdragsrekvisitet med EU-rättslig grund ska tolkas i den aktuella bestämmelsen. Jag använder därför detta uttalande till att illustrera tolkningsfrågan, och inte fastställa gällande rätt på området, med att bedöma uppdragsrekvisitets gräns. Utgångspunkten enligt lagstiftaren, för tolkningen av OCCI-direktivet, är om revisor använder, eller anser sig kunna använda, informationen vid utförandet av uppdraget. Får revisorn tillgång till information om det granskade bolaget från en källa utanför bolaget faller den information utanför uppdragsrekvisitet. Det medför enligt lagstiftaren att information som revisorn fått om ett bolag som konsult för bolaget sedan kan användas vid revision av bolaget oförhindrat av uppdragsrekvisitet.

---

²¹⁴ SFS 1982:713.

²¹⁵ Prop. 2004/05:85 s. 325f.

²¹⁶ Förordning 1995:65 om revisorer.

²¹⁷ Prop. 2004/05:85 s. 324f.

²¹⁸ Däremot kan brott mot tystnadsplikten medföra straffrättsligt ansvar enligt 20 kap. 3 § brottsbalken (BrB).

²¹⁹ Prop. 1995:96:173 s. 111.

Den svenska regleringen om tystnadsplikt medför inget hinder men ger inte heller någon vägledning i hur en sådan intresseavvägning skulle kunna göras.

4.4.2 Yrkesetiska bestämmelser

4.4.2.1 Etikoden

IESBA:s etikkod (etikoden) är enligt ISA 200 punkt 14 det övergripande principbaserade etiska regelverket för revisorer som tillämpar ISA. Denna etikkod är tillämplig för auktoriserade och godkända revisorer på den grunden att FAR är medlem i IFAC. Det är alltså inte ett regelverk som antagits med stöd av artikel 26(2) i ändringsdirektivet och tillämpningen av etikoden är subsidiär till lagstiftning och andra föreskrifter enligt punkt 100.1 mening 3.²²⁰

Tystnadsplikten är en av fem grundläggande etiska principer enligt punkt 100.5(d) med syfte att klienten ska känna förtroende för revisorn. Klienten är dock inte den enda intressentens vars intresse revisorn ska beakta. Det som utmärker revisions- och redovisningsprofessionen är att revisorn tar på sig ansvaret att agera i allmänhetens intresse enligt punkt 100.1 mening 2. Detta stadgande är intressant av två skäl: (1) etikoden är tillämplig för den enskilde revisorn som en del av en yrkeskår (indirekt som medlem i FAR) och inte till följd av ett uppdrag eller yrkesutövning (jfr 4.4.1, ovan), (2) etikoden är tillämplig för både revisorer och de som ansvarar för redovisningen.²²¹ Det är när medlemmen agerar i allmänhetens intresse som etikoden blir tillämplig.

Tystnadsplikten begränsas av att det kan finnas en laglig eller yrkesmässig skyldighet att lämna ut information. Detta förhållande preciseras i punkt 140.7(c)(iv) genom att revisorn har en skyldighet att följa standarder för hur yrket ska utföras (d.v.s. *god revisionsred*) och yrkesetiska krav. Det är alltså frågan om ett kumulativt förhållande där det behöver finnas en skyldighet enligt både en standard och yrkesetiketen för att ett avsteg från tystnadsplikten ska vara tillåten enligt etikoden.

Revisorn behöver alltså göra en bedömning om andra yrkesetiska krav kan vara tillämpliga. Det faktum att det inte är frågan om en yrkesetisk *princip* som avvägningen ska göras mot medför ett krav på precision. Enligt punkt 100.4 mening 1 medför användandet av ordet ”ska” att etikoden fastställer ett krav. Enligt mening 2 förutsätts ett uttryckligt undantag enligt etikoden för att ett undantag från ett krav ska vara

---

²²⁰ Kommissionens Questions & Answers (Q&A) on the Audit Reform publicerad 2014-09-03 s. 8. (http://ec.europa.eu/finance/auditing/docs/reform/140903-questions-answers_en.pdf).

²²¹ Notera att avsnitt 290 om oberoende avseende revisions- och granskningsuppdrag endast är tillämpligt för revisorer enligt punkt 290.1 mening 1.

tillåtet. Etikoden är inte helt konsekvent i användningen av begreppet ”krav” eftersom regelverket i vissa fall hänvisar till krav i andra regelverk som inte är av ett nödvändigtvis yrkesetiskt slag.²²²

Ett exempel på ett krav som inte utgör en princip är oberoendekravet (*independence*) enligt punkt 290.1 som följer av den övergripande objektivitetsprincipen enligt punkt 280.1-2. Däremot följer det av punkt 100.6 att principerna är ett tolkningsmässigt stöd för revisorn i att avgöra vilket yrkesetiskt krav som är tillämpligt.

Etikoden presenterar en övergripande metod för hur revisorns ska hantera etiska konflikter. Revisorn ska identifiera samtliga relevanta faktorer för bedömning av fråga. Även om det inte följer uttryckligen av ordalydelsen bör det följa av etikodens systematik att närmare kategorisera de relevanta faktorerna enligt mallen som presenteras i punkt 100.20 stycke 1. Även om denna kategorisering inte är ett krav enligt definitionen i punkt 100.4 följer det av punkt 100.20 stycke 2 att den inte bör frångås. Revisorn har nämligen en skyldighet att identifiera varje *möjlig* åtgärd och genomföra en konsekvensanalys. Det är först därefter som revisorn ska identifiera den mest lämpliga åtgärden.

Den lämplighetsprövningen som punkt 100.20 2 st. 1 meningen tar sikte på är den yrkesetiskt mest lämpliga åtgärden. Av etikoden punkt 100.20 stycke 2 mening 1 framgår att revisorn inte har möjligheten att lämna över beslutet till annan – exempelvis en chef.²²³ Revisorn har däremot möjligheten att rådfråga exempelvis en kollega eller juridisk rådgivare.

4.4.2.2 FAR:s uttalanden om tystnadsplikt

Till ledning för hur etikoden ska tolkas avseende tystnads- och upplysningsplikt har FAR fastställt två etikuttalande (EtikU): EtikU 2²²⁴ och EtikU 9.²²⁵ EtikU 2 punkt 3.6 fastställer revisorns skyldighet att i revisionsberättelsen lämna viss information. Det är genom revisionsberättelsen som revisorn enligt EtikU 9 punkt 2.2 redovisar sitt uppdrag.

EtikU 2 punkt 3.6 led 13 fastställer den metod som revisorn ska tillämpa vid en bedömning om en fråga får kommuniceras. Denna metod är, något missvisande, redovisad i punkt 3.6 som avser upplysningsskyldigheten när ordalydelsen tydligt tar sikte på upplysningsmöjligheten. Avvägningen ska ske genom att väga vikten av informationen kommer *till allmän kännedom* mot den eventuella skada detta kan leda bolaget. Genom revisionsberättelsen ska revisorn

---

²²² Se bl.a. punkt 290.41.

²²³ Avsäger sig revisorn uppdraget innebär det visserligen att beslutet indirekt lämnas till någon annan.

²²⁴ EtikU 2 *Tystnadsplikt och upplysningsskyldighet*.

²²⁵ EtikU 9 *Revisorns kommunikation med andra bolagsorgan*.

utgå från att informationen kommer till allmän kännedom.²²⁶ Grunden till revisorns yrkesetiska plikter är sysslomannaansvaret.²²⁷ En intressekonflikt *kan* föreligga enligt etikkoden punkt 100.17 när (1) revisorn genomför en professionell aktivitet avseende en viss angelägenhet åt två eller fler parter vars intresse avseende ärendet står i konflikt med varandra eller (2) det finns en konflikt mellan revisorns intressen avseende angelägenheten och intressena för en part åt vilken revisorn utför den professionella aktiviteten avseende angelägenheten. Någon uttömmande reglering av begreppet intressekonflikt återges inte. Någon enhetligt erkänd definition av intressekonflikt föreligger inte men det är inte ovanligt att typfall (2), ovan, inom rättsvetenskapen benämns för en lojalitetskonflikt.²²⁸ En intressekonflikt i detta sammanhang är alltså bredare definierat än i vissa andra rättsliga sammanhang.

EtikU 2 punkt 3.6 fastställer en skyldighet att till bolagsstämman muntligen lämna viss information på begäran förutsatt att det inte är till *väsentlig* skada för bolaget. Utelämnande av information som endast medför skada som inte är väsentlig för bolaget ska därför lämnas ut. FAR har alltså valt en liknande konstruktion som bolagsledningens upplysningsplikt på bolagsstämman enligt 7 kap. 32 § ABL. För publika aktiebolag begränsas denna upplysningskyldighet för bolagsledningen av 7 kap. 52 § ABL som föreskriver att upplysningskyldigheten endast omfattar bolagsstämmor där årsredovisningen behandlas.

Enligt 7 kap. 32 § ABL är upplysningskyldigheten uppdelad i två slag: (1) förhållanden som kan inverka på bedömningen av ett ärende på dagordningen och (2) förhållanden som kan inverka på bedömningen av bolagets ekonomiska situation.²²⁹ Styrelsens upplysningsplikt är alltså begränsad till *förhållanden*. En motsvarande begränsning framgår varken av 9 kap. 41 § ABL eller av 26 § RevL som inte begränsar tystnadsplikten till någon särskilt kategori av upplysningar. De kategorier av information som avses i EtikU 2 och EtikU 9 är utifrån

---

²²⁶ Prop. 1975:103 s. 433.

²²⁷ RN D33/07 (dnr 2007-577) meddelad 2007-09-13. Det råder delade meningar om revisorn är en syssloman eller inte. Adam Diamant tar i sin avhandling från 2005 ställning för att revisorn oberoende av uppdraget är att betrakta som en syssloman medan Krister Moberg m.fl. intar en kritisk inställning och anser att rättsläget har ändrats sedan Diamants avhandling publicerades. Någon hänvisning till Revisorsnämndens praxis görs dock inte av Moberg m.fl. varför det är oklart om det är tillämpningen av ISA som åsyftas medfört denna eventuella ändring av rättsläget (se Diamant, Adam (2005): *Revisorns oberoende*, s. 114; Moberg, Krister m.fl. (2014): *Bolagsrevisorn*, s. 41f.).

²²⁸ Nord, Gunnar och Thorell, Per (red.)(2005): *Intressekonflikter och finansiella marknader* s. 18f.

²²⁹ Lydelsen av 7 kap. 32 § 1-2 p. ABL är identisk med den formulering som infördes i 9 kap. 22 § ABL 75 år 1999. Tidigare formulerades 2 p. ”bolagets årsredovisning och dess ställning i övrigt”, någon ändring av i sak är inte avsedd (prop. 1997/98:99 s. 244f.).

definitionen av tystnadsplikt enligt etikkoden punkt 100.5(d). Etikoden punkt 100.5(d) tar sikte på ”sakförhållanden och andra upplysningar”.

Väsentlighetsbedömningen ställer revisorn inför problem. Vid en fråga på bolagsstämman lämnar inte revisorn information till en enskild aktieägare enligt 9 kap. 41 § ABL. EtikU 2 punkt 3.6 utökar alltså upplysningsplikten i bolagsstämman som *forum*. Men revisorn kan inte enligt EtikU 9 punkt 2.3 utgå från att bolagsstämman representerar aktieägarkollektivet. Närvaron av aktieägare på bolagsstämmor för svenska noterade bolag är i snitt 1 % där ett fåtal bolag utmärker sig med en närvaro på 2-3 %.²³⁰ En inte obetydlig aktieägarminoritet är alltså frånvarande. Väljer revisorn att svara på en fråga som tillför eller förtydligar information till årsredovisningen medför det ett informationsövertag för de aktieägarna som närvarar på bolagsstämman. En väsentlighetsbedömning vid tillämpning av ISA 701 punkt 14(b) framstår alltså inte som aktuell då skyddsintresset bakom bestämmelserna inte är helt överensstämmande. EtikU 2 och 7 kap. 32 § ABL är båda regler med en komponent av ett praktiskt minoritetsskydd såväl som skydd för bolaget. Skyddsintresset bakom ISA 701 punkt 14(b) är intresset av att viss information inte ska bli offentlig. Därigenom anser jag att det inte finns skäl att använda forumregeln i EtikU 2 3.6 som jämförelse vid tillämpning av ISA 701 punkt 14(b).

4.4.3 Potentiell normkonflikt mellan ISA 701 och revisorsförordningen?

Frågan är om inte ISA 701 punkt 14(b) kan tolkas som en lättnad i förhållande till vad som krävs av revisionsförordningen artikel 10(2)(c). Enligt artikel 10(2)(c) ska revisionsberättelsen innefatta en beskrivning av de viktigaste bedömda riskerna för väsentliga felaktigheter. Att underlåta att rapportera ett SBO medför att inte samtliga av de viktigaste bedömda riskerna för väsentliga felaktigheter redovisas i revisionsberättelsen.²³¹

Denna bedömning framstår det *implicit* som att FAR delar. Enligt RevR 701 punkt 12 motsvarar ISA 701 i allt väsentligt revisorsförordningen. Denna bedömning utvecklas i punkterna 39-41. RevR 701 punkt 39 hänvisar till ISA 701 punkt 9 som är utgångspunkten vid metoden för att fastställa SBO. Enligt punkt 9(a) ska revisorn bl.a. beakta områden med högre bedömda risker för väsentliga felaktigheter enligt ISA 315.

ISA 315 ställer utöver kraven på dokumentation för revisionsbevis inget krav på hur bedömda risker för väsentliga felaktigheter ska

²³⁰ Johansson, Sven-Erik m.fl. (2005): *Uppdrag revision*, s. 119f.

²³¹ Finansinspektionen har i sitt remissvar, utan någon djupare analys, ifrågasatt förhållandet mellan artikel 10(2)(c) och ISA 701 punkt 14(b), se FI dnr 16-9818.

kommuniceras. ISA 701 punkt 14(b) medför därför möjligheten att inte kommunicera en sådan bedömd risk.

Rättsläget gällande förhållandet mellan artikel 10(2)(c) och ISA 701 punkt 14(b) måste därför bedömas som osäkert eftersom punkt 14(b) sannolikt medför en *ändring* av kravet i revisorsförordningen i bemärkelsen av artikel 9 revisorsförordningen (jfr 2.2.3, ovan). Normadressaten till artikel 9 är kommissionen och bestämmelsen säger inget om rättsföljden om ett stadgande i en ISA skulle innebära en ändring.

Utelämnar revisorn ett SBO med stöd av ISA 701 punkt 14(b) uppstår frågan om revisorn ska informera om att ett SBO är utelämnat. En generell skyldighet för revisorn att i samtliga revisionsberättelser för företag av allmänt intresse fastställs av RevR 701 punkt 56 att påpeka i vilka situationer revisorn har en skyldighet att utelämna information. Med hänvisning till det osäkra rättsförhållandet mellan artikel 10(2)(c) revisorsförordningen och ISA 701 punkt 14(b) råder det en osäkerhet om standardformuleringarna enligt RevR 701 punkt 56 avspeglar det tillämpliga förhållandet mellan revisorsförordningen artikel 10 och ISA 701 punkt 14(b).

Det följer av Revisorsnämndens praxis att revisionsberättelsen ska utformas efter FAR:s standarder för att följa god revisionssed.²³² Det medför att utöver obligatorisk information enligt ABL och revisorsförordningen *bör* revisor ta med den information som anges i FAR:s standarder. Det finns alltså ingen absolut skyldighet för den enskilde revisorn att faktiskt ha med informationen enligt RevR 701 punkt 56.

4.4.4 Styrelsens möjlighet att kommunicera

ISA 701 punkt A54 stycke 2 öppnar för möjligheten att låta styrelsen skriftligen ge ett uttalande om varför en fråga inte bör kommuniceras offentligt. Det finns inte något i ISA 701 som motsäger denna möjlighet. Däremot behöver revisorn beakta att frågan hur revisorns *synbara oberoende* enligt etikkoden punkt 290.6(b) kan påverkas. Vid en helhetsbedömning ska alltså intressenterna kunna dra slutsatsen att det inte är styrelsen som övertygat revisorn om att informationen inte ska kommuniceras. Det behöver inte vara så i sak att styrelsen faktiskt övertygat revisorn men om kommunikationen

Denna konstruktion är atypisk utifrån ISA 200 punkt 7. ISA 701 punkt A54 stycke 2 är ett förtydligande avseende en riskbedömning enligt revisorns professionella bedömning enligt ISA 200 punkt 7 mening 1, d.v.s. indirekt ett förhållande som regleras i en annan ISA än den

---

²³² D 34/04 (dnr 2004-556) s. 3.

förtydligandet avser. Att låta bolagsledningen uttala sig om en bedömning som endast revisorn ska göra har ingen annan motsvarighet i ISA:s reglering. Detta faktum kan eventuellt förklaras med att kommunikation av SBO är en utvidgning av revisionsberättelsens omfattning och att en intresseavvägning varken kan göras enligt ISA 570 eller ISA 705. Det förstärker snarare synen på att SBO är systematiskt konstruerat på ett annat sätt än väsentliga osäkerhetsfaktorer. Det är därför positivt att revisorn ges ytterligare vägledning på vilka metoder som får tillämpas. Däremot ställer jag mig kritisk till om denna fråga inte är bättre reglerad genom ett tillägg i ISA 701 punkt 14 snarare än en tolkningskommentar. Vid en komplicerad bedömning med stora potentiella konsekvenser är det tveksamt om handlingsalternativ som kan äventyra revisorns synbara oberoende ges i tolkningskommentarer. Däremot finns det inget som hindrar styrelsen från att kommunicera ytterligare eller kompletterande information om SBO.

4.5 Vaga formuleringar

Ett alternativ till att utelämna information är att revisorn medvetet formulerar uttalandet eller yttrandet vagt.

4.5.1 Revisornämndens disciplinavgörande D 29/96

I det aktuella avgörandet uttryckte styrelsen en oro för ett möjligt regressanspråk om 470 000 kr från en underleverantör som nu var försatt i konkurs. Revisorn varken av- eller tillstyrkte årsredovisningen med hänvisning till att bolaget inte reserverat ett tillräckligt belopp (endast 83 500 kr) för det eventuella regressanspråket. Skulle konkursboet uppmärksamma regresskravet skulle detta medföra att bolagets aktiekapital var förbrukat. Revisorn valde att formulera frågan som att ”Bolaget är indragen i tvist [...]” men nämnde inget om ersättningsanspråket.²³³

Revisorn motiverade formuleringen, som var medvetet vag, med att denne inte ville göra konkursboet uppmärksammat på regressanspråket. Informerar revisorn om sakförhållandet ökar sannolikheten betydligt för att en motpart kan utnyttja informationen till att orsaka bolaget skada. Det var dock detta faktum som kammarrätten, som slutligen avgjorde målet, lyfte fram som det *enskilt* avgörande argumentet för att sakförhållandet skulle redovisas. Kammarrätten konstaterade därför att informationen i uttalandet var direkt felaktiga och vilseledande och att revisionsberättelsen därför inte hade gett bolagsstämman och andra intressenter den goda och klara vägledning revisionsberättelsen är

---

²³³ RN D 29/96 (dnr 117-94) meddelad 1996-11-21 s. 2.

avsedd att ge.²³⁴ Kravet att formuleringarna inte får vara missvisande eller felaktiga har tolkats som ett krav på *saklighet*.²³⁵

Kammarrättens domskäl kan läsas på två sätt: (1) som att revisorn har en positiv skyldighet att genom revisionsberättelsen ge ägarna och bolagets intressenter god och klar vägledning – eller (2) att revisorn har en negativ skyldighet att revisionsberättelsen inte får vara missvisande eller felaktig.

Kammarrätten hänvisade till förarbetena till 1975 års aktiebolagslag²³⁶ (ABL 75), som då var tillämplig, om revisorns uttalande om bolagsstämman ska fastställa balansräkningen. Den citerade delen av förarbetet tar sikte på de fall där revisorn varken till- eller avstryker fastställande av balansräkningen. Lagstiftaren konstaterar att: ”Det är dock önskvärt att revisorerna i detta avseende ger stämman så klar och god ledning som möjligt.”²³⁷ Detta resonemang utvecklas inte i domskälen utan kammarrättens argumentation tog sikte på huruvida formuleringarna var felaktiga eller missvisande. Min tolkning blir därför att genom att revisionsberättelsen inte innehåller felaktiga eller missvisande formuleringar så ges ägare och intressenter en god och klar vägledning. En sådan tolkning är konsekvent med innebörden av 9 kap. 31 § ABL om att syftet med granskningen av årsredovisningen är att fastställa att den ger en rättvisande bild. Att genom praxis utvidga detta ansvar genom en positiv skyldighet att ge ”god och klar vägledning” skulle medföra en utvidgning av revisorns ansvar i förhållande till lagtexten.

4.5.2 Revisorsnämndens disciplinavgörande D 46/08

Revisorsnämnden har i ett senare avgörande knapphändigt utveckla kammarrättens resonemang.²³⁸ Revisorn hade i detta fall gjort en anmärkning som Revisorsnämnden inte ansåg att den var möjlig att förstå och uttalade att det finns en skyldighet att revisionsberättelsen ”klart och tydligt” avspeglar slutsatserna av revisionen.

Uttrycket ”klart och tydligt” återfinns i ISA avseende uttalanden. Vid ett modifierat uttalande enligt ISA 705 är målet enligt punkt 4 att revisorn ska uttrycka sig klart och tydligt. Uttrycket återfinns även i ISA 570 punkt 19(b) men med någon annan innebörd. ISA 570 punkt

---

²³⁴ RN D 29/96 s. 6; Kammarrätten i Stockholm mål nr 4178-1997 meddelad 1999-05-05 s. 2.

²³⁵ Nord, Gunnar och Thorell, Per (red.)(2005): *Intressekonflikter och finansiella marknader* s. 100f.

²³⁶ Aktiebolagslag (SFS 1975:1385).

²³⁷ Prop. 1975:103 s. 433.

²³⁸ D 46/08 (dnr 2008-802) meddelad 2008-11-06 s. 6.

19(b) fastställer en skyldighet att klart och tydligt upplysa om att det finns en väsentlig osäkerhetsfaktor. När granskningen av bolaget skedde var RS 570 respektive RS 709²³⁹ tillämpliga. I princip motsvarande formulering som ISA 570 punkt 19(b) återfinns i RS 570 punkt 33 och ISA 705 punkt 4 motsvarar RS 709 punkt 17SE. Artikel 28(2)(c) har infört ett motsvarande krav att revisorn ”klart” ska ange sin åsikt.

Den vägledning som Revisorsnämnden ger är att bedömningen av ”klart och tydligt” ska göras från en *extern läsares perspektiv*. På denna punkt skiljer sig alltså Revisorsnämndens avgörande från kammarrättens dom (4.5.1, ovan) där kammarrätten utgår bolagsstämman och andra intressenter. Någon hänvisning till begreppet ”extern läsare” återfinns inte i den då gällande RS.

---

²³⁹ Revisionsstandard i Sverige 709 *Revisionsberättelsens utformning i aktiebolag och andra företag*.

5 Sammanfattande slutsatser

Det övergripande syftet med denna studie är att undersöka förhållandet mellan EU:s revisorspaket och ISA avseende regleringen om kommunikation av fortsatt drift och särskilt betydelsefulla områden för revisionen.

Den svenska rättskällemodellen för revision (jfr 2.1 ovan) kan sägas utgöra en balans mellan *förutsägbarhet* och behovet *ändamålsenlig utveckling*. Lagstiftaren har dels valt att inte utveckla begrepps innebörd för att det inte ska kunna avgränsa dem på oförutsägbara sätt dels för att centrala begrepp i svensk rätt är inkorporerade från andra rättskällor. Denna modell fungerar i en *trippelreglering* vid revisionen av företag av allmänt intresse med direkttillämplig EU-rätt, ISA och svensk rätt. Vid en tolkning av dessa normsystem tenderar argument med stöd av ISA att vara de mest systematiskt övertygande av den enkla anledningen att ISA utgöra en helhetsreglering på ett sätt som varken 9 kap. ABL eller EU:s revisorspaket utgör. Exempelvis reglerar ISA 570 hur en bedömning om väsentliga osäkerhetsfaktorer ska planeras och genomföras, förhållandet till centrala begrepp och hur detta ska kommuniceras. 9 kap. 31 a § ABL och artikel 28(2)(f) fastställer att en rapport ska ske men inte mer. En möjlig utveckling är att tolkningar utifrån ISA kommer att påverka revisorspaketet i allmänhet och revisorsförordningen i synnerhet. Både ISA 701 och artikel 10 revisorsförordningen är nya skapelser. Fördelen för ISA 701 är att standarden utgör en del av ett etablerat regelkomplex och bedömningar. Motsvarande stöd för tolkningar finns inte i revisorspaketet.

Undantaget till kommunikation av SBO enligt ISA 701 punkt 14(b) kommer därför bli särskilt intressant att följa. Även om FAR framstår som medvetna om att det finns en potentiell normkonflikt har RevR och tillhörande mallar för revisionsberättelser utformats efter ISA 701. Eftersom punkt 14(b) är restriktivt utformad och endast omfattar företag av allmänt intresse är det osäkert om, och i så fall när, ett vägledande avgörande kan komma.

Rapporteringskraven till Finansinspektionen blir av samma anledning intressant att följa. Eftersom jag inte gjort en undersökning av andra rapporterings- och informationskanaler till Finansinspektionen är en närmare analys inte möjlig. Däremot är det möjligt att påpeka att det är ett område för vidare studier. Lagstiftaren har premierat förutsägbarhet på denna punkt och anknutit till etablerade begrepp även om det synes avvika från ordalydelsen i flera direktiv. När revisorsförordningen inför en bestämmelse som har karaktären *minimibestämmelse* finns det en bredare tolkningskontext som de inkorporerade kraven kan läsas i. Denna fråga är särskilt intressant eftersom det är nödvändigt att fråga sig om en fortsatt drift varning avseende ett företag av allmänt intresse

gör någon nytta eller om skadan redan är skedd när informationen kommer Finansinspektionen till handa. Med hänvisning till revisorpaketets syfte och mål finns det alltså skäl att närmare betrakta de olika rapporteringskraven utifrån att det faktiskt ska medföra handlingsmöjlighet för finansinspektionen. En för nära tolkning till ISA med en begreppsapparat utformad i huvudsak för bolagets investerare och andra intressenter går att ifrågasätta.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Rättsakter och standarder

Svenska författningar

Aktiebolagslag (1975:1385).

Aktiebolagslag (2005:559).

Bokföringslag (1999:1078).

Försäkringsrörelselag (2010:2043).

Försäkringsrörelselag (1982:713).

Konkurslag (1987:672).

Lag (2004:297) om bank- och försäkringsrörelse.

Lag (2011:755) om elektroniska pengar.

Lag (2016:429) om tillsyn över företag av allmänt intresse i fråga om revision.

Lag (2004:46) om värdepappersfonder.

Lag (2008:282) om ändring i lagen (2004:46) om investeringsfonder.

Lag (2007:528) om värdepappersmarknaden.

Lag (1995:1559) om årsredovisning i kreditinstitut och värdepappersbolag.

Lag (1995:1560) om årsredovisning i försäkringsföretag.

Revisorslag (2001:883).

Årsredovisningslag (1995:1554).

EU

Direktiv

[Det s.k. **revisorsdirektivet**] Europaparlamentets och rådets direktiv 2006/43/EG av den 17 maj 2006 om lagstadgad revision av årsbokslut och sammanställd redovisning och om ändring av rådets direktiv 78/660/EEG och 83/349/EEG samt upphävande av rådets direktiv 84/253/EEG.

[Det s.k. **ändringsdirektivet**] Europaparlamentets och rådets direktiv 2014/56/EU av den 17 april 2014 om ändring av direktiv 2006/43/EG om lagstadgad revision av årsbokslut och sammanställd redovisning.

[Det s.k. **Solvens II-direktivet**] Europaparlamentet och rådets direktiv 2009/138/EG av den 27 november 2009 om upptagande och utövande av försäkrings- och återförsäkringsverksamhet.

[Det s.k. **kapitaltäckningsdirektivet**] Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/36/EU av den 26 juni 2013 om behörighet att utöva verksamhet i kreditinstitut och om tillsyn av kreditinstitut och värdepappersföretag, om ändring av direktiv 2002/87/EG och om upphävande av direktiv 2006/48/EG och 2006/49/EG.

[Den s.k. **MiFID**] Europa Parlamentets och Rådets direktiv 2004/39/EG av den 21 april 2004 om marknader för finansiella instrument och om ändring av rådets direktiv 85/611/EEG och 93/6/EEG och Europaparlamentets och rådets direktiv 2000/12/EG samt upphävande av rådets direktiv 93/22/EEG.

[Det s.k. **samordningsdirektivet**] Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/65/EG av den 13 juli 2009 om samordning av lagar och andra författningar som avser företag för kollektiva investeringar i överlåtbara värdepapper (fondföretag).

[Det s.k. **betaltjänstdirektivet**] Europaparlamentets och rådets direktiv 2007/64/EG av den 13 november 2007 om betaltjänster på den inre marknaden och om ändring av direktiven 97/7/EG, 2002/65/EG, 2005/60/EG och 2006/48/EG samt upphävande av direktiv 97/5/EG.

[Det s.k. **nya e-penningdirektivet**] Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/110/EG av den 16 september 2009 om rätten att starta och driva affärsverksamhet i institut för elektroniska pengar samt om tillsyn av sådan verksamhet, om ändring av direktiven 2005/60/EG och 2006/48/EG och om upphävande av direktiv 2000/46/EG.

[Det s.k. **nya redovisningsdirektivet**] Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/34/EU av den 26 juni 2013 om årsbokslut, koncernredovisning och rapporter i vissa typer av företag, om ändring av Europaparlamentets och rådets direktiv 2006/43/EG och om upphävande av rådets direktiv 78/660/EEG och 83/349/EEG.

[Det s.k. **fjärde bolagsdirektivet**] Rådets fjärde direktiv 78/660/EEG av den 25 juli 1978 grundat på artikel 54.3 g i fördraget om årsbokslut i vissa typer av bolag.

[Det s.k. **sjunde bolagsdirektivet**] Rådets sjunde direktiv 83/349/EEG av den 13 juni 1983 grundat på artikel 54.3 g i fördraget om sammanställd redovisning.

Förordningar

[Den s.k. **revisorsförordningen**] Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 537/2014 av den 16 april 2014 om särskild krav avseende lagstadgad revision av företag av allmänt intresse och upphävande av kommissionens beslut 2005/909/EG.

[Den s.k. **IAS-förordningen**] Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1606/2002 av den 19 juli 2002 om tillämpning av internationella redovisningsstandarder.

International Auditing and Assurance Standards Board

International Standards on Auditing

ISA 200 Den oberoende revisorns övergripande mål samt utförandet av en revision enligt International Standards on Auditing.

ISA 240 Revisorns ansvar avseende oegentligheter i en revision av finansiella rapporter.

ISA 260 Kommunikation med dem som har ansvar för företagets styrning (omarbetad).

ISA 315 Identifiera och bedöma riskerna för väsentliga felaktigheter genom att förstå företaget och dess miljö.

ISA 320 Väsentlighet vid planering och utförande av en revision.

ISA 570 Fortsatt drift (omarbetad).

ISA 700 Bilda sig en uppfattning och uttala sig om finansiella rapporter (omarbetad).

ISA 701 Kommunikation av särskilt betydelsefulla områden i rapport från oberoende revisor.

ISA 705 Modifierat uttalande i rapport från oberoende revisor (omarbetad).

ISA 720 Revisorns ansvar avseende annan information (omarbetad).

International Ethics Standard Board for Accountants

IESBA Handbook on the Code of Ethics for Professional Accountants, utgåva 2014.

Föreningen auktoriserade revisorer

Samlingsvolym

FAR samlingsvolym 2016.

Etikuttalanden

EtikU 2 Tystnadsplikt och upplysningsskyldighet.

EtikU 9 Revisorns kommunikation med andra bolagsorgan.

Revisionsstandarder i Sverige

RS 570 Fortsatt drift.

RS 709 Revisionsberättelsens utformning i aktiebolag och andra företag

Revisionsrekommendationer

RevR 9 Revisorn övriga yttranden enligt aktiebolagslagen och aktiebolagsförordningen.

RevR 10 Revisorns granskning av förvaltningsberättelsen.

RevR 11 Nyttillträdd revisors tillgång till avgående revisors revisionsdokumentation..

RevR 100 Revision av finansiella företag.

RevR 209 Revision av styrelsens och verkställande direktörens förvaltning.

RevR 700 Revisionsberättelsens utformning.

RevR 701 Kompletterande vägledning för revisionsberättelsens utformning och andra rapporteringskrav för företag av allmänt intresse.

RevR 705 Modifierade uttalanden, upplysningar och anmärkningar i revisionsberättelsen.

Offentligt tryck

Sverige

Ju 1991:07	Redovisningskommittén
Prop. 1975:103	Ny aktiebolagslag m.m.
Prop. 1997/98:99	Aktiebolagets organisation
Prop. 2000/01:146	Oberoende, ägande och tillsyn i revisionsverksamhet
Prop. 2004/05:85	Ny aktiebolagslag

Prop. 2006/07:115	Ny lag om värdepappersmarknaden
Prop. 2009/10:220	Betaltjänster
Prop. 2010/11:135	Investeringsfondsfrågor
Prop. 2012/13:61	Försenad årsredovisning och bokföringsbrott samt några revisorsfrågor
Prop. 2015/16:162	Revisorer och revision
SOU 1995:44	Aktiebolagets organisation
SOU 2014:22	Genomförande av EU:s nya redovisningsdirektiv
SOU 2015:8	En översyn över årsredovisningslagarna
SOU 2015:49	Nya regler för revisorer och revision

EU

Grönbok: *Revisionspolitik: lärdomar från krisen*, KOM(2010)561.

Kommissionens Questions & Answers (Q&A) on the Audit Reform publicerad 2014-09-03.

Övrigt

Remissvar

R-2015/084 Advokatsamfunden

RN dnr 2015-773 Revisorsnämnden.

International Federation of Accountants

IAASB: Auditor Reporting: Illustrative Key Audit Matters, publicerad 2015-04-22.

IAASB: Auditor Reporting Toolkit – Going Concern, publicerad 2015-01-30.

IAASB: Auditor Reporting: Frequently Asked Questions [avseende ISA 701], publicerad 2016-12-15.

IAASB: Main Agenda punkt 2A februari 2013.

Stadgar

FAR stadga 2012-12-05.

Revisionsberättelser

Rolls-Royce Holdings plc revisionsberättelse 2014.

Litteratur

Artiklar (juridisk doktrin)

Balans nr 1 2012.

Balans nr 2 2012.

Balans nr 5 2012.

Balans nr 8 2013.

Balans nr 9 2013.

Balans nr 4 2014.

Balans nr 6 2016.

Balans nr 7 2016.

Lambertz, Göran (2002): *Nyttig och onyttig rättsvetenskap*, SvJT 2002 s. 261-278.

Leijonhufvud, Madeleine (2002): *I vilket syfte och till vilken nytta skrivs rättsvetenskapliga arbeten?*, SvJT 2002 s. 279-281.

Mellqvist, Mikael (2016): *Ett hundra år: tolv spikar inslagna mellan evigheten och mikrosekunden*, SvJT 2015 s. 561-582.

Olsen, Lena (2004): *Rättsvetenskapliga perspektiv*, SvJT 2004 s. 105-145.

Peczenik, Aleksander (2005): *Juridikens allmänna läror*, SvJT 2005 s. 249-272.

Sandell, Niklas och Svensson, Peter (2014): *En studie av revisorers rapportering av fortsatt drift*, Balans fördjupning nr 3 2014 s. 25-27.

Ståhl, Kristina (2015): *Nya regler för revisorer och revision*, Skattenytt 2015 s. 628-640.

Svensson, Eva-Maria (2014): *De lege interpretata: om behovet av metodologisk reflektion*, Juridisk publikation jubileumsnummer 2014 s. 210-226.

Sundgren, Stefan och Svanström, Tobias (2014): *Det var inte mitt fel: om goodwill nedskrivningar och ansvarstagande i finansiella rapporter*, Balans fördjupning nr 3 2014 s. 25-27.

Trolle, Astrid (2004): *Skandalbolagen Enron, Parmalat och Skandia – revisorernas ansvar*, Ny juridik 4:04 s. 35-53.

Wendelby, Björn (2008): *Ny lag om värdepappersmarknaden*, Ny juridik 2:08 s. 34-54

Böcker

Adestam, Johan (2014): *Den dokumentvillkorade garantin*, Karnov förlag, Stockholm.

Diamant, Adam (2004): *Revisorns oberoende: om den svenska oberoenderegleringens utveckling, dess funktion och konstruktion*, Iustus förlag, Uppsala.

Friedlinger, David (2012): *Det affärsjuridiska hantverket: arbetet innanför avtalsfrihetens gränser [analys, avtal, förhandling]*, Nordstedts juridik AB, Stockholm.

Hellner, Jan (2001): *Metodproblem i rättsvetenskapen: studier i förmögenhetsrätt*, Jure, Stockholm.

Johansson, Sven-Erik, Häckner, Einar och Wallerstedt, Eva (2005): *Uppdrag revision: revisorsprofessionen i takt med förväntningarna?*, SNS Förlag, Stockholm.

Knutsson, Margit, Norberg, Claes och Thorell, Per (2012): *Redovisningsfrågor i skattepraxis*, uppl. 3, Iustus förlag Uppsala.

Korling, Fredric och Zamboni, Marco (2013): *Juridisk metodlära*, Studentlitteratur AB, Lund.

Lindskog, Stefan (2014): *Kvittning: om avräkning av privaträttsliga fordringar*, 3:e uppl., Nordstedts juridik AB, Stockholm.

Marton, Jan (2013): *Redovisning: förståelse och principer*, 1:a uppl., Studentlitteratur, Lund.

Marton, Jan, Sandell, Niklas och Stockenström, Anna-Karin (2016): *Redovisning: från bokföring till analys*, 2:a uppl., Studentlitteratur, Lund.

Moberg, Krister (2003): *Bolagsrevision: oberoende, ansvar, tystnadsplikt*, 3:e uppl., Nordstedts juridik AB, Stockholm.

Moberg, Krister, Valentin, Niklas och Åkersten, Peter (2014): *Bolagsrevision: oberoende, ansvar, tystnadsplikt*, 4:e uppl., Nordstedts juridik AB, Visby.

Nilsson, Stellan (2014): *Redovisningens normer och normbildare: en nationell och internationell översikt*, 4:e uppl., Studentlitteratur Lund.

Nord, Gunnar och Thorell, Per (red.) (2005): *Intressekonflikter och finansiella marknader*, Stockholm Center for Commercial Law skriftserie nr 4, Iustus förlag AB, Uppsala. Använda artiklar:

- Axberger, Hans-Gunnar: *Intresse för intressekonflikter – inledningsanförande vid seminariet den 17 oktober 2005*, s. 11-16.
- Blix, Claes: *Finns det en konflikt mellan revisorns tystnads- och upplysningsplikt*, s. 90-104.
- Diamant, Adam och Norberg, Claes: *Tystnadsplikt eller informationsrätt? – om intressekonflikter vid revision av internationella koncerner*, s. 126-140.

Svernlöf, Carl (2007): *Ansvarsfrihet: dechargéinstitutet i svensk rätt*, Nordstedts juridik Stockholm.

Elektroniska källor

Lombach, Jan: *kommentar till 5 kap. 6 § lag om elektroniska pengar*, Karnov hämtat 2016-12-05.

Nerep, Erik, Adestam, Johan och Samuelsson, Per: *kommentar till aktiebolagslag (2005:551) 9 kap. 3 §*, Lexino 2016-08-19.

Rättsfallsförteckning

EU-domstolen

C-212/04 *Adeneler*
C-478/99

Revisorsnämnden

D 3/00 (dnr 1996-561, 1998-714) meddelad 2000-02-03.
D 6/02 (dnr 1999-315) meddelad 2002-03-15.
D 15/11 (dnr 2011-499) meddelad 2011-05-05.
D 29/10 (dnr 2009-1827) meddelad 010-09-17.
D 29/96 (dnr 117-94) meddelad 1996-11-21.
D 33/07 (dnr 2007-577) meddelad 2007-09-13.
D 34/04 (dnr 2004-556) meddelad 2004-09-09.
D 40/04 (dnr 2004-740) meddelad 2004-11-03.
D 46/08 (dnr 2008-802) meddelad 2008-11-06.

Dnr 2011-492 (meddelad 2012-05-03).
Dnr 2012-558 (meddelad 2014-06-18).
Dnr 2012-1389 (meddelad 2013-06-13).
Dnr 2013-640 (meddelad 2014-12-18).
Dnr 2013-1586 (meddelad 2014-12-18).
Dnr 2014-41 (meddelad 2015-12-17).
Dnr 2014-1187 (meddelad 2016-04-01).
Dnr 2014-1508 (meddelad 2016-04-01).
Dnr 2015-732 (meddelad 2016-04-01).
Dnr 2015-707 (meddelad 2016-11-04).
Dnr 2015-932 (meddelad 2016-04-01).
Dnr 2016-1192 (meddelad 2016-05-13).

Övriga

Göta hovrätt T 3459-15 (meddelad 2016-09-21)